

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1897—1898.

*Vergadering van Vrijdag 25 Maart 1898,
des avonds te 8 uur,
in het Hôtel Krasnapolsky te Amsterdam.*

Voorzitter: Kolonel PLANTENGA.

De VOORZITTER, de vergadering openende, herinnert dat het thans voor de zesde keer is, dat de Vereeniging hare vergadering houdt te Amsterdam. Hij heet de aanwezigen van harte welkom en deelt mede dat voor de bibliotheek der Vereeniging ontvangen is van den heer J. J. Verwijnen, gepensioneerd kapitein-kwartiermeester van het Ned.-Indisch Leger, zijn werk: »*Historisch overzicht van het bestaan der Militaire School te Meester Cornelis*», voor welke toezending aan den schenker dank is betuigd.

Voorts deelt de VOORZITTER mede, dat tengevolge van een hem opgedragen dienstzending naar Hongarije, waarvan de duur langer is dan verwacht werd, de heer C. J. Ludolph, kapitein der artillerie van het Ned.-Indisch Leger, verhinderd is zijne aangekondigde voordracht te houden over het vraagstuk van het toekomstgeschut en zijne beteekenis voor de artillerie in Ned.-Indië.

In plaats daarvan zal nu door dr. L. Bleekrode den 28 April a. s. te 's-Gravenhage eene lezing worden gehouden over: »*de vonktelegraphie en demonstratie van Marconi's systeem.*»

Aan de orde is de ballotage van candidaten.

De VOORZITTER verzoekt de heeren de Vries en Carstens met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden aangenomen de heeren: Joh. Krap, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal te 's-Gravenhago; en de heer J. C. Wagner, 1e luitenant der infanterie te Amersfoort.

De VOORZITTER dankt de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Aan de orde is thans de voordracht van den heer J. DE WAAL, majoor bij den generalen staf, over

De hervorming onzer levende strijdkrachten.

De Heer DE WAAL:

Mijne Heeren!

Een tijdperk van weldra 28 jaren ligt er tusschen den dag van heden en dien, waarop in de *Nederlandsche Staatscourant* van Zaterdag, 16 Juli 1870, onder de »Binnenlandsche Berichten» de navolgende mededeeling te lezen was:

„Bij de ernstige verwickelingen tusschen twee bevriende naburige Mogendheden heeft 's Konings Regering aan de verschillende Kabinetten doen weten, dat zij, mocht er een oorlog uitbreken, besloten heeft eene strikte neutraliteit aan te nemen en te handhaven.”

Was het reeds vóór den middag van dien Zaterdag bij de militaire autoriteiten bekend, dat de militie te land buitengewoon was bijeengeroepen, door de *Staatscourant* van Zondag 17 en Maandag 18 Juli, werd ter algemeene kennis gebracht, dat de vereischte bevelen waren uitgevaardigd, om alle miliciensverlofgangers, behalve de lotelingen, die in dat jaar bij de Cavalerie, de Veld- en de Rijdende Artillerie waren ingedeeld, bij openbare kennisgeving in de gemeenten op te roepen en vóór of uiterlijk den 20en Juli in werkelijken dienst te doen opkomen.

Eveneens werd door de *Staatscourant* van 20 Juli de last verstrekt aan de zcemiliciens van de lichting van 1869, die met onbepaald verlof waren, om zich vóór of uiterlijk den 26en Juli te bevinden aan boord van Zr. Ms. drijvende batterij *Neptunus*, liggende te Willemsoord.

In een Buitengewoon Bijvoegsel tot die Courant verscheen alsnog de volgende mededeeling :

„'s-Gravenhage, 19 Juli 1870, des avonds ten 9 ure.

Door de Regering is van Zijner Majesteits Gezant te Berlijn het bericht ontvangen, dat de Graaf van Bismarck in de zitting van den Rijksdag van heden heeft aangekondigd, dat hem dezen morgen door den Franschen zaakgelastigde de officieele oorlogsverklaring was overhandigd."

In den loop van dien 19en Juli was intusschen door den Minister van Binnenlandsche Zaken, namens de Regeering, aan de Eerste en de Tweede Kamer der Staten-Generaal, welke laatste te 1 uur n.m. was bijeengeroepen, het navolgende gezegd :

„Door de *Staatscourant* is medegedeeld dat, bij de ernstige verwickelingen tusschen twee bevriende naburige mogendheden, 's Konings Regering aan de verschillende Kabinetten heeft doen weten, dat zij, mocht er oorlog uitbreken, besloten heeft eene strikte neutraliteit aan te nemen en te handhaven.

Thans kan ik aan de Kamer berichten, dat die verklaring zeer gunstig is opgenomen en dat de Regeringen van Pruisen en Frankrijk aan 's Konings Regering de stellige verzekering op schrift hebben gegeven, dat zij onze onzijdigheid erkennen en zullen eerbiedigen.

Tot handhaving dier onzijdigheid heeft de Koning het noodig geacht de lichtingen der militie op te roepen. De wetsontwerpen daartoe betrekkelijk zullen onverwijld aan de Vertegenwoordiging ingediend worden."

Nog in dezelfde zitting van de Tweede Kamer werden de wetsontwerpen ingediend tot het doen samenblijven van een deel der militie te land van de lichtingen 1866, 1867, 1868 en 1869 en van de manschappen der zeemilitie tot 20 October 1870, alsmede tot verhooging van Hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1870 met 4 millioen gulden en tot het tijdelijk verbieden van den uit- en doorvoer van paarden, hooi, stroo, haver, steenkolen, en cokes.

Bovengenoemde 4 wetsontwerpen werden aangenomen in de zitting van 21 Juli door de Tweede Kamer en in die van 22 Juli door de Eerste Kamer; zij werden in de *Staatscouranten* van 24 en van 30 Juli afgekondigd. Het eerstgenoemde nummer

bevatte bovendien de Koninklijke besluiten van 24 Juli 1870 (*Staatsblad* N°. 144 en 145), respectievelijk inhoudende het verbod van uit- en doorvoer van paarden, met uitzondering van veulens, en van ammunitie en buskruit.

Behalve andere maatregelen, in verband staande met de voorgenomen handhaving der neutraliteit — o. a. de waarschuwing der ingezetenen om zich niet met de kaapvaart in te laten en geen kaperbrieven aan te nemen, en aan de scheepsbevelhebbers, reeders en inladers om werkelijke blokkade te eerbiedigen en geen oorlogscontrabande (ammunitie, kruit, zwavel, salpeter en lood), militaire en voor eene der oorlogvoerende partijen bestemde depêches te vervoeren, alsmede het geven van voorschriften omtrent het behandelen van oorlogschepen en kapers der oorlogvoerende partijen in onze territoriale wateren, havens en reeden — werd ook nog bij Kon. Besl. van 18 Juli N°. 9 bepaald, dat mannen van 17- tot 50-jarigen leeftijd eene vrijwillige verbintenis voor *onbepaalden tijd*, doch minstens zoolang de militie buitengewoon onder de wapenen bleef, konden aangaan bij de verschillende korpsen. Zij, die als onderofficier of korporaal bij het korps Mariniers, de Landmacht of de Koloniale troepen hadden gediend en den dienst op eervolle wijze verlaten, mochten tevens in hun vorigen graad en voor onbepaalden tijd in dienst treden, terwijl aan de leden van korpsen, gevormd uit vereenigingen tot vrijwillige oefening in den wapenhandel, die zich als vrijwilliger voor onbepaalden tijd bij eenig korps van het leger verbonden, vergund werd desverkiezende de met toestemming des Konings aangenomen uniform-kleeding te blijven dragen.

Verder werden de onderofficieren en korporaa's, behoorende tot het *reservekader* — zijnde zij, die op hun verzoek een vervroegd ontslag uit den dienst hadden bekomen, onder voorwaarde van nog gedurende zeker tijdvak ter beschikking van het Departement van Oorlog te blijven in de gevallen, omschreven bij Art. 184 van de toenmalige Grondwet — en die niet bij de Schutterij waren ingelijfd, opgeroepen om zich op den 1en Augustus aan te melden bij den chef van het korps, waarbij zij laatstelijk hadden gediend, of wel bij een der plantse-

lijke- of garnizoens-commandanten, om door dezen op den Staf van voormeld korps te worden gedirigeerd.

Bovendien werden bij Kon. Besl. van 19 Juli 1870 (*Staatsblad* N°. 121) maatregelen verordend ter voorbereiding van den eersten ban der dienstdoende Schutterijen om tot de handhaving der neutraliteit en, zoo noodig, tot de verdediging des vaderlands te kunnen medewerken.

Voorts werd bij Kon. Besl. van 21 Juli bevolen, dat, krachtens de Wet op de inkwartieringen enz., eene opvoeding van paarden zoude plaats hebben.

Gelijktijdig met het oproepen der miliciens-verlofgangers (16 Juli) en het terugroepen van hen, die met verlof afwezig waren, werden de vereischte bevelen gegeven tot het bezetten van de verschillende verdedigingswerken en den 17n Juli d. a. v. tot het samenstellen van een *observatie-leger*, dat, volgens het Kon. Besl. van 20 Juli N°. 30, te rekenen van 22 Juli werd ingedeeld in 3 *Divisiën*, elke van 2 Brigades, en in 3 *Afzonderlijke Brigades*.

Tot opperbevelhebber van dat leger — bestaande uit 35 bataljons Inf., 16 eskadrons Cav., 14 veld- en 4 rijdende batterijen, benevens 2 compagnieën mineurs — werd benoemd Z. K. H. de Prins van Oranje, terwijl aan den luit.-generaal Engelbregt, Inspecteur der Infanterie, den gen.-majoor von Kellner, Inspecteur der Artillerie, en den luit.-generaal Knoop, Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, respectievelijk het bevel over de 1e, de 2e en de 3e Divisie werd opgedragen, en als commandanten der 1e, 2e en 3e Afzonderlijke Brigade optraden de kolonels van der Schrieck en Issels en de generaal-majoor Schuak, allen van het wapen der Infanterie.

Alle niet tot het mobiele leger behoorende troepenafdeelingen maakten de *bezettingstroepen* uit. Hunne getalsterkte bedroeg 21000 hoofden, waaronder 7000 man vestingartillerie.

In afwachting, dat de dienstdoende Schutterijen gemobiliseerd zouden worden, moesten intusschen sommige gedeelten van het mobiele leger ook deel uitmaken van de bezettingen der vestingen en forten.

Op den 19en Juli werd de last verstrekt om alle vestingen, forten en versterkte stellingen, met uitzondering van de werken langs de Westerschelde en die, behoorende tot de Grebbelinie tusschen den Rijn en de Zuiderzee, onverwijld in staat van verdediging te brengen. Daarbij was evenwel bepaald, dat voor het *wegruiuen* van gebouwen, getimmerten, afsluitingen, houtgewassen, hoopen en stapels, gesteld, geplant of gelegd binnen de middelbare verboden kringen (600 M.) van de vestingwerken der verschillende (*drie*) klassen — welke verrichtingen, ingevolge de 1e alinea van Art. 29 der Wet van 21 December 1853 (*Staatsblad* N°. 128), zoodra het vestingwerk in staat van oorlog of van beleg is verklaard, zonder vorm van proces, op last van den militairen commandant kunnen worden uitgevoerd — evenals tot het *stellen van inundatiën*, 1) vooraf de bevelen van het hoofdbestuur moesten worden gevraagd.

Gelijktijdig met deze voorbereidende maatregelen werden bezettingen gelegd in die verdedigingswerken, welke deze in vredestand niet hadden, en werden commandanten aangewezen om het bevel te voeren in de voornaamste vestingen en liniën, terwijl bij Kon. Besl. van 20 Juli N°. 30, met ingang van 22 Juli d. a. v., 's Konings adjudant in buitengewonen dienst, de gen.-majoor Graaf van Limburg Stirum, van het korps Ingenieurs, Mineurs en Sappeurs, werd benoemd tot commandant van de *Utrechtsche linie*.

Bovendien werden de bevelhebbers in de 1e, de 2e en de 3e militaire afdeling benoemd tot commandant, respectievelijk van het *Westelijk frontier*, zich uitstreckende van en met Willemstad tot en met den Helder, van het *Zuidelijk frontier*, waartoe geacht werden te behooren de vestingen en sterkten tusschen Grave en Geertruidenberg, met inbegrip van die vestingen zelve, en van het *Oostelijk frontier*, rekenende van Grave tot de positie bij Zwolle. Zij bleven daarbij als bevelhebber functioneren, voor zooveel het personeel en het materieel betrof, niet

1) Inundatiën zijn dan ook niet gesteld geworden; wel zijn verschillende voorbereidende maatregelen genomen en is hier en daar, in overleg met de polderbesturen, het water op een hoog peil gebracht en gehouden.

behoorende tot het mobiele leger of de bezettingen in de *Nieuwe Hollandsche linie* en de *Stelling van Amsterdam* en in hunne afdeeling aanwezig; de bevelhebber in de 4e militaire afdeeling trad tevens op als commandant der 3e Afzonderlijke Brigade. 1)

In den laten avond van 21 Juli begon de opmarsch van het mobiele leger — zonder staven, enz. sterk 31.373 personen met 2806 paarden en 86 vuurmonden — naar de aangewezen stellingen, waarin het werd geacht, des vereischt, aanvankelijk het best tot handhaving van de neutraliteit werkzaam te kunnen zijn. Met 26 extratreinen werden per spoorweg vervoerd 16 bataljons en 1 compagnie infanterie, 2 eskadrons cavalerie, 6 batterijen veld- en 4 batterijen rijdende artillerie, terwijl met stoombooten werden overgebracht 2 bataljons infanterie en 1½ batterij veldartillerie; verder marcheerden naar hunne bestemming 3 bataljons en 4 compagnieën infanterie, 10 eskadrons cavalerie en 2 batterijen veldartillerie.

Den 22en Juli kwamen die troepenafdeelingen, met uitzondering van 5 bataljons infanterie en 2½ batterij veldartillerie, in de aangewezen stellingen aan en op den middag van den volgenden dag (23 Juli) was het geheele veldleger, waarvan 13 bataljons infanterie, 4 eskadrons cavalerie, 6 batterijen veldartillerie en 2 compagnieën mineurs, ter sterkte van 13.166 personen, 735 paarden en 30 vuurmonden op hunne standplaatsen waren gebleven, op zijne bestemming.

Uit de Bijlage I, waarin ook de samenstelling en de dislocatie van het veldleger, alsmede de standplaatsen van de bezettingen zijn aangegeven, blijkt:

1) Tot toelichting diene, dat de territoriale verdeeling van het Rijk destijds was als volgt:

1e Militaire afdeeling, de provinciën Zuidholland (behalve Gorinchem), Noordholland en Utrecht; standplaats 's-Gravenhage.

2e Militaire afdeeling, de provinciën Noordbrabant, Zeeland en het Hertogdom Limburg, alsmede Gorinchem en Loevestein; standplaats 's-Hertogenbosch.

3e Militaire afdeeling, de provinciën Gelderland (behalve Loevestein) en Overijssel; standplaats Arnhem.

4e Militaire afdeeling, de provinciën Friesland, Groningen en Drente; standplaats Groningen.

a. dat de 1e Divisie (hoofdkwartier Haarlem), waarvan de 1e Brigade te 's-Gravenhage en de 2e te Alkmaar en omstreken gelegerd waren, met de 2e Afzonderlijke Brigade (hoofdkwartier Hellevoetsluis), in 't bijzonder bestemd was ter bewaking van de zee kust der provinciën Noord- en Zuidholland en van de groote waterwegen langs de Maas, het Haringvliet, het Volkerak en het Hollandsch Diep;

b. dat aan de 3e Divisie (hoofdkwartier Arnhem) in 't bijzonder de bewaking van het vak Zutphen—Nijmegen, en wel van de bruggehoofden aan de Waal en den IJssel, was opgedragen;

c. dat de 1e Afzonderlijke Brigade (hoofdkwartier 's-Hertogenbosch) voornamelijk bestemd is geweest tot dekking van het bruggehoofd aan de Maas en mede van het Zuidoostelijk gedeelte der Nieuwe Hollandsche Waterlinie;

d. dat van de 2e Divisie (hoofdkwartier Utrecht), waarvan de 1e Brigade — sterk 4 bataljons infanterie — 3 bataljons als bezettingen voor verschillende verdedigingswerken nabij Utrecht moest afstaan, de 2e Brigade — sterk 4 bataljons infanterie en 3 veldbatterijen — behalve tot onmiddellijke bescherming van het gedeelte der Nieuwe Hollandsche Waterlinie ten Noorden van de Lek, met 1 bataljon der 1e Brigade kon worden gebezigd als *reserve* voor de hiervoren genoemde afdeelingen;

e. dat de 3e Afzonderlijke brigade (hoofdkwartier Groningen) voornamelijk bestemd was, om te waken tegen eene poging van Fransche zijde, om in Groningen te landen en van daar uit een inval te doen in Noord-Duitschland.

Volgens de door den Minister van Oorlog ter zake aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal verstrekte inlichtingen, was eene zoodanige opstelling van het leger gekozen, »welke de vereischte waarneming mogelijk maakte en tevens binnen het etmaal de concentratie van die legermacht op een punt achter de rivieren of aan de kust, dus tot bescherming van het hart van het land.» Mochten de krijgsgebeurtenissen het noodzakelijk hebben gemaakt, om eene geslagen legerafdeeling van een der oorlogvoerende partijen bij hare komst op ons grondgebied te ontwapenen, dan »zou het geen bezwaar hebben gehad om de

beschikbare macht met de bestaande middelen van vervoer in 24 uren tijds naar een der grenzen over te brengen. In verband met een en ander werden dan ook de oorlogshavens en de forten van de Utrechtsche linie al dadelijk bezet en »werden nabij Utrecht 5 bataljons infanterie en 3 veldbatterijen als eene algemeene reserve tot aanvoer per spoor onder de hand gehonden.»

Onze krijgsmacht te land had op dat oogenblik ongeveer de navolgende sterkte onder de wapenen :

	Officieren.	Minderen.	Paarden.	
Infanterie	1.012	42.462	92	
Cavalerie	177	4.046	2.460	
Artillerie	342	10.608	1.294	
Mineurs en Sappeurs	25	1.011	1	
Marechaussee	10	330	195	
Kon. Mil. Academie.	5	221	0	
Vershillende staven.	384	422	238	
Totaal . . .	1.955	59.100	4.250	(waaronder 651 officierspaarden).

alzoov meer dan

op 16 Juli 186¹⁾ 30.727²⁾ 164 (waaronder 85 officierspaarden).

Zij bereikte hare grootste sterkte op 15 September d. a. v. en telde toen :

1.969 officieren, 59.258 minderen en 5.522 paarden (waaronder 719 officierspaarden).

en was dus nog vermeerderd met :

14 officieren, 158 minderen en 1.272 paarden (waaronder 68 officierspaarden).

Onder de soldaten (vrijwilligers) waren er slechts 187, die zich voor een onbepaalden tijd hadden geëngageerd, terwijl van het reservekader, dat 121 onderofficieren en 32 korporaaals sterk

1) Onder dezen waren er 40 nieuw benoemde luitenants afkomstig van de K. M. A., namelijk 20 der Infanterie, 5 der Cavalerie, 9 der Artillerie en 6 der Genie. Bovendien kon nog worden beschikt over pl. m. 250 officieren, die zich al of niet vrijwillig hadden aangeboden, waaronder 200 herkomstig van het O.-I. leger.

2) Waaronder de Cadetten der K. M. A., die als sergeant of korporaal dienst deden bij de korpsen of staven.

was, niet meer dan 35 onderofficieren en 6 korporaals weder in dienst waren getreden, ten gevolge van inschrijving bij de Schutterijen (74 onderofficieren en 24 korporaals), terwijl 10 onderofficieren en 2 korporaals voorloopig van de opkomst werden vrijgesteld en 2 onderofficieren in het buitenland waren.

Van de weerbaarheidsvereeningen waren er 7, die zich geheel en 8, waarvan slechts enkele leden zich ter beschikking hadden gesteld. Op verlangen des Konings zouden de drie korpsen Koninklijke scherpshutters van 's-Gravenhage, Rotterdam en de Veluwe als korpsen bijeen gehouden moeten worden.

Op 16 Juli 1870 waren van de 19 verschillende wacht-, opleidings- en andere schepen, op dat oogenblik binnenslands in dienst, voor werkelijken oorlogsdienst slechts geschikt de 2 ramschepen (*Buffel* en *Schorpioen*) te Willemsoord en de 2 monitors (*Heiligerlee* en *Tijger*) te Hellevoetsluis, terwijl de verdedigingsvaartuigen *Wodan* en *Pro Patria*, alsmede het oefeningsvaartuig *Vulkaan* als observatieposten voor Brielle en in het Vlie konden worden gebezigd.

Deze scheepsmacht was derhalve »tot handhaving onzer neutraliteit ten eenen male onvoldoende.» 1)

Zij werd successievelijk met verschillende bodems uitgebreid, zoodat op 24 Juli — den dag na dien, waarop het mobiele leger zijne bestemming had bereikt — beschikbaar waren :

te Willemsoord

- 2 ramschepen (*Buffel* en *Schorpioen*);
- 1 monitor (*Krokodil*);
- 1 verdedigingsvaartuig (*Pro Patria*);
- 1 oefeningsvaartuig (*Vulkaan*);

te Hellevoetsluis

- 2 monitors (*Heiligerlee* en *Tijger*);
- 1 stalen kanonneerboot (N°. 3);

1) Verslag nopens de maatregelen bij de zeemacht genomen tot handhaving onzer neutraliteit in den zomer van 1870, door den Minister van Marine Brocx den 16 October 1871 uitgebracht aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

- 1 gepantserde stoomkanonneerboot (N°. 1);
 1 schroefstoomschip 4e klasse (*Dommel*);
 1 verdedigingsvaartuig (*Wodan*);
 en achtereenvolgens :

te Willemsoord

- 26 Juli. { het ramtoenschip *Prins Hendrik der Nederlanden*.
 de monitor *Cerberus*.
 de stoombatterij *de Ruyter*.
 30 Juli. { het ramschip *Stier*.
 het raderstoomschip 1e klasse *Valk*.
 20 Aug. het schroefstoomschip 1e klasse *Zilveren Kruis*.
 1 Sept. de gepantserde drijvende batterij *Jupiter*.

te Hellevoetsluis

- 1 Aug. { het gepantserd verdedigingsvaartuig *Boreas*.
 de gepantserde kanonneerboot N°. 10.
 1 Sept. de gepantserde drijvende batterij *Draak*,
 alsmede op 15 Augustus te Vlissingen het schroefstoomschip
 2e klasse *Citadel van Antwerpen*.

Bovendien was de last gegeven om de stoomfregatten *Evertsen* en *Zeeland* zóóver voor den dienst gereed te maken, dat over deze bodems, indien zulks noodig ware geweest, binnen een betrekkelijk kort tijdsbestek had kunnen worden beschikt. Het lag in de bedoeling, voor het geval voor Nederland de oorlogskans dreigend was geworden, deze schepen te bestemmen tot versterking van de zeemacht ter reede van Texel en bovendien een zestal kanonneerbooten in de rivieren post te doen vatten.

Voor de verdediging van Texel en de toegangen tot de Zuiderzee zouden alsdan aangewezen zijn de *Prins Hendrik*, *de Ruyter*, *Schorpioen*, *Stier*, *Buffel*, *Krokodil* en *Cerberus*, benevens de gepantserde batterijen *Jupiter* en *Draak*, en het schroefstoomschip *Dommel*. De beide monitors, de *Dommel* en het verdedigingsvaartuig *Pro Patria* hadden dan kunnen worden gebezigd om een aanval van de zeezijde op de Utrechtsche linie te beletten.

Voor de verdediging van het Zuider frontier waren aangevoerd de monitors *Heiligertee* en *Tijger*, de gepantserde stoomkanonneerboot N°. 1, de stalen kanonneerboot N°. 3, de schroef-

stoomschepen *Zilveren Kruis* en *Citadel van Antwerpen*, het gepantserde verdedigingsvaartuig *Boreas*, de gepantserde kanonneerboot N°. 10 en het verdedigingsvaartuig *Wodan*. De beide schroefstoomschepen waren bestemd voor het Brouwershavensche zeegat en moesten bij overmacht terugtrekken op het Hollandsch Diep, om aldaar, in vereeniging met de forten, den toegang tot dat Diep door het Hellegat te verdedigen.

De beide monitors moesten positie nemen in het Goeresche-, de kanonneerbooten, die met een zestal gewone konden versterkt worden, in het Brielsche gat. Aan de monitors zoude toegevoegd worden de *Bloedhond*, die den 15en September gereed kwam.

Versperringen waren evenwel voor geen der vaarwaters gereed. Tot afsluiting van den toegang van de Zuiderzee tot het IJ, nabij Durgerdam, zouden worden gebezigd torpedo's, welke echter nog moesten worden aangeschaft.

Met het personeel der op 16 Juli in dienst zijnde schepen, te zamen bemand met 2990 koppen, waaronder 600 zeemiliciens der lichting 1870, den 1en Mei tot oefening opgeroepen, en de buitengewone op 21 Juli opgeroepen lichting van 1869, was het mogelijk alle in dienst gestelde schepen met het vereischte aantal koppen te bemannen. Alhoewel er gebrek was aan onder-officieren (korporaalsrang), gasten (bevaren volk) en vuurstokers, was dit echter niet in die mate, dat de schepen niet voor den dienst geschikt waren te achten; in het gebrek aan vuurstokers werd o. a. voorzien door het aanstellen van hulpstokers uit de zeemiliciens, die voor die betrekking de noodige geschiktheid en lust hadden.

Zooals reeds is gezegd, waren ook maatregelen genomen, om den eersten ban der dienstdoende Schutterijen voor te bereiden voor zijne taak, voor 'tgeval diens hulp mocht worden ingeroepen. Het desbetreffend Kon. Besl. van 19 Juli 1870 (*Staatsblad* N°. 121) — verschenen in de *Nederlandsche Staatscourant* van 23 Juli (N°. 172) — bevatte de navolgende bepalingen, welke, tot een juist begrip van den gang van zaken, in haar geheel worden medegedeeld:

ARTIKEL 1. De leden der dienstdoende schutterijen, met inbegrip van diegenen, die tot de reserve zijn overgegaan, worden door de commandanten van die schutterijen onverwijld samengeroepen.

ARTIKEL 2. Bij de samenkomst in het voorgaand artikel vermeld, wordt, overeenkomstig Art. 78 der Wet van 11 April 1827 (*Staatsblad* N°. 17), door of vanwege den commandant aan de samengeroepen manschappen afgevraagd, wie hunner zich vrijwillig aanbiedt tot diensten ter handhaving van 's lands neutraliteit en, zoo noodig, ter verdediging des vaderlands.

ARTIKEL 3. De commandant houdt aanteekening van het juiste getal van de leden der schutterij, die ongehuwd of weduwnaars zonder kind of kinderen zijn, daaronder begrepen zij, die tot de reserve waren overgegaan, alsmede van de gehuwden en weduwnaars met kind of kinderen, die zich volgens het voorgaand artikel hebben aangeboden.

ARTIKEL 4. De in de beide voorgaande artikelen genoemde manschappen worden naar gelang van hun aantal ingedeeld in bataljons, compagnieën of sectiën.

De bataljons worden samengesteld uit minstens 3 en ten hoogste uit 5 compagnieën, elke compagnie ter sterkte van ten hoogste 150 man.

ARTIKEL 5. De kaders der bataljons en compagnieën worden samengesteld gelijk bij Ons besluit, bepalende de indeeling en samenstelling der dienstdoende schutterij in elke gemeente, is vastgesteld.

ARTIKEL 6. De commandant zorgt, dat, indien onder de ingedeelde manschappen geen genoegzaam getal onderofficieren, korporaa's of tamboers wordt aangetroffen, de opengebleven plaatsen dadelijk worden aangevuld uit de meest geschikte manschappen.

ARTIKEL 7. Als officieren worden ingedeeld:

- a. de officieren der schutterij, die zich daartoe vrijwillig aanbieden;
- b. de officieren der schutterij, die uit kracht der Wet tot den dienst verplicht en ongehuwd of weduwnaars zonder kind of kinderen zijn.

De opengebleven plaatsen worden, op eene overeenkomstig Art. 29 der Wet van 11 April 1827 (*Staatsblad* N°. 17) daartoe te doene voordracht, zoo spoedig mogelijk door Ons aangevuld.

ARTIKEL 8. Overtreft het aanwezige getal officieren, onderofficieren, korporaa's of tamboers dat der te vervullen plaatsen, dan wordt de jongste in elken rang of graad voorloopig bij het bataljon, de compagnie of de sectie à la suite geplaatst, doch is niettemin aan den dienst onderworpen.

ARTIKEL 9. De op te roepen manschappen uit de reserve worden onverwijld gewapend. Zij voorzien zich van de uniformkleeding, behoudens, in geval van onvermogen, de slotbepaling van art. 41 der Wet van 11 April 1827 (*Staatsblad* N°. 17).

ARTIKEL 10. De volgens Art. 4 ingedeelde manschappen worden

in den wapenhandel geoeffend op zoodanigen tijd en wijze, als de commandant het meest doelmatig oordeelt.

De oefeningen kunnen onder de leiding worden gesteld van militaire officieren, door Onzen Minister van Oorlog daartoe aan te wijzen. De kosten daarop vallende komen ten laste van 's Rijks kas.

ARTIKEL 11. Vanwege het Departement van Oorlog worden de noodige wapenen en ledergood, voor zoover deze voorwerpen niet reeds in de gemeenten voorhanden zijn, verstrekt.

In verband daarmede was door den Minister van Oorlog bepaald:

1°. dat de onderofficieren en korporaals, die bij de korpsen overcompleet kwamen tengevolge van het weder in hun graad nannemen van vroeger gepasporteerden en door het terugkeeren bij hun vorig korps van hen, die tot het reserve-kader behorende, tegen den 1en Augustus waren opgeroepen, tijdelijk aan de Schutterijen konden worden afgestaan;

2°. dat in gemeenten, waar zich garnizoenen bevond en waarbij onderofficieren of korporaals beschikbaar waren, dezen op aanvraag van den commandant der Schutterij aan den commandeerenden officier van het korps, door laatstgenoemden zouden worden aangewezen;

3°. dat in andere gevallen de commandanten der Schutterijen zich, tot het bekomen van instructeurs, tot den chef van een der in de nabijheid gelegen korpsen behoorden te wenden, die, zoo hij niet aan die aanvraag kon voldoen, gehouden was daarvan rechtstreeks aan het Departement van Oorlog rapport te zenden;

4°. dat de onderofficier en korporaal, die als instructeur aan de Schutterij in zijue garnizoensplaats werd toegevoegd, als bij het korps present moest worden beschouwd, doch op de dagen der oefeningen vrij van alle diensten kon wezen.

Volgens het welbekende »Mobilisatie-rapport» 1) werden de vorenbedoelde schutters der *infanterie*, ter sterkte van 481 officieren en 14.697 onderofficieren en manschappen, in 25 bataljons en die der *artillerie*, sterk 90 officieren en 2.023 onder-

1) „Verslag nopens de mobilisatie van een gedeelte van het leger in 1870 en de verdere in verband daarmede genomen maatregelen,” den 20en September 1871 door den Minister van Oorlog A. Engelvaart uitgebracht, ter voldoening aan het verlangen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

officieren en manschappen, in 21 compagnieën samengevoegd, terwijl in de meeste plaatsen de oefeningen twee malen 's weeks plaats hadden.

De totale sterkte bedroeg derhalve 571 officieren en 16.720 minderen, of te zamen 17.291 man. De daarvoor benooodigde wapens en ledergoed waren bij de Schutterijen voorhanden, doch niet de ransels, welke evenwel ten getale van 18000 stuks in 's Rijks magazijn van kleeding, uitrusting, enz. te Delft waren opgelegd. De schutters waren noch van kapotten en ondergoed, noch van cetketels en uitrustingstukken voorzien; deze voorwerpen waren, met uitzondering van hemden en onderbroeken, ook niet in voormeld magazijn aanwezig. Wel bevond zich daarin een groote voorraad laken en voeringbaai, waarvan 18500 kapotten bij de korpsen van het leger zijn aangemaakt, terwijl ook tot dat getal ondergoed en uitrustingstukken zijn aangeschaft.

Ter vervanging van de gladloops-percussiegeweren en de getrokken geweren, waarmede de dienstdoende infanterie-schutterijen waren bewapend, werden aan de betrokken gemeentebesturen 15000 achterlaadgeweren (stelsel Snider) toegezonden. 1) De voorraad patronen liet toe per geweer 50 patronen te doen uitreiken.

Behalve de te houden oefeningen, moesten de Schutterijen ook wachtdienst verrichten in die plaatsen, waar zulks door

1) Die schutterijen waren slechts voor $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{3}$ gedeelte der sterkte bewapend met getrokken geweren; deze mochten echter niet in handen der schutters blijven, maar moesten na iedere oefening in de wapenkamer opgelegd worden. Zij konden ook eenige achterlaadgeweren bekomen, en wel 5 per compagnie, die mede niet in handen der schutters mochten blijven. Voor de afgeëxerceerde schutters, die aan de schietoefeningen deelnamen, kon over 40 scherpe patronen tot getrokken en 20 scherpe patronen tot achterlaadgeweer per man worden beschikt.

Ten einde bij het uitbreken van een oorlog de schutterijen ten spoedigste van achterlaadgeweren en munitiën te kunnen voorzien, waren in of in de nabijheid harer standplaatsen de noodige geweren — met een volledig stel toebehooren — of in de magazijnen van oorlog, of in die der korpsen van het leger opgelegd, benevens een zoodanige voorraad van patronen, dat onmiddellijk 50 stuks aan ieder geweerdragend schutter kon worden uitgereikt. De plaatsen, waar een en ander zich bevond, waren aangewezen.

het vertrek van het militaire garnizoen of uit eenigen anderen hoofde, door de daartoe bevoegde autoriteiten werd bevolen. Bij K. B. van 6 Augustus N°. 23 werd bepaald, dat, van af den 22en Juli, voor dien dienst (van 24 uur) een schadeloosstelling zou worden verleend van *f* 1.70 voor een onderofficier, van *f* 1.20 voor een korporaal en van *f* 1.— voor een tamboer of schutter.

Toen, door den loop van den oorlog, mocht worden aangenomen, dat er geen gevaar meer bestond voor de schending onzer neutraliteit en dus de maatregelen, genomen tot handhaving dier onzijdigheid, zonder bezwaar konden worden opgeheven, werden al dadelijk de cadetten en het officierspersoneel der Koninklijke Militaire Academie naar Breda teruggezonden.

Achtereenvolgens werd alsnu bij de Kon. Besluiten van 14, 17 en 21 September 1870, N°. 18, 22 en 8 bepaald, dat de miliciens van de verschillende lichteningen, die buitengewoon onder de wapens waren gekomen, successievelijk naar hunne haardsteden zouden worden teruggezonden. Voorts werden bij de Kon. Besluiten van 22 Sept. d. a. v. N°. 3 en 4, Z. K. II. de Prins van Oranje, Generaal der Infanterie, Opperbevelhebber van het mobiele leger, alsmede de hiervoren genoemde Opperofficiëren, te rekenen van 30 September, onder dankbetniging eervol ontheven van het hun opgedragen bevel, terwijl tevens het K. B. van 20 Juli t. w. N°. 30. houdende de samenstelling van het mobiele leger werd ingetrokken.

Met het oog op den minder gunstigen gezondheidstoestand der troepen, in de werken der *Utrechtsche linie* gelegerd, keerden in de eerste plaats de troepen der 2e Divisie en van de 1e Afzonderlijke Brigade en voorts het grootste gedeelte der bezettingstroepen, die hunne standplaatsen hadden moeten verlaten, naar de garnizoenen terug. Daarna volgden de 1e Divisie en de 2e Afzonderlijke Brigade, en eindelijk de overige troepen van het mobiele en van het bezettingsleger. Op den laatsten September hadden alle troepen weder hunne vroegere standplaatsen ingenomen en waren de buitengewoon opgeroepen miliciens naar hunne haardsteden teruggekeerd, met uitzondering evonwel van enkele troepengedeelten, waaronder 2 compagnieën

Mineurs en Sappeurs, die voorloopig op hare toenmalige sterkte, tot het verrichten van geniewerkzaamheden, te Amsterdam en te Zwolle verbleven.

Ingevolge het K. B. van 24 Sept. 1870, N°. 18 werden ook de zeemiliciens der lichting 1869, met ingang van 1 October, weder in het genot van onbepaald verlof gesteld en naar hunne haardsteden teruggezonden.

Bij aanschrijving van 30 September 1870, Personeele en Militaire Zaken, N°. 49 P, deelde de Minister van Oorlog aan de bevelhebbers in de militaire afdeelingen mede, dat, hoewel wegens het vertrok met groot verlof van de buitengewoon bijeengeroepen miliciens, op grond van Art. 77 der Schutterijwet, de dienstdoende Schutterijen niet langer tot buitengewone oefeningen konden worden verplicht, het door de Regeering wenschelijk werd geacht, de gevormde korpsen van den eersten ban dier Schutterijen voorloopig in stand te doen houden, en dat het daartoe gedane voorstel 's Konings goedkeuring had verworven.

In verband daarmede zouden die korpsen in hun geheel blijven. De buitengewone oefeningen zouden evenwel worden geschorst, terwijl de commandanten der dienstdoende Schutterijen den last zouden ontvangen om van werkelijken dienst vrij te stellen de bij die korpsen ingelijfde manschappen, die uit de reserve waren opgeroepen of die inmiddels, krachtens Art. 23 der Schutterijwet, recht op overgang naar de reserve hadden verkregen.

Aangezien de gewone oefeningen der Schutterij na 1 October niet meer plaats zouden hebben, moesten de alsdan daarbij nog gedetacheerde officieren en onderofficieren naar hunne korpsen terugkeeren.

Zij, die -- evenals ik -- de veel bewogen tijden van 1870 hebben medegemaakt, zullen zich zeker nog wel herinneren, met hoeveel enthousiasmo door het leger het bericht van de oproeping van alle lichtingen miliciens-verlofgangers werd vernomen en met welken buitengewonen ijver door allen werd medegewerkt, om spoedig marschvaardig te zijn. Dat ook de dienstdoende

Schutterijen met denzelfden geestdrift bezielde zijn geweest, blijkt uit de algemeene order van de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Oorlog, dd. 28 September 1870, waarbij, op machtiging des Konings, Hoogstdezelfs tevredenheid werd betuigd aan de dienstdoende Schutterij in het algemeen en aan de opgerichte korpsen van den eersten ban, over den goeden geest door deze Schutterijen aan den dag gelegd en over hetgeen door de commandanten, de verdere officieren en manschappen met zooveel ijver en vaderlandsliefde in het belang van de veiligheid van den Staat was verricht.

Volgens het Mobilisatierapport voldeden van de 29.500 miliciens der Landmacht, die onder de wapenen moesten komen, 28.854 op het bepaalde tijdstip (20 Juli) aan de oproeping per telegram, 434 enkele dagen later en 212 niet; onder deze laatsten waren slechts 47 miliciens, die zonder geldige reden waren achtergebleven. 1) Van de 590 zeemiliciens der lichting 1869 kwamen er 533 op: 56 hunner hadden vergunning bekomen voor de buitenlandsche zeevaart, terwijl 1 wegens ziekte werd vrijgesteld.

Wat betreft de *militaire waarde*, welke aan onze krijgsmacht kon worden toegekend, diene het volgende, in hoofdzaak aan voormeld Mobilisatie-rapport ontleend:

1°. Wegens de te geringe getalsterkte van het personeel van den *Generalen Staf* (slechts 14 officieren), moesten, om een minimum van stafofficieren aan de hoofdkwartieren en brigadestaven te kunnen toevoegen, grepen in alle richtingen worden gedaan, sommige strijdig met het belang van den dienst, zooals bijv. het wegnemen op het oogenblik dat de bataljons op oorlogssterkte te velde zouden rukken, van bataljons- en compagniescommandanten, die niet vervangen konden worden. Van dat personeel kwam bijna ieder in eene dienstbetrekking,

1) Niet opgeroepen werden 667 lotelingen der lichting van 1870, die bij de Cavalerie, de Veld- en de Rijdende Artillerie waren ingedeeld doch tot 1 October met verlof waren gezonden en dus nog niet geoefend, alsmede 333 miliciens van verschillende lichtingen, aan wie op grond van Art. 127 der Militiewet, als geestelijken, enz. ontheffing van den werkelijken dienst was verleend; totaal dus 1000 man.

geheel verschillend van zijne gewone werkzaamheden en dat nog wel op een oogenblik, waarop troepen van alle oorden des Rijks werden bijeengetrokken, dat er in tal van zaken was te voorzien en dat de staven alle nog moesten worden georganiseerd. Had men dadelijk den strijd moeten aannemen, onze hoofdkwartieren waren niet behoorlijk voorbereid en geconsolideerd bevonden, niet genoegzaam bekend met locale en andere hulpmiddelen, in één woord in het eigen land vreemd aan veel wat samenhang en kracht geeft, wat met kennis van zaken en vertrouwen doet handelen.

2°. Van het personeel der *Militaire Intendance*, sterk 12 officieren, reeds onvoldoende om in tijd van vrede in alle eischen van den dienst te voorzien, konden voor de bij het mobiele leger benoodigde 19 intendanten slechts 10 leden der Intendance worden bestemd, waaronder de 4 intendanten in de Militaire Afdeelingen, belast met het zoo gewichtig en onmisbaar werk van de ordonnanceeringen voor het leger. De 9 overigen moesten derhalve genomen worden uit de overige dienstvakken van het personeel der Militaire administratie; daaronder waren 6 kapiteins-kwartiermeester, die mitsdien aan hun eigen zeer uitgebreiden werkkring werden onttrokken en vervangen door luitnants-kwartiermeester, die op hunne beurt weder door luitnants van den troep moesten worden vervangen.

Was alzoo het gebrek aan personeel oorzaak, dat de toevlucht moest worden genomen tot personeel, dat door aanhoudend administratief werk en geldelijke verantwoording bij de korpsen eene andere richting heeft gekregen dan vereischt wordt voor den werkkring der Intendance, waarvoor geheel andere eigenschappen, bekwaamheden en studiën benoodigd zijn, de nadeelen van een en ander zouden nog meer zijn uitgekomen, indien het leger zijne ingenomen stellingen had moeten verlaten en dus ook de intendanten andere standplaatsen hadden gekregen.

3°. In de behoefte aan *geneeskundige hulp* was voldoende voorzien door het personeel van den militairen geneeskundigen en veterinairen dienst, terwijl bovendien op die van vele burger-artsen, die zich hadden aangeboden, kon worden gerekend.

De officieren van gezondheid bij de troepen te voet waren evenwel niet bereiden en dus zonder sachoehes.

Per bataljon infanterie was een verbandransel aanwezig. Het paar koffers voor geneesmiddelen zoude eerst verstrekt zijn kunnen worden, wanneer de daartoe noodige pakpaarden waren aangeschaft.

Eveneens wachtte de verstrekking van de ambulance-karren en de ziekenwagens aan het hoofdkwartier, de divisieën en de brigades van het mobiele leger op de aankomst der noodige bespanningen.

Op 26 Juli werden van de beide compagnieën hospitaalsoldaten bij elke divisie 25 en bij elke afzonderlijke brigade 10 man ter beschikking gesteld van de daarbij dienstdoende intendanten, ten einde hen naar mate van de behoefte voor de geneeskundige officieren beschikbaar te houden, terwijl de overige hospitaalsoldaten bij sommige ziekeninrichtingen in dienst werden gesteld.

De bestemming dier inrichtingen, zoowel tot opname en verpleging der zieken als die, waarop de lijders moesten worden geëvacueerd, was aangewezen.

4°. Bij de *Infanterie* was het organieke getal van 2 luitenants per veldcompagnie, niet alleen met het oog op de sterkte der compagnieën, te gering, maar ook gelet op de noodzakelijkheid tot het behoud eener reserve tot aanvulling en uitbreiding en op de behoefte tot aanvulling der officierskaders bij de Schutterijen uit het leger.

Voorts had zich de behoefte dringend doen gevoelen aan eene versterking van het depot van het Regiment Grenadiers en Jagers met 3 compagnieën, daar de formatie van 2 compagnieën, tot bezwaren aanleiding had gegeven.

5°. Volgens de organieke sterkte moest de *Cavalerie* 2358 troepenpaarden bezitten. Daarvan waren administratief aanwezig 2120, waaronder echter 325 nog niet afgerichte, zoodat het werkelijke aantal dienstdoende paarden bedroeg 1795, alzoo 563 paarden of $\frac{1}{4}$ minder dan het organieke aantal.

Hoewel het *ontbrekende* aantal paarden op 1 Augustus —

dus 14 dagen na de bijeenroeping der milizie — van 238 tot 105 was verminderd door aankoop van paarden, bedroeg toen het tekort aan *dienstdoende* paarden toch nog 463, waarvan 193 bij de 16 veldeskadrons, of 12 per eskadron.

Hadden dus de veldeskadrons werkdadig moeten optreden, dan zou dit, wat hunne getalsterkte betreft, onder zeer ongunstige omstandigheden hebben plaats gehad: terwijl de reserve- en de depoteskadrons, hoewel ruim voorzien van menschen en paarden, niet bij machte zouden geweest zijn om hen vooreerst bij te staan, nit hoofde van gebrek aan paarden tot oefening van het personeel en aan personeel tot africhting der paarden. Zelfs bij eene eenigszins langer voortgezette dressuur zou het de vraag zijn geweest, of de pas ontvangen paarden op adem en slechts eenigszins tegen vermoeyenissen bestand zouden geweest zijn om de veldeskadrons te kunnen volgen. Meer zeker komt het voor, dat zij in de veldeskadrons veeleer tot last dan tot nut zouden zijn geweest.

Alleen door het voltallig maken der Cavalerie op de organieke sterkte aan afgerichte paarden en het alzoo niet mederekennen in die sterkte van onafgerichte paarden, en door het jaarlijks verstrekken van remonten tot het volle bedrag der approximatieve behoefte voor het volgend jaar, kan in de bovenbedoelde leemte worden voorzien.

Wat de miliciens betreft, die der lichting 1868 waren geschikt om dadelijk als bruikbare cavalisten in de veldeskadrons op te treden; die der beide oudste lichtingen (1867 en 1868) zouden daartoe minstens ééne maand degelijke oefening uoodig hebben gehad. Doordat de lichting 1868 voldoende was om met die van 1869, welke zich reeds onder de wapenen bevond, in de behoefte aan personeel te voorzien, werden de miliciens der beide oudste lichtingen voor verschillende werkzaamheden bij de Infanterie en de Artillerie gebezigd.

6°. Van de 14 veldbatterijen hadden er 10 getrokken 8 cM., en de 4 overige. evenals de 4 rijdende batterijen, gladde 12 cM.-kanonnen.

Van de 1174 troepenpaarden, welke de regimenten veld- en

rijdende artillerie moesten hebben, waren er aanwezig 1070, dus 104 te weinig. Met de 96 paarden voor de 3 treincompagnieën waren er benodigd 2087 paarden, alzoo nog 1017 om de veld- en rijdende batterijen op oorlogssterkte te kunnen doen uitrukken. Wegens het gebrek aan paarden hadden dan ook de meeste batterijen slechts 4 stukken met 6 paarden, 1 voorraadassuit en 1 voorraadwagen of caisson, beide voertuigen met 4 paarden bespannen, terwijl slechts 7 batterijen van 8 cM. met 6 stukken, doch bespannen met 4 paarden, waren afgemarcheerd. In plaats van 108, bevonden er zich dus slechts 86 vuurmonden bij het veldleger.

Eerst den 29en Juli werden bevelen gegeven om, naar gelang paarden aangeschaft werden, alle batterijen in de eerste plaats op 6 stukken, bespannen met 6 paarden, te brengen en daarna van de caissons en verdere voertuigen te voorzien.

Niet vóór den 10en Augustus konden de 10 8 cM.-batterijen op de sterkte van 6 stukken met 6 paarden worden gebracht; den 16en Augustus kregen de 4 overige veld- en 2 rijdende batterijen, en den 22en Augustus ook de beide andere rijdende batterijen, hare nog ontbrekende 2 stukken met 6 paarden.

Achtereenvolgens had daarna tot den 19en September de nitgifte der caissons, voorraad- en smidswagens plaats.

Treffend is hetgeen in het rapport omtrent de artillerie is aangeteekend.

»In waarheid kan niet gezegd worden, dat bij de ontbinding »van het mobiele leger op 30 September, dat is 75 dagen na »de oproeping der militia, al de 18 veldbatterijen geheel uit- »gerust waren.

»In een land als het onze, waar de artillerie, bij de ver- »dediging, zulk eene belangrijke taak zal te vervullen hebben, »moet voorts het materieel der veldartillerie geheel op de hoogte »zijn van dat der legers van de Mogendheden, met welke wij »in oorlog kunnen geraken en waar het veldgeschut een hoogen »graad van voortreffelijkheid heeft bereikt.

»Het aantal vuurmonden, door ons te velde te brengen, moet »vermeerderd worden. Blijkens de indeeling van het leger van

den Noord-Duitschen Bond, heeft men bij dat leger meer dan $3\frac{1}{2}$ vuurmond op de 1000 man. Wanneer men die verhouding der artillerie ten opzichte van de overige wapens noodig acht bij een leger dat uit soldaten bestaat, die voor het meeren-deel ruim drie jaren gediend hebben, dan behoeft het geen verder betoog dat bij een jeugdig leger als het onze, voor een groot gedeelte bestaande uit miliciens, die slechts een korten oefeningstijd hebben gehad, minstens 4 stukken geschut per duizend soldaten als eene noodzakelijke verhouding moet worden aangemerkt."

Verder wordt nog opgemerkt, dat: »door het meer op den voorgrond treden der artillerie, meer kans bestaat dan vroeger, dat de vuurmonden onbruikbaar worden geschoten of wel op andere wijze verloren gaan, zoodat eene behoorlijke reserve aan vuurmonden mede een noodwendig vereischte is geworden."

7°. Behalve 50 patronen per geweerdragende, had elk veld-Bataljon Infanterie nog een bespannen patrooncaisson, waarin 10.080 patronen. Bagagekarren zijn niet aan de korpsen verstrekt geworden. Eerst op 19 Augustus konden, toen daarvoor paarden beschikbaar waren, ten behoeve van de staven van het leger en de divisien en brigades worden uitgegeven 24 bagagekarren tot troepen en 13 tot geneeskundigen dienst, benevens 22 ziekenwagens en op het laatst van die maand nog 26 bagagekarren tot troepen en 36 ziekenwagens.

Voor de parken van het leger, waarbij ook patrooncaissons met de reservemunitie voor de Infanterie en de Cavalerie behooren, zijn, evenmin als voor den pontontrein, bevelen tot het in gereedheid brengen gegeven. Het bespannen van de voertuigen dezer parken en van den pontontrein, evenals van een vrij groot gedeelte van het leger, zou e. q., bij gebrek aan paarden en tuigen, met gerequireerde paarden en tuigen hebben moeten geschieden.

Bovendien bleek de samenstelling van den *trein* onvoldoende te zijn om in de behoefte bij eene mobilisatie te voorzien, zoodat het bepaald noodig was maatregelen te nemen, om over een voldoende aantal behoorlijk afgerichte treinsoldaten te kunnen beschikken.

8°. Door den *aankoop* van paarden, waartoe het Departement van Oorlog op 16 Juli eenige bekende handelaren in paarden had opgeroepen om te onderhandelen over het leveren van paarden tegen contante betaling, werden vóór 31 Juli verkregen 110 en in de maand Augustus en het begin van September 711 paarden, tegen den prijs van f 430 per paard.

Door de *opvordering* van paarden van 6 tot 8 jaren, welke plaats heeft gehad in de provinciën Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noordbrabant en Limburg en 27 Augustus was afgeloopen, werden 505 paarden à f 381 verkregen, waarvan 93 paarden voor de Cavalerie en 412 voor de Artillerie. 1) Ten gevolge van de veranderde tijdsomstandigheden heeft de opvordering in de overige 4 provinciën niet plaats gehad.

Bovendien werden ten geschenke ontvangen: 1 paard van den heer Mr. A. van Naamen van Femnes, Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, en 2 paarden van Mevrouw de douairière baronesse van Brakel Doorwerth.

De ter zake opgedane ondervinding heeft doen zien, dat — rekening houdende met de mogelijkheid van een plotseling uitbreken en voorts met het snelle verloop der hedendaagsche oorlogen, alsmede gelet op den tijd, welke, hoe kort ook, noodig is tot eenige africhting en tot voorbereiding der aangekochte en door vordering verkregen paarden voor de eigenaardige inspanningen, welke hen wachten, zonder welke voorbereiding zij bij den troep door ziekten en gebreken spoedig onbruikbaar worden — wil men zich voor misrekeningen en teleurstellingen vrijwaren, het noodig is de korpsen der Cavalerie voortdurend op de vastgestelde getalsterkte aan paarden te houden en bij de batterijen een zoodanig getal paarden, dat zij in staat zijn steeds met 6 stukken, benevens een tweetal der meest onmisbare voertuigen uit te rukken.

9°. Omtrent de *Vestingartillerie*, welke 1850 vuurmonden in

1) Het getal ter keuring aangeboden paarden bedroeg 2297. (Memorie van Toelichting der Staatsbegrooting voor 1871).

batterij heeft gesteld en elken vuurmond van 40 tot 50 schoten voorzien, zegt o. a. het rapport woordelijk :

»Tot het wapen en volledig uitrusten der batterijen in de
 »vele vestingen, forten en versterkte punten in ons land, is
 »onze vestingartillerie, gelet op de mogelijkheid van een be-
 »perkten voorbereidingstijd, gebleken veel te zwak te zijn, terwijl
 »de artillerieschutterij te weinig geoefendheid bezit dan dat
 »men, althans bij het begin van een oorlog, op eene krachtige
 »hulp van hare zijde zoude mogen rekenen. Bovendien is het
 »cijfer der geoefende kanonniers te gering om het groot aantal
 »vuurmonden, door ons in batterij te brengen, te bedienen.

»Aangezien de vestingartillerie tot het verrichten der om-
 »vangrijke werkzaamheden, welke haar in oorlogstijd wachten,
 »in vele detachementen moet worden opgelost en op alle punten
 »een behoorlijk toezicht dringend noodig is, zoo is een talrijk
 »en goed geoefend kader bij die wapensoort een hoofdvereischte.
 »Dat dit bij onze vestingartillerie niet het geval is en derhalve
 »hare kaders uitbreiding behoeven, heeft de jongste mobilisatie
 »proefondervindelijk doen zien.»

10°. Doordat de gereedschapskarren voor het bataljon Mineurs en Sappeurs niet uitgerust in de magazijnen te Woerden werden bewaard, waren de compagnieën bij haar plotseling vertrek uit het garnizoen niet voorzien van hare gereedschapskarren, zoodat zij in den beginne gebrek hadden aan gereedschappen, in 't bijzonder timmermangereedschap. Eerst op 3 Augustus waren er van de 10 benoodigde gereedschapskarren 6 uitgerust en bespannen; de overige 4 konden den 13en Augustus worden verstrekt.

Eene uitbreiding der genietroepen is zeer noodzakelijk, om in de behoefte aan geoefend geniepersonnel bij het mobiele leger en in de verdedigingswerken der liniën te kunnen voorzien. Daarbij behoort tevens te worden overgegaan tot het oprichten van een depot, alsmede van eene afdeling, uitsluitend bestemd voor den dienst der spoorwegen en telegrafien, aangezien de onmisbaarheid van een en ander ten volle is gebleken.

11°. Per geweerdragende kon slechts over een voorraad van 70 patronen worden beschikt. Daarbij was gerekend op eene

sterkte van 16000 schutters. »Dat ongenoegzame aantal — »totaal 4.123.000 patronen -- is later door aanmaak, zowel »als ten gevolge van het beperken der schietoefeningen, wel »tot een hooger cijfer opgevoerd, maar het zoude altijd onge- »noegzaam gebleven zijn voor het geval van een werkelijken »oorlog.»

12°. Veldflesschen en kampementsdekens zijn niet in voldoende aantal nitgereikt kunnen worden; als broodzakken werden de linnen zakken voor verlofgangers gebezigd.

In de verdedigingswerken, vooral in die der Nieuwe Hollandsche Waterlinie, was gebrek aan houten britsen, nachtlegerbehoefden, goed drinkwater en telegraphische gemeenschap.

13°. De intellectueele ontwikkeling der miliciens, die voor een vijfde gedeelte uit nummerverwisselaars en plaatsvervangers bestonden, liet veel te wenschen over. »In een tijd, waarin het »noodig is, dat zelfs in de laagste rangen van het leger in- »telligentie gevonden worde, gezwegen van de noodzakelijkheid »om kadern uit de militie te trekken, eischt die toestand drin- »gend verbetering.»

14°. Omtrent de Schutterijen was het oordeel der Regeering: »dat, wanneer ons Rijk zelf dadelijk in den oorlog ware be- »trokken geweest, op haar niet dadelijk zou hebben mogen »gerekend worden. Van de groote cijfers op het papier opzich- »tens de schutters van den eersten ban 1), bleek slechts een »15.000 man infanterie- en 2.000 man artillerieschutterij be- »schikbaar te zijn, doch onvoldoende en onregelmatig georga- »niseerd, voor een gedeelte geheel ongeoeffend, voor een ander »deel zeer gebrekkig geoeffend, over het algemeen met weinig »deugdelyke kadern en gemis aan krijgstucht. Voor dadelijk »gebruik was dus die krijgsmacht niet geschikt.

»Dat zij bij de goede elementen, welke de schutterij bevat, »in eene bruikbare macht is te herscheppen, lijdt geen twijfel. »Daartoe wordt eene nieuwe wettelyke regeling der schutterijen »voreischt.»

1) Volgens de mededeeling in de *Nederlandsche Staatscourant* bedroeg de sterkte van dien ban op 1 Januari 1870 namelijk 35.981 man.

Na hetgeen ik u, Mijne Heeren, omtrent den toestand van onze krijgsmacht in het ook voor ons gedenkwaardige jaar 1870 heb medegedeeld, vermeen ik te mogen rekenen op uwe instemming met mijne verklaring, dat het voor ons land een geluk is geweest niet daadwerkelijk betrokken te zijn geworden bij den oorlog tussehen Duitschland en Frankrijk en dat het destijds is gebleven bij den toestand van *voorbereiding*, zooals de Regeering dien heeft genoemd, omdat het leger nog niet op *voet van oorlog* was gebracht.

Moge het ook al waar zijn, dat verschillende bepalingen van wettelijken aard belemmerden om in het tijdperk van voorbereiding, dat den oorlog onmiddellijk voorafgaat, tijdig de vereischte verdedigingsmaatregelen te doen uitvoeren, daar tegenover staat, dat — zooals mede door den Minister van Oorlog F. A. T. Delprat aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal is verklaard — de oorzaken der leemten en gebreken in de krijgsaangelegenheden, welke toen aan het licht zijn gekomen, hoofdzakelijk lagen »in de organisatie onzer militie, in het gehalte »onzer vrijwilligers, in de gebrekkige inrichting onzer Schuttedrijen, in den toestand onzer passieve verdedigingsmiddelen, niet »meer in overeenstemming met de hedendaagsche krachtiger en »sneller wijze van oorlogvoering.»

Niettegenstaande de zeer ernstige crisis, welke ons land in het voorjaar van 1867 had beleefd — door den generaal P. G. Booms in de buitengewone vergadering op Maandag 6 October 1896, ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan der Vereeniging, zoo treffend geschilderd — bleek in 1870 op nieuw, dat en de Regeering en de Volksvertegenwoordiging te voren niet genoeg doordrongen zijn geweest van het besef, dat in de allereerste plaats de weerbaarheid van het land behoorde te worden verhoogd door *vermeerdering van het aantal en verbetering van het gehalte der levende strijkrachten* en door *verkorting van den tijd van overgang van vredes- op oorlogsvoet*.

In plaats van de hand in eigen boezem te steken en te erkennen, dat zij — door steeds aan te dringen op bezuiniging en te verklaren, dat ons land slechts behoefte heeft aan een

politieleger, daar wij ons toch onmogelijk tegen eene groote Mogendheid kunnen verdedigen — evenzeer *schuld* had aan den onvoldoenden toestand van ons krijgswezen, en het dus haar *plicht* was mede te werken tot verbetering onzer weermiddelen en ophelling van de wettelijke belemmeringen, voerde de Volksvertegenwoordiging, bij monde van de Commissie van Rapporteurs, in het verslag over de ontwerp-oorlogsbegrooting voor 1871 eene zóó scherpe critiek tegen den Minister van Oorlog van Mulken, dat deze zich genoodzaakt zag aan Z. M. den Koning zijn eervol ontslag te vragen, hetgeen hem bij Besluit van 3 Jan. 1871, N°. 24 werd verleend.

Afgaande op de verklaringen, door dien Minister afgelegd in zijne Memorie van Beantwoording op dat Verslag, vermeen ik, dat het is te betrouwen, dat er geene welwillende samenwerking tussehen hem en de beide Kamers der Staten-Generaal heeft kunnen plaats hebben tot het beramen en nemen van de maatregelen, vereischt om ons land weerbaar te maken en dus onze onafhankelijkheid te verzekeren. Immers, door dien Minister werd o. a. gezegd, dat het in zijn voornemen lag een wetsontwerp in te dienen, waarin, behalve vermeerdering der levende strijdkrachten, ook opgenomen was afschaffing van de plaatsvervanging en van de nummervervisseling, terwijl ook andere maatregelen door hem zouden zijn voorgesteld, zooals indeeling van de veldtroepen in divisiën en brigades, vermeerdering van het aantal paarden op vredevoet bij de cavalerie en de bereden artillerie, enz. enz. Uit een en ander blijkt dus, dat hij dien Minister de ernstige *wil* heeft bestaan, om verbetering in den toenmaligen toestand te brengen, als ook tot welke nadelige gevolgen de *afbrekende critiek*, in 't bijzonder van het toenmalige lid der Tweede Kamer J. K. H. de Roo van Alderwerelt, heeft geleid.

Aan de verwisseling van de elkander snel opgevolgd hebbende Ministers van Oorlog Booms, Engelvaart, Delprat en Graaf van Limburg Stirum, gedurende den tijd van 4 Januari 1871 en 6 Juli 1872 is toch, mijns inziens, in hoofdzaak toe te schrijven, dat eerst in 1873 het Kon. Besl. (van 26 Maart, N° 25) ver-

scheen, waarbij reeds in tijd van vrede het gedeelte van het leger, dat voor den dienst te velde bestemd was, in divisien en brigades werd ingedeeld, de troepen werden aangewezen, bestemd tot het bezetten der verdedigingsliniën, stellingen, vestingen en forten, die het hart des lands dekken, het bevel in die hoofdliniën en stellingen werd geregeld, in verband daarmede de territoriale indeeling werd gewijzigd en bovendien werd bepaald, dat de officieren, bestemd om in oorlogstijd werkzaam te zijn bij het groote hoofdkwartier en om op te treden als chefs van den staf en onder-intendanten bij de brigades en als adjudanten bij de divisie- en brigadecommandanten, reeds in vredestand zouden moeten worden aangewezen.

Was alzoo de eerste stap in de goede richting gedaan, den Minister Graaf van Limburg Stirum werd echter door het veto van de Tweede Kamer der Staten-Generaal in de zitting van 30 Juni 1873 belet het vereischte te verrichten tot vermeerdering van onze levende strijdkrachten en tot verbetering van het gehalte daarvan, alsmede tot het bekomen van het vereischte kader, zoowel officieren als onderofficieren, voor onze krijgsmacht. Geen steun vindende bij de Volksvertegenwoordiging, trad ook hij af.

Aan zijn opvolger, den Minister Weitzel, was het gegeven de Wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* N° 64) tot regeling en voltooiing van het vestingstelsel tot stand te brengen, waarbij vestingwerken in de provinciën Friesland en Groningen, de vestingwerken van Deventer, Zutphen en Elden, de vesting Grave met het kroonwerk Coehoorn, de vestingwerken van en bij Nijmegen — met uitzondering van het fort Kraijenhof en de forten boven en beneden Lent —, de vesting 's-Hertogenbosch en de vestingwerken bij Breskens als verdedigingswerken werden opgeheven en waarin voorts werd bepaald, dat de benodigde werken in het behouden meer geconcentreerde vestingstelsel binnen den tijd van 8 jaren, te rekenen van 1 Januari 1875, zouden moeten zijn voltooid.

Onder de veranderingen, welke door de sedert 29 April 1875 aan het hoofd van het Departement van Oorlog gestaan heb-

bende 13 Ministers, van wie 3 ad interim, werden gebracht in de indeeling van het veldleger, de territoriale indeeling en de bevelvoering in de liniën en stellingen, enz. is voorzeker de reorganisatie van het leger, door den Minister Reuther den 1en April 1881 tot stand gebracht, de meest belangrijke voor de Landmacht geweest, omdat daarop verder is voortgebouwd, o. a. de verdeeling van het leger over de verschillende garnizoenen. in 't bijzonder met het oog op de eischen voor de oefening en voor de mobilisatie der troepen en de verbetering der kazerneering — K. B. van 5 December 1881 (*Staatsblad* N° 189) — in 1882 de *oorlogsorganisatie* van het leger werd vastgesteld en het *Voor-schrift betreffende de mobilisatie van het leger* werd gegeven. Vanaf laatstgenoemd jaar zijn dan ook tal van maatregelen genomen kunnen worden, om den overgang van den vredes- op den oorlogsvoet geregeld en spoedig te doen plaats hebben en de troepenafdeelingen, zoo volledig mogelijk uitgerust, op de voor elk harer aangewezen bestemmingen te doen komen.

Daarbij bleek tevens de noodzakelijkheid tot vermeerdering van de *getalsterkte* der krijgsmacht. Ten einde daarin eenigszins te voorzien, werd bij Kon. Besl. dd. 4 Augustus 1885 (*Staatsblad* N° 172) bepaald, dat de sterkte der Schutterijen, waarvan de bestemming, de getalsterkte en de samenstelling nog geregeld waren naar de uitkomsten der *vierde* tienjarige volkstelling, in 1859 gehouden, zonde worden bepaald naar de uitkomsten der *zesde* tienjarige volkstelling, welke in 1879 had plaats gehad, en dat nog vóór 1 Januari 1886 door den Minister van Binnenlandsche Zaken, de Gedeputeerde Staten gehoord, de vereischte voordrachten zonden worden gedaan ter bepaling van de bestemming, sterkte, samenstelling en indeeling der Schutterijen, zoo dienstdoende als rustende, in de verschillende gemeenten. Hierop volgde het Kon. Besl. van 7 September 1885 (*Staatsblad* N° 179), waarin tevens werd opgenomen, dat, behalve voor den dienst der Infanterie en der Vesting-artillerie, ook gedeelten der dienstdoende Schutterijen zonden worden bestemd voor den dienst van bereden ordonnans ('s-Gravenhage, Amsterdam en Haarlem), van geniewerklieden (Amsterdam, Rot-

terdam en Utrecht), van treinschutterij ('s-Gravenhage, Utrecht, Breda), alsmede voor den pontonnierdienst (Dordrecht) en den torpedodienst (Brielle). Aangezien in de 20 jaren na 1859 de bevolking in de meeste gemeenten was toegenomen en in slechts enkele verminderd, vloeiden uit de bepalingen der Schutterijwet voort, dat in een elstal gemeenten, waar de Schutterijen rustende waren, deze dienstdoende moesten worden — Workum (Friesland), Hengelo (Overijssel), Apeldoorn, Renkum en Rheden (Gelderland), Nieuwer-Ainstel (Noordholland), 's-Gravendeel en Charlois (Zuidholland), Neuzen (Zeeland), Raamsdonk en Oudenbosch (Noordbrabant) — en dat de dienstdoende Schutterij van Woerden (Zuidholland) tot de rustende kon overgaan, terwijl de totale sterkte der Schutterijen van 66.182 man op 80.254 kwam, dus met 14.072 man vermeerderde, ongerekend degenen, die vrijwillig bij de Schutterijen dienden, hetzij niet schutterplichtig zijnde, hetzij tot de reserve behoorende, of wel, na gedurende 5 jaren bij deze te hebben gestaan, niet op grond van Art. 25 der Wet verzocht hadden te worden ontslagen.

De nieuwe organisatie der schutterkorpsen zoude in het leven moeten treden in de maand Augustus 1886, bij de inlijving der lichting van dat jaar. Zooveel doenlijk zouden alsdan tevens de schutters, die vroeger in militairen dienst waren geweest, de reserve daaronder begrepen, in afzonderlijke compagnieën moeten worden vereenigd en ingedeeld bij de onderdeelen der korpsen. bestemd voor de wapensoort, waarbij de schutterplichtigen te voren hadden gediend, terwijl voor den bereden ordonnansdienst enkel schutters, bedreven in het paardrijden, behoorden te worden aangewezen en van deze *bij voorkeur* degenen, die voor dezen dienst bestemd wenschten te worden en een eigen rijpaard bezaten.

De bezwaren, door de Tweede Kamer der Staten-Generaal tegen deze beide Kon. Besluiten ingebracht, leidden tot het Kon. Besl. van 28 Januari 1886 (*Staatsblad* N°. 33), waarbij *voorloopig en totdat daaromtrent nader zoude zijn beschikt* geen verdere uitvoering zoude worden gegeven aan de in 1867 gemaakte bepaling, dat het aantal inwoners, waarnaar de sterkte

der Schutterijen moet worden vastgesteld, wordt aangewezen door de laatste tienjarige volkstelling, alsmede aan de hiervoren vermelde Besluiten van 4 Augustus en 7 September 1885, en mitsdien de bestaande dienstdoende en rustende Schutterijen voorschands op den tegenwoordigen voet zouden blijven.

Eene andere poging om het aantal der levende strijdkrachten te vermeerderen, slaagde beter. Zij had tot resultaat het tot stand komen van de Wet van 31 Mei 1887 (*Staatsblad* N°. 100), waarbij — uit overweging, dat er *builengewone omstandigheden* bestonden, welke het raadzaam deden achten, de ingelijfdcn bij de militie te land der lichting van 1882 tot langeren dan den vijfjarigen dienst en de ingelijfdcn bij de zeemilitie der lichting van 1883 tot langeren dan den vierjarigen dienst te verplichten — de dienst dier ingelijfdcn met één jaar werd verlengd. Op grond van dezelfde beweegreden werd in de jaren 1888 en 1889 de dienst der oudste lichting, zoowel bij de militie te land als bij de zeemilitie, en in de jaren 1890 en 1891 die der twee oudste lichtingen van de militie te land en der oudste lichting van de zeemilitie met één jaar verlengd.

De *noodzakelijkheid om de nationale militie tijdelijk te versterken* leidde in 1892 tot het tijdelijk aanbrengeu bij de Wet van 4 April 1892 (*Staatsblad* N°. 56) van eenige aanvullingen en wijzigingen in de Militiewet, in hoofdzaak hierop neerkomende, dat de in Art. 1 vastgestelde maximum-sterkte van 55000 man kwam te vervallen, de dienstdijd der ingelijfdcn bij de militie te land 7 en van die bij de zeemilitie 5 jaren zoude duren, alsmede de aflevering der voor de lichting van het jaar ingelijfdcn jaarlijks tusschen 1 en 15 Maart zoude plaats hebben, terwijl alleen de verlofgangers der militie te land gedurende de eerste 5 jaren tot het houden van herhalingsoefeningen konden worden opgeroepen. Deze tijdelijke maatregel, welke tot 1 Mei 1895 zoude gelden, werd bij de Wet van 20 April 1895 (*Staatsblad* N°. 68) van toepassing verklaard tot 1 Mei 1898 en bij die van 31 December 1897 (*Staatsblad* N°. 288) tot 1 Mei 1901. Ten slotte werden nog bij de Wet van 20 April 1895 (*Staatsblad* N°. 72) eenige wijzigingen en aanvullingen in de Militiewet aangebracht, waarvan de voornaamste was,

dat ook de verlofgangers der zeemilitie tot het houden van herhalingsoefeningen zouden kunnen worden opgeroepen en wel in het 3e dienstjaar, voor ten hoogste 6 weken.

De verschillende hiervoren vermelde tijdelijke maatregelen ter voorziening in de onvoldoende getalsterkte van onze krijgsmacht werden getroffen in afwachting van de in Art. 181 der in 1887 herziene Grondwet voorgeschreven wettelijke regeling van den verplichten krijgsdienst en van de verplichtingen, welke aan hen, die niet tot de zee- of de landmacht behooren, ten aanzien van 's lands verdediging kunnen worden opgelegd. Hoewel reeds den 22en Juni 1890 een desbetreffend wetsontwerp aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd aangeboden — in welk ontwerp in hoofdzaak de beginselen waren gehuldigd, aangegeven door de bij Kon. Besl. van 10 Juni 1888, N°. 26 benoemde Staatscommissie, tot het instellen van een onderzoek naar en het nitbrengen van een advies met betrekking tot de wenschelijke grondslagen voor de hiervoren bedoelde wettelijke regeling — en ook het eerste van dergelijke wetsontwerpen den 11en November 1892 werd ingediend, waarin evenwel andere beginselen tot grondslag waren aangenomen, is het echter aan de *politieke omstandigheden* te danken, dat thans meer dan *tien jaren* na de herziening der Grondwet van 1848, welke bepalingen inderdaad eene doeltreffende regeling bezwaarlijk maakten, de hervorming van de levende strijdkrachten nog niet tot stand is gekomen.

En dat deze *dringend noodig* is, wordt, gelukkig, thans algemeen in den lande erkend.

Reeds in zijn Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs omtrent het Ve Hoofdstuk der Staatsbegroting voor 1897, deelde de Minister van Binnenlandsche Zaken Van Houten mede, dat, naar zijn oordeel, tot de eerste onderwerpen, waarmede en de Regeering en de Kamer zich na de verkiezingen van 1897 hadden bezig te houden, het militaire vraagstuk behoorde en wel voornamelijk op grond van den *toestand der schutterij*."

De inrichting der Schutterijen, hare organisatie en oefening
1897/98

— voor zooverre zij nog geoefend worden — is dan ook van zoodanigen aard, dat het niet mogelijk is, bij een eventueelen oorlog, haar reeds dadelijk een werkzaam aandeel aan den strijd te doen nemen met goed georganiseerde en geoefende korpsen, alzoo het leger te steunen bij den afweer van 's vijands aanvallen en het stuiten van den opmarsch der vijandelijke troepen naar het centrum des lands. Eene spoedige *mobilisatie* van de Schutterij is bovendien onmogelijk, tengevolge van de bepalingen der nog steeds van kracht zijnde Wet van 11 April 1827 (*Staatsblad* N°. 17). Immers, volgens Art. 77, kan eerst, wanncer de geheele militie onder de wapenen is geroepen, de mogelijke vereeniging der *dienstdoende* en *rustende* Schutterijen (de reserve daaronder begrepen) worden voorbereid en kunnen deze alsdan zoodanig en zoo dikwijls als de Koningin dit noodig acht in den wapenhandel worden geoefend. Bovendien bevat Art. 78 nog beperkende bepalingen omtrent het gebruik der Schutterijen, want *aanvankelijk* en *in de eerste plaats* zullen tegen de aanvallen van den vijand worden bestemd en opgeroepen :

- 1°. de schutters, die zich daartoe *vrijwillig* hebben aangeboden ;
- 2°. de ongehuwden en, bij een *dringend gevaar*, de verdere leden van den *eersten ban*, zijnde de gehuwden zonder kinderen ;
- 3°. de *tweede ban*, gevormd door hen, die met minder talrijke familiën zijn belast en door hun stand, hun bedrijf of andere omstandigheden, voor hunne gezinnen meer misbaar zijn ;

4°. de overige schutters — bij het *dringendst gevaar* ook de overige ingezetenen, geschikt om de wapenen te dragen, vormende den *derden ban* van den Landstorm ;

terwijl verder Art. 83 inhoudt, dat in geen geval de *Landstorm* buiten de grenzen van het Rijk zal mogen worden gevoerd of gebruikt.

Aangenomen, dat de Schutterijen, die op 1 November 1896 1) eene effectieve sterkte hadden van 130.215 man, te gelijk met de militie werden opgeroepen, dan zouden daarvan alleen de *dienstdoende*, met eene sterkte van 52.053 man, dadelijk be-

1) Volgens de opgave in de *Nederlandsche Staatscourant* van 14 Juli 1897, N°. 162. Zie verder Bijlage II.

schikbaar kunnen zijn, daar toch de 78.162 man der *rustende* niet gekleed, noch gewapend, noch daarbij geoefend zijn. Doch ook van de dienstdoende moeten nog uitgesloten worden de Schutterijen van Haskerland, Lemsterland (Friesland), Hoogeveen (Drenthe), Zwartsluis (Overijssel), Huizen, Wormerveer (Noordholland), Woerden, Katwijk, Middelharnis, Ond-Beijerland (Zuidholland) en 's-Hertogenbosch (Noordbrabant), ter sterkte van 2.609 man, die in hetzelfde geval als de rustende verkeeren, zoodat feitelijk slechts 49.444 man tot versterking van het leger zouden kunnen dienen. Van dit aantal hebben echter niet meer dan 10.540 man vroeger bij de land- en zee-macht gediend, zoodat, met het oog op de *onvolledige* oefening, welke bij de Schutterijen plaats heeft — bovendien slechts hoogstens 2 uren in de 14 dagen gedurende de maanden April tot October, dus totaal 26 uren per jaar — alleen aan deze 10.540 man eenige militaire waarde is toe te kennen. Doch ook dit aantal moet nog tot de helft, dus 5.270 man, worden teruggebracht, omdat de reserve geen oefening meer heeft gehad, zoodat de te verwachten steun van de Schutterijen al zeer gering is.

Al mogen er in het geheel 24.172 man (11.053 bij de dienstdoende en 13.119 bij de rustende Schutterijen) aanwezig zijn, die vroeger bij de land- en zeemacht hebben gediend, kunnen echter hoogstens 5.527 man in staat geacht worden de eigenlijke krijgsmacht te helpen in hare taak, moeten de andere 18.645 man, alsmede de overige 41.000 man der dienstdoende Schutterijen, totaal 59.645 man, beschouwd worden als *depottroepen* en mogen de overige 65.043 man der rustende Schutterijen niet meer dan als *werkkrachten* in rekening worden gebracht. Van de ruim 130.000 man sterke Schutterijen zijn mitsdien 50 % als werkkrachten, 46 % voor de depots en niet meer dan 4 % voor het leger beschikbaar.

Voorts zij nog de aandacht er op gevestigd, dat tot de vorengenoemde schutterplichtigen van 25 tot 34 jaren ook behooren degenen, die deel hebben uitgemaakt van de 8 lichtingen 1882 tot en met 1889 der nationale militie. Deze zouden, met in achtuening van het verloop, te zamen eene sterkte kunnen

hebben van $6.52 \times 11.000 = 71.720$, dus ongeveer 72.000 man. 1) Het totale aantal der schutterplichtigen, die vroeger bij de land- en zeemacht hebben gediend, bedraagt ruim 24.000 man, zoodat vermoedelijk slechts $\frac{1}{3}$ van hen, die als miliciens geoefend werden, zich daaronder bevinden en mitsdien de opleiding van $\frac{2}{3}$ van het aantal miliciens niet ten bate komt van de Schutterijen, die de eenige *reserve* van het leger uitmaken.

Bedenkt men voorts, dat van de 88 dienstdoende Schutterijen er slechts 11 hetzij in haar geheel, hetzij gedeeltelijk, voor den dienst der vesting-artillerie 2) en de overigen voor dien der infanterie zijn bestemd, dan blijkt daarnit hoezeer alle moeiten en zorgen, besteed aan de opleiding der miliciens voor de cavalerie, de veld- en rijdende artillerie, de pontonniers, de torpedisten, de genietroepen en grootendeels van die der vestingen en der pantserfort-artillerie, alsmede van de zeemiliciens, voor de land- en zeemacht verloren gaan. De in 1885 beoogde bestemming der Schutterijen voor den dienst van verschillende wapens en nog meer de samenvoeging der schutters, die vroeger in militairen dienst waren geweest, tot afzonderlijke compagnieën van dezelfde wapensoort, waarbij zij te voren hadden gediend, zoude dus inderdaad het leger ten goede hebben kunnen komen.

Zooals u bekend is, zijn de Schutterijen in 1830 mobiel verklaard en is in 1832 de Landstorm opgeroepen. Hoe destijds een en ander in zijn werk is gegaan, moge blijken uit het hieronder volgende beknopt overzicht der getroffen maatregelen.

Bij Kon. Besl. van den 4en October 1830, N° 29 (*Staatsblad* N° 61) werden — uit overweging, dat de omstandigheden, waarin het Rijk zich bevond, de noodzakelijkheid hadden doen ontstaan om een gedeelte der schutterijen *buiten* de gemeenten,

1) Het verloop in 5 jaar is ongeveer 15% en in elk der volgende jaren op 1% te stellen; de sterkte der 8 lichtingen van 11.000 man wordt dus $(0,85 + 0,84 + \text{enz. . . .} + 0,78) \times 11.000$ man.

2) Amsterdam (6 compagn.), Dordrecht (4), Utrecht en 's-Gravenhage (3), Gorinchem en Helder (2), Brielle, Hellevoetsluis, Schoonhoven, Weesp en Woerden (1 compie).

waartoe zij behooren, militaire diensten te doen uitoefenen — de *dienstloende* schutterijen *mobiel* verklaard, d. w. z. de leden dier schutterijen, met inbegrip van de volgens Art. 3, litt. *l* en *m* der Wet voorwaardelijk vrijgestelden en bij de reserve opgeschrevenen, binnen den kortst mogelijken tijd te zamen geroepen.

Bij de samenkomst moest door den commandant, op grond van art. 78 der Wet, aan de aldaar aanwezige manschappen worden afgevraagd, wie hunner zich *vrijwillig* aanbood om buiten de gemeente, hetzij in de vestingen of elders militaire diensten uit te oefenen, en daarna worden opgenomen het juiste getal van de *ongehuwden* en *weduwnaars zonder kinderen*, die zich niet reeds als vrijwilligers hadden opgegeven.

Beide categorieën van manschappen moesten vervolgens, naar hun getal, worden afgedeeld in compagnieën van ongeveer 150 man en sectiën of *escouades*, waarvan de kaders op dezelfde wijze als bij het leger en volgens eene aangegeven sterkte behoorden te worden geformeerd. Mochten zich onder bovenbedoelde manschappen geen voldoende aantal onderofficieren, korporaals of tamboers bevinden, dan moest de commandant deze uit de meest geschikte benoemen, terwijl als officieren bij de compagnieën behoorden te worden ingedeeld :

1°. de officieren der schutterij, die zich daarvoor aanboden :

2°. gepensioneerde of eervol ontslagen officieren, die zich hadden aangeboden om buiten de gemeente dienst te doen en daartoe geschikt waren ;

3°. de officieren der schutterij, die ongehuwd waren of weduwnaars zonder kinderen (de reserve daaronder begrepen) en zich niet reeds vrijwillig hadden aangeboden ;

4°. geschikte personen uit de vrijwilligers (hetzij van de schutterij, hetzij van de overige ingezetenen der gemeente); deze moesten, op voorstel van den commandant, voorloopig door het plaatselijk bestuur als zoodanig worden aangewezen en op de gewone wijze aan den Koning ter benoeming voorgedragen.

Voor het geval het aantal officieren, onderofficieren, korporaals en tamboers te groot mocht zijn, moest door onderlinge schikking en anders door het lot worden bepaald, wie bij de

in de gemeente aanwezige compagnieën zouden achterblijven.

De manschappen moesten dadelijk worden gewapend, gekleed en in den wapenhandel worden geoefend, terwijl de plaatselijke besturen onverwijld aan den Gouverneur der proviucie opgave moesten doen van het getal der gevormde compagnieën, of wel sectiën of escouades in elke gemeente, met globale aanduiding der sterkte. Na ontvangst dezer opgaven moesten de Gouverneurs die compagnieën enz. vereenigen tot een of meer bataljons of afdeelingen 1), zoo na mogelijk in overeenstemming met de formatie van de infanterie van het leger, terwijl van een en ander onverwijld aan den Koning, door tusschenkomst van het Departement van Binnenlandsche Zaken, als ook aan dat van Oorlog moest worden kennis gegeven.

De schutterijen of gedeelten daarvan, die reeds onmiddellijk beschikbaar waren, moesten onverwijld aan den Directeur-Generaal van Oorlog worden opgegeven en zouden van dezen dadelijk eene bestemming ontvangen; hetzelfde had met de overigen te geschieden.

Bovenbedoelde compagnieën, zonder onderscheid, zouden den naam voeren van *keurcompagnieën* en de daartoe behoorende manschappen van bepaalde onderscheidingsteekenen worden voorzien.

Aan hen, die zulks mochten verlangen, werd vergund zich

1) De sterkte eener *compagnie* was bepaald op: 1 kapitein, 1 1e en 2 2e luitenants, 1 sergeant-majoor, 4 sergeanten, 1 fourier, 8 korporaals, 4 tamboers en 150 schutters; totaal 4 officieren en 168 minderen.

De *bataljons* moesten uit 4 à 6, een *half bataljon* uit 2 à 3 compagnieën worden geformeerd, terwijl als *staf* daaraan werden toegevoegd:

bataljon: 1 majoor, 1 1e luitenant-adjutant, 1 2e luitenant-kwartiermeester, 2 officieren van gezondheid (1 der 2e en 1 der 3e klasse), 1 adjudant-onderofficier, 1 vaandeldrager, 1 korporaal-tamboer, 1 mr. geweer-maker; totaal 5 officieren en 4 minderen;

half bataljon: 1 majoor, 1 officier-betaalmeester, 1 officier van gezondheid der 2e klasse, 1 adjudant-onderofficier, een korporaal-tamboer en 1 mr. geweer-maker; totaal: 3 officieren en 3 minderen.

Elke *afdeeling* moest bestaan uit 2 of 3 bataljons en kreeg als *staf*: 1 kolonel of luitenant-kolonel, commandant, 1 kapitein-adjutant, 1 kapitein-kwartiermeester, 1 chirurgijn-majoor, 1 tamboer-majoor en 18 muzikanten; totaal: 4 officieren en 19 minderen.

gedurende den tijd, dat de schutterijen mobiel waren, te doen vervangen door een persoon van 24 tot 34 jaren oud, mits deze aan zijne verplichtingen jegens de nationale militie had voldaan, zelf niet voor den dienst bij de schutterij was opgeroepen en aan dezelfde vereischten voldeed, gevorderd voor de plaatsvervangers bij de nationale militie. Van en met den dag, dat de leden der schutterij zich op 's Konings bevelen van hunne woonplaatsen zouden hebben verwijderd, werden zij beschouwd een gedeelte der krijgsmacht van het Rijk uit te maken en zouden zij, zulks verlangende, op denzelfden voet bezoldigd, verpleegd en behandeld worden en onder gelijke verplichtingen staan.

Bij het mobiele gedeelte der schutterijen zouden zich mogen aansluiten die ingezetenen, die zich als vrijwilligers hadden aangeboden en genegen waren te gelijk met die schutterijen buiten de gemeente militaire diensten te verrichten. Zoo noodig, zouden zij voorloopig worden vereenigd in compagnieën, sectiën of escouades, of wel afzonderlijk of gezamenlijk worden gedi- rigceerd op de plaatsen, waar het mobiele gedeelte der schutterij van de gemeente zich bevond, om daarbij te worden ingelijfd, terwijl zij, bij onvoldoende oefening, tot aan hun vertrek met de overige ongecoefde manschappen der in de gemeente aanwezige compagnieën in den wapenhandel zouden worden geoefend en met dezen dezelfde diensten verrichten.

De voor het mobiele gedeelte benodigde wapenen moesten in de eerste plaats genomen worden uit den voorraad, bij de dienstdoende schutterij aanwezig, en verder door het Departement van Binnenlandsche Zaken aan dat van Oorlog worden aangevraagd, welk laatste een en ander uit de magazijnen had te verstrekken en te verzenden naar de plaatsen van bestemming.

Den 5en October 1830 werd door den Koning de proclamatie uitgevaardigd betreffende de *volkswapening*.

Daarop volgde het Kon. Besl. van 11 October, N° 11 (*Staatsblad* N° 69) tot oproeping en formatie van de dienstdoende en rustende schutterijen. Het bevatte de volgende bepalingen :

1°. Tot volledige formatie van den 1en ban der *dienstdoende* schutterijen — de reserve daaronder begrepen — zal onverwijld

het juiste getal der *gehurden zonder kinderen* onder de leden dier schutterij worden opgenomen en gevoegd bij het reeds opgenomen gedeelte van denzelfden ban.

2°. Er zal ten spoedigste worden overgegaan tot de oproeping der *rustende* schutterijen en de formatie van den 1en ban daarvan.

3°. Zoodra de 1e ban der schutterijen is geformeerd, zal terstond worden overgegaan tot de formatie van den 2en en vervolgens tot die van den 3en ban, de reserve daaronder hegrepen.

4°. De 1e, 2e en 3e ban zullen, zoodra mogelijk, opvolgend worden gewapend, en wel de 1e ban zooals reeds vroeger is bepaald.

5°. Voorloopig zal alleen de 1e ban van de vereischte uniformkleeding worden voorzien.

6°. De wapenen en het ledergoed der oude schutterijen zullen dadelijk worden opgevarderd en, voor zooverre bruikbaar, intusschen aan de leden van den 2en ban worden uitgereikt, ten einde daarvan gebruik te maken, tot tijd en wijle zij tegen nieuwe zullen worden verwisseld.

7°. Al de compagnieën, welke den 1en ban uitmaken, dragen den naam van *keurcompagnieën*, terwijl de formatie dier compagnieën, alsmede die van den 2en en 3en ban, in bataljons en afdelingen zal plaats hebben op den vroeger bepaalden voet.

8°. Zoodra in eene provincie de *rustende* schutterij van den 1en ban, alsmede de 2e en 3e bans, zullen zijn georganiseerd, zal daarvan, op de vroeger aangegeven wijze, aan den Koning verslag worden gedaan, met bijvoeging der voordrachten tot benoeming der reeds voorloopig aangewezen officieren.

9°. De officieren en onderofficieren voor de te formeeren compagnieën *rustende* schutterij van den 1en ban, zoowel als van den 2en en 3en ban, zullen bij voorkeur worden gekozen uit die der tegenwoordige of vorige schutterijen.

10°. De 1e ban zal in den wapenhandel worden geoefend, om zoodra mogelijk tot verdediging van den vaderlandschen grond te kunnen dienen.

11°. De 2e ban zal eenmaal 's weeks in den wapenhandel

worden geoefend en geheel, of voor zoodanig gedeelte als noodig is, worden gebezigd tot handhaving der rust in de respectievelijke gemeenten.

12°. Ten einde die oefeningen vooral behoorlijk te doen plaats hebben, zal voor de plaatsen, alwaar niet onmiddellijk bekwame instructeurs aanwezig zijn, door de Gouverneurs der belanghebbende provinciën, onverwijld, eene oproeping geschieden van gegageerde of ook gewezen militaire onderofficieren, die geschikt zijn om de noodige instructie te geven en die alsdan door het Departement van Oorlog zullen worden bezoldigd en waaraan door dat Departement nog zullen worden toegevoegd de geschikte onderofficieren en korporaals der garnizoens-compagnieën, waarbij deze door geringe sterkte van manschappen kunnen worden gemist.

13°. De 3e ban zal voorsnog niet in den wapenhandel behoeven te worden geoefend, maar met den 2en ban, voor zoo veel nodig, medewerken tot handhaving der rust in de gemeenten.

14°. De plaatselijke besturen zullen het toezicht hebben over de wapenen en uitrustingen van den 2en en 3en ban en deze alleen dan en voor zoo veel nodig uitreiken, als voor de exercitiën en den dienst zal worden vereischt.

15°. De plaatsvervanging bij den 2en en 3en ban mag op dezelfde wijze plaats vinden als bij den 1en ban, wordende evenwel de ouderdom van den plaatsvervanger tot 40 jaren uitgestrekt. 1)

16°. Dadelijk zal moeten worden overgegaan tot de samenstelling van *schuttersraden* bij de *rustende* schutterijen en de te benoemen auditours worden voorgedragen, terwijl betrekkelijk de tucht en rechtspleging bij deze schutterijen gehandeld zal worden als voor de *dienstloende* bij de Wet is bepaald.

Bij Kon. Besl. van 1 November d. a. v., N°. 12, werd verder bepaald, dat de Departementen van Oorlog en van Binnenlandsehe Zaken, met gemeenschappelijk overleg, de *verzamelplaatsen* 2)

1) Hetzelfde werd bij Kon. Besl. van 16 October 1830, N°. 80 van toepassing verklaard op de plaatsvervangers voor den 1en ban.

2) Bij dispositie van 6 November 1830 werden als zoodanig aangewezen:

moesten aanwijzen, waarheen de dienstplichtigen van den 1en ban der rustende schutterij behoorden te worden gedirigeerd en alwaar de formatie der compagnieën, bataljons en afdelingen zoude geschieden.

De gemeentebesturen moesten, op hunne persoonlijke verantwoordelijkheid, met den meesten spoed, al de schutters, die tot den 1en ban der rustende schutterij behoorden, zonder onderscheid, zelfs successievelijk naar die verzamelplaatsen opzenden en van die verzending rechtstreeks verslag doen aan den Gouverneur der provincie en van den militairen commandant in de verzamelplaats.

De Gouverneurs der provinciën moesten ieder, voor zooveel hunne provincie betrof, het noodig geoordeeld getal officieren, onderofficieren, enz. voor de kaders der compagnieën en bataljons naar die plaatsen zenden; het eventueel daaraan te ontbreken getal zoude nader kunnen worden aangevuld, het overcomplete later bij den 2en en 3en ban ingedeeld.

Behalve die der vorige rustende schutterijen, konden tot officieren worden genomen:

1°. de officieren der dienstdoende schutterijen, die zich tot den dienst buiten de gemeente hadden aangeboden en waarover niet was beschikt;

2°. officieren op non-activiteit, die zich hadden aangeboden aan het Departement van Oorlog tot het vervullen van actieve diensten en daartoe nog geschikt waren;

3°. officieren, die vroeger hun eervol ontslag uit den dienst hadden genomen en gedurende den tijd, dat de schutterijen onder de wapenen zouden blijven, verlangden te dienen.

De vroeger genoemde instructeurs konden eveneens, voor zooveel noodig, in die wapenplaatsen worden vereenigd en, hoe

voor Noordbrabant, Dordrecht; voor Gelderland (Noorderkwartier), Zutphen; voor Gelderland (Zuiderkwartier), Tiel; voor Holland (Zuidelijk gedeelte), Gouda; voor Holland (Noordelijk gedeelte), Alkmaar; voor Zeeland, Middelburg; voor Utrecht, Amersfoort; voor Friesland, Leeuwarden; voor Overijssel, Deventer; voor Groningen en Drenthe, Kampen.

In elke dier verzamelplaatsen werd tevens een militaire commandant aangesteld.

klein het getal ook mocht wezen, zoodra er eenige schutters waren aangekomen, moest worden overgegaan tot hunne oefening in den wapenhandel, waarbij men zich uitsluitend had te bepalen tot het hoogst noodzakelijke, zijnde de ladingen en de vuren.

De Departementen van Oorlog en van Binnenlandsehe Zaken moesten verder zorg dragen, dat in die verzamelplaatsen de noodige wapens voorhanden waren en de benooidigde kleedingstukken 1) aldaar werden bijeengebracht of aangekocht, ten einde in de behoefte te voorzien.

Het Kon. Besl. van 14 November 1830, N°. 12, stelde nadere bepalingen vast omtrent de kleeding en administratie voor de mobiele en den 1en ban der rustende schutterijen, terwijl bij Ministerieele aanschrijving van den 23en en 24en November d. a. v. werd bepaald, dat de hoofdofficieren, belast met het toezicht over de verzamelplaatsen van den 1en ban der rustende schutterijen, voor zooverre zij niet bij die schutterijen geplaatst waren of werden, hun gewone uniform zouden blijven dragen; dat de hoofdofficieren en verdere officieren op non-activiteit, die bij de schutterijen werden geplaatst, hunne uniform mochten afdragen en vervolgens die der schutterij moesten aannemen; dat de gepensioneerde officieren zich de uniform der schutterij moesten aanschaffen; dat de officieren in actieven dienst, die uit de korpsen van het leger bij de schutterijen werden gedetacheerd, niet van uniform hadden te veranderen, met het oog op hunne tijdelijke bestemming; en dat de onderofficieren en manschappen van den 1en ban der rustende schutterij gekleed moesten worden als die der dienstdoende schutterij.

In de grensvestingen, waarheen zoodra mogelijk de beschikbaar gekomen bataljons schutterij met afdeelingen van het leger werden gezonden, werden ook geheele of halve compagnieën artillerie geformeerd.

In de maand Juli 1831 waren er bij het leger aanwezig

1) Deze werden per man vastgesteld op: 1 kapot, 1 vest met mouwen, 1 lakensche pantalon, 1 paar lakensche slobkousen, 1 kwartiermuts, 1 slaapmuts, 1 halsdas, 2 hemden, 2 onderbroeken, 2 paren sokken en 2 paren schoenen.

1150 officieren en 34.348 onderofficieren en minderen der schutterij, alsmede 45 officieren en 1583 minderen bij de afzonderlijke vrijwillige korpsen. Op den 1en Januari van de jaren 1832 en 1833 bedroegen deze getallen:

bij de schutterijen	1335	officieren	en	45.099	minderen
» » »	1401	»	»	44.171	»
» » vrijkorpsen	50	»	»	1.524	»
» » »	59	»	»	2.358	»

Toen, ten gevolge van het tusschen Engeland en Frankrijk gesloten traactaat van 22 October 1832, een Fransch leger België binnentrok en Engelsche en Fransche schepen op onze kusten verschenen, om de Nederlanders tot de geheele ontruiming van het Belgisch grondgebied te noodzaken en bepaaldelijk de citadel van Antwerpen te verneesteren, werd het noodzakelijk geacht *al* de middelen in gereedheid te brengen, welke bij 's lands instellingen waren voorgeschreven tot verdediging van den vaderlandschen grond. Bij twee Koninklijke besluiten, die van 17 November 1832 (*Staatsblad* N°. 49 en 50) werd alsnu de last gegeven tot oprichting van 29 bataljons *reserveschutterij*, samen te stellen uit al de leden van den 1en ban der dienstdoende en rustende schutterijen, die nog niet bij de mobiele korpsen waren ingelijfd of daarvan teruggekeerd, alsmede uit al de overige tot den 2en en 3en ban behoorende leden dier schutterijen.

De plaatsen, waar de staven der bataljons zich moesten vestigen, werden daarbij tevens aangewezen, terwijl de manschappen zich niet zonder machtiging der te benoemen officieren buiten hunne gemeenten mochten begeven, doch zich gereed moesten houden om op de eerste oproeping te gaan naar de voor hen aan te wijzen plaatsen.

Genoemde bataljons worden gesteld onder de bevelen van het Departement van Oorlog, dat echter voor de diensten buiten de gemeenten niet daarover mocht beschikken dan op speciale machtiging des Konings.

Eindelijk werden bij Kon. Besl. van 23 November d. a. v. (*Staatsblad* N°. 55) alle weerbare mannen, die niet reeds in persoon in dienst waren, hetzij bij de zee- of landmacht, bij de

Nationale Militie of de Schutterijen, of bij eenig ander onder 's Konings toestemming opgericht vrijwillig korps, opgeroepen, doch voorloopig alleen degenen, die den onderdom van 19 jaren waren ingetreden en hun 50e jaar nog niet hadden volbracht, teneinde zich gereed te houden tot het doen van zoodanige diensten, als waartoe de *Landstorm* verplicht is. Niettemin zouden ook mannen boven de 50 jaren en jongelingen beneden de 19 jaren, die verlangden zich aan den *Landstorm* vrijwillig aan te sluiten, worden toegelaten.

Bij voormeld Kon. Besl. werd verder bepaald, dat de *diensten* van den *Landstorm* zouden bestaan in het navolgende :

1°. Om, wanneer de aannadering van den vijand door het luiden van de alarmklok wordt kenbaar gemaakt, zich dadelijk te begeven naar de vooraf door de plaatselijke besturen bepaalde verzamelplaatsen en van daar verder naar de bedreigde punten :

2°. om de naastbij gelegen vestingen of posten te bezetten, zoodra zulks noodzakelijk of raadzaam geoordeeld zijnde, door den Koning wordt bevolen ;

3°. om militaire transporten te doen, indien de noodzakelijkheid zulks vereischt ;

4°. om de oefeningen in den wapenhandel in elke gemeente, op daartoe te bepalen tijden, bij te wonen.

Met uitzondering van de sub 1°, 2° en 3° genoemde gevallen, kon ieder bij zijn bedrijf en in zijne huiselijke betrekkingen blijven, zoodat dus de opgelegde verplichtingen zich alleen bepaalden tot het bijwonen der sub 4° vermelde exercitiën.

Deze exercitiën moesten worden bestuurd door officieren, onderofficieren en soldaten van het staande leger, de nationale militie of de schutterijen, die eervol ontslagen, op pensioen, retraite of gagement waren en daartoe door de plaatselijke besturen zouden worden uitgenoodigd.

Bij gebrek aan een genoegzaam aantal geschikte personen, was het plaatselijk bestuur bevoegd in dat gemis te voorzien door de keuze van anderen, die de ten deze gevorderde vereischten bezaten, of voorziening in dat gemis te vragen bij den Gouverneur der provincie, die zich hieromtrent moest verstaan met den provincialen commandant, welke laatste zoo noodig

de bevelen van het Departement van Oorlog bad te vragen.

Ieder man van den Landstorm, bezitter van een geweer of jacht- of ganzenroer, zoude zich daarmede mogen wapenen en aldus op alle exercitiën en tochten verschijnen; bovendien mocht men zich van sabels en pistolen voorzien. Aan hen, die zoo'n vuurwapen niet bezaten, zouden door het Departement van Oorlog geweren worden verstrekt of wel pieken, in elke gemeente door de zorg der plaatselijke besturen te vervaardigen, volgens een door genoemd Departement te geven model en voor den daartoe bepaalden prijs, terwijl de kosten daarvan van 's Rijkswege aan de gemeenten zouden worden vergoed. Voor de verstrekking der noodige ammunitieën zoude eveneens door het Departement van Oorlog worden gezorgd.

Niemand dergenen, die tot den werkelijken dienst bij den Landstorm verplicht waren, mocht zich aan zijne verplichtingen dienaangaande onttrekken of daarvan verschoonen zonder wettige, door het hoofd van het plaatselijke bestuur, met overleg van den hoogsten of oudsten in rang van den Landstorm in de gemeente, goedgekeurde redenen. In elke gemeente moesten daartoe registers worden aangelegd, waarop van die redenen om versooning aanteekening behoorde te worden gehouden, met vermelding van ieders ouderdom, beroep of betrekking, ongehuwd, gehuwd of weduwnaar, en in de twee laatste gevallen van het aantal kinderen.

De Gouverneurs in de provinciën werden belast met de zorg voor alles wat de organisatie van den Landstorm betrof. Zij hadden dien in elke gemeente te verdeelen in compagnieën en bataljons of onderdeelen daarvan, daarbij voorloopig de noodige officieren in dienst te stellen en deze, door tusschenkomst van het Departement van Binnenlandsche Zaken, aan den Koning ter benoeming voor te dragen. Zij moesten ook den tijd der exercitiën in iedere gemeente regelen en voor de bewapening zorgen; een en ander in overleg met den provincialen commandant.

Zoodra de Landstorm in de sub 1—3 vermelde gevallen de gemeente verliet, zoude hij op gelijke verzorging, bezoldiging en verdere voorrechten aanspraak kunnen maken als aan de

schutterijen in dezelfde omstandigheden was toegekend, doch daarentegen ook aan dezelfde verplichtingen onderworpen zijn.

Bij de Wet van 19 December 1832 (*Staatsblad* N°. 58) werd daarop vastgesteld, dat de Landstorm zoude bestaan uit alle weerbare ingezetenen, die, niet reeds in persoon in dienst bij de land- en zeemacht, de nationale militie, de Schutterijen of bij eenige onder 's Konings toestemming opgerichte vrijwillige korpsen, den ouderdom van 19 jaren waren ingetreden en hun 50e jaar nog niet hadden volbracht.

De dienst bij den Landstorm verschoonde niet van de bij de Wetten opgelegde verplichtingen tot den dienst bij de nationale militie of schutterijen en belette evenmin het in dienst treden voor een bepaalden of onbepaalden tijd, hetzij voor zich zelven, hetzij als plaatsvervanger of nummerverwisselaar, bij de zee- of landmacht, bij de nationale militie en schutterijen of bij eenige andere, onder 's Konings goedkeuring, opgerichte of nog op te richten vrijwillige korpsen.

Van dien dienst werden *vrijgesteld*:

1°. Die door ziekte of gebreken voor den dienst ongeschikt waren.

2°. De geestelijken van alle gezindheden.

3°. De erkende loodsen op de monden der rivieren en zeegaten.

De redenen dier vrijstellingen moesten, in iedere gemeente, worden beoordeeld door een of meer commissiën van *drie* leden van het plaatselijke bestuur, daartoe door het hoofd van dat bestuur te benoemen, bijgestaan door een genees- of heilkundige, daartoe door den burgemeester aan te wijzen. Tegen hunne uitspraak kon men binnen 8 dagen in beroep komen bij den gemcenteraad of bij Gedeputeerde Staten, ter kenze van den betrokken persoon.

Tijdelijk verlof om geen deel aan de exercitiën of dienstverrichtingen te nemen, kon worden verleend aan zoodanige leden van landelijke, gewestelijke of plaatselijke collegiën en aan de landelijke, gewestelijke en plaatselijke ambtenaren, in de termen van den Landstorm vallende, die uit hunne bedieningen niet konden gemist worden, zonder den behoorlijken loop der administratie in gevaar te brengen.

Uitgesloten werden zij, die bij een vonnis, door geen nadere uitspraak of beslissing krachteloos gemaakt, tot een volgens de Wet ontceerende straf waren verwezen, alsmede degenen, die in gelijker voege gevonnisd waren wegens eenig misdrijf, dat den gevonnisde als onbevoegd tot den dienst in den Landstorm moest doen beschouwen, en zulks ter beslissing van Gedeputeerde Staten der provinciën, op voordracht van het plaatselijk bestuur.

Voor het geval de Landstorm noodwendig vereischt moest worden tot het bezetten van naastbij gelegen vestingen of posten, of tot versterking van de aldaar aanwezige garnizoenen en dus gedurende eenigen langen duur afwezig zoude moeten zijn, zonden daartoe bij voorkeur worden aangewezen in de eerste plaats de vrijwilligers, die zich daartoe hadden aangeboden, vervolgens de ongehuwden en weduwnaars zonder kinderen, daarna de gehuwden zonder kinderen en weduwnaars, die het minste getal kinderen hadden.

Verder werden alle bepalingen omtrent de tucht en rechtspleging voor de schutterijen ook toepasselijk verklaard op den Landstorm, met eenige wijzigingen, onder meer, dat de schuttersraden vervangen zouden worden door de stedelijke en gemeenteraden of door eene commissie van 5 leden, door den raad te benoemen, die de zaken, na de beklagden in de gelegenheid te hebben gesteld om zich schriftelijk of mondeling te verdedigen, zonder vorm van proces moesten afdoen.

Alle boeten kwamen ten voordeele van de plaatselijke kas.

De vroeger genoemde reserve-bataljons schutterij werden op last des Konings, dd. 28 Juni 1833, N° 88, weder opgeheven, toen de regeeringen van Nederland en België, ten gevolge van het op 21 Mei 1833 gesloten traktaat en de overeenkomst van Sonhoven, zich hadden verbonden om, in afwachting van het te sluiten eindverdrag, de vijandelijkheden te doen ophouden.

Bij Kon. Besl. van 25 Juli 1834, N° 88 werd bepaald, dat de schutters met onbepaald verlof naar hunne haardsteden zouden vertrekken, terwijl bij dat van 4 Augustus 1839 (*Staatsblad* N° 34) de korpsen mobiele schutterij enz. werden ontbonden, nadat het bovengenoemd verdrag op den 19en April 1839

te Londen was gesloten en de uitwisseling der bekrachtigingen op den 8en Juni d. a. v. had plaats gehad.

De omstandigheden zijn thans geheel veranderd. Nu is het niet meer mogelijk, op dezelfde wijze als in 1830 en 1832, eene volkswapening te organiseeren, nadat de oorlogstoestand is ingetreden. De hedendaagsche wijze van oorlogvoering, welke voornamelijk op *snelheid van handelen* aandringt, eischt, ook in het geval van eene gewapende handhaving der neutraliteit, dat de afdeelingen, welke voor de vervulling van die taak worden aangewezen, reeds in tijd van vrede tot *korpsen* zijn gevormd, dus behoorlijk gekleed, gewapend, nitgerust, geëncadreerd, geoefend, en vooral *gedisciplineerd*, en dat zij spoedig op hare volledige oorlogsterkte ter bestemder plaatse aanwezig kunnen zijn. Geldt deze eisch in 't bijzonder voor het zoogenaamde *actieve gedeelte* der krijgsmacht, het *Leger*, voor ons land is zij evenzeer van kracht voor de *Reserve* van het leger, *Schutterij*, *Landweër*, *Reserve* of hoe ook geheeten. Bedenkt men namelijk, dat uit de getroffen maatregelen tot handhaving der onzijdigheid kan voortvloeien, dat eene der oorlogvoerende partijen ook onze vijand wordt, en deze, in dat geval, zeer zeker als aanvaller zal optreden, dus vermoedelijk ook alles zal aanwenden om ons zoo spoedig mogelijk weerloos te maken, dan zal — dunkt mij — te gereeder worden erkend, dat Nederland, als kleine staat, in het bijzonder verplicht is zijn krijgswezen zoodanig in te richten, dat, als het ware reeds van af den eersten dag der oorlogsverklaring, een krachtige wederstand kan worden geboden, ten einde den vijand te beletten, zich van een groot gedeelte des lands meester te maken, en daardoor voor zich het gebruik te verzekeren van de *hulpbronnen*, welke wij in zoo hooge mate behoeven, om de verdediging krachtdadig te kunnen voeren en waartoe in de allereerste plaats behoort de aldaar aanwezige *reserve aan levende strijkrachten*. Deze zoude reeds dadelijk met de voorhanden *strijdmiddelen*, waaronder de verplegingsvoorraad en de paarden, verloren gaan, indien wij ons, ter wille van bezuiniging op de oorlogsuitgaven en vermindering van oorlogslasten, lieten verleiden om het gedeelte

van ons grondgebied, gelegen buiten de zoogenaamde »Vesting Holland», spoedig te ontruimen en ons alleen te bepalen tot het behoud van de *Stelling van Amsterdam*.

Immers, hoe krachtig ook deze tot tegenweer mocht zijn ingericht, zoude zij niet kunnen beletten, dat de vijand zich in het bezit stelde van al het overige gedeelte des lands, de Stelling geheel insloot en door nithongering dwong zich over te geven. Zal bovendien die Stelling aan haar doel kunnen beantwoorden, namelijk het »centraal reduit» onzer verdediging uitmaken, dan behoort het leger, bij eene zoodanige *inkrimping* van het vestingstelsel als door den heer Schepel indertijd is bedoeld, eene dienovereenkomstige *uitbreiding* te ondergaan. Ik betwijfel echter, of dit in diens bedoeling heeft gelegen; in zijn wetsontwerp toch is daarvan niets te vinden.

Moge het ook al waar zijn, dat van de thans bestaande verdedigingsliniën enkele zouden kunnen vervallen, daartegenover staat ook, dat in het aldus gewijzigde vestingstelsel wijzigingen en aanvullingen zouden moeten worden aangebracht om, in verband met de verhoogde uitwerking van het geschut- en geweervuur, dien steun aan onze krijgsmacht te verleenen, welke haar doet opgewassen zijn tegen de overmacht van den aanvallers, wiens troepenafdeelingen bovendien door eene langduriger oefening dan die der onze, wellicht ook meerdere oorlogsontervinding, en niet het minst door het bezit van vele intellectueele elementen, aan gehalte, dus ook in militaire waarde, onze levende strijdkrachten overtreffen. Doch zelfs, al waren die *verdedigingsliniën* in de volmaakste orde, ook dan nog zouden zij zonder waarde zijn, indien daarvoor de vereischte *verdedigingsstroepen* niet aanwezig waren en zouden ook deze hunne taak niet naar behooren kunnen vervullen, indien hun niet de benoodigde *tijd* werd gegeven, om alles in gereedheid te brengen, als bijv. het opruimen van terreinvoorwerpen, welke de uitwerking van het vuur belemmeren, het aanbrenge van hindernissen, tot het ophouden van de vijandelijke troepen, het stellen van inundatiën, het opwerpen van zoogenaamde tusschenbatterijen en tusschenliniën, alle werkzaamheden, welke in vredetijd wel tot in details voorbereid, doch niet uitgevoerd kunnen worden.

Die tijd kan nu op geen andere wijze worden verschaft dan door den vijand in zijn opmarsch zoo lang mogelijk tegen te houden, hetgeen weder door daarvoor in het bijzonder bestemde afdeelingen der krijgsmacht moet geschieden. Zullen deze dit doel kunnen bereiken, dan dienen ook zij, al ontleenen zij aan het terrein, dat daarvoor van te voren zooveel mogelijk is uitgekozen, eenige kracht, ten minste bij die des vijands niet te veel ten achteren te staan, wat de militaire waarde betreft, en derhalve, evenals de laatstgenoemde, *veldtroepen* in den waren zin des woords te zijn.

De door hen te vervullen taak brengt mede, dat zij zoo ver mogelijk vóór de *hoofdverdedigingslinie* post moeten vatten en wel op de *hoofdwegen*, welke door den vijand kunnen worden gebezigd. Aangezien de in te nemen stellingen zoo spoedig mogelijk moeten zijn bezet en tot verdediging ingoricht, kan aan dezen eisch niet beter worden voldaan dan door die veldtroepen in vreedstijd in de nabijheid daarvan garnizoenen te doen houden, waardoor zij tevens de zoo hoog noodige terreinkennis kunnen opdoen. Hieruit volgt derhalve, dat bij de verdeling en legering van voormelde troepen, d. i. hunne *dislocatie*, en mitsdien bij de keuze van de *garnizoenen*, rekening moet worden gehouden met hunne oorlogstaak. Wat die garnizoenen zelve betreft, welke alzo op of nabij de zoogenaamde „strategische punten” gelegen zullen moeten zijn, deze behooren te voldoen aan de voorwaarde, dat de troepen goed geoefend kunnen worden, hetgeen alleen kan geschieden, indien deze over doelmatige *oefeningsterreinen* kunnen beschikken. Deze terreinen zullen, met het oog op de eischen van het tegenwoordige geweer, zeer ruim dienen te zijn, opdat de oefeningen in het *schieten* gedurende het geheele jaar kunnen worden gehouden. Voor de schietoefeningen der artillerie zullen bovendien uitgebreider terreinen benodigd zijn, welke thans moeilijk in de nabijheid der garnizoenen gevonden worden, maar daarentegen dan ook zullen kunnen dienen tot het doen houden van de oefeningen in het *gerechtsschieten* door de infanterie. Zijn meerdere dergelijke terreinen als de legerplaats bij Oldebroek beschikbaar, bijv. één in het oosten en één in het zuiden des lands, dan zullen niet

alleen de kosten van het vervoer heen en terug verminderen, maar ook meer troepen gelijktijdig geoefend kunnen worden, terwijl een grooter gedeelte der bevolking voordeelen trekt uit de vereeniging der troepen, indien het voor deze benoodigde uit den omtrek van het terrein wordt aangeschaft.

Is het voor eene spoedige opkomst onder de wapenen *noodzakelijk*, de dienstplichtigen uit de nabijgelegen gemeenten der garnizoensplaatsen in te deelen, ter besparing van kosten, zoude het ongetwijfeld zeer *gewenscht* wezen, een zoo klein mogelijk gedeelte der troepen onder de wapenen te houden, bijv. niet meer dan dat, bestaande uit de vrijwillig dienenden en de dienstplichtigen, tot eerste oefening ingelijfd. De sterkte van het aantal vrijwilligers is echter aan te groote wisselingen onderhevig, dan dat het vorenstaande tot grondslag zoude mogen worden aangenomen, daargelaten nog, dat alsdan, gedurende de eerste maanden na de inlijving, het onder de wapenen zijnde aantal manschappen grootendeels, zoo niet geheel, uit ongeoeffenden zoude bestaan. De te vervullen oorlogstaak, maar niet minder de oefening van den troep, en vooral van het kader, *eischt*, dat de — aldus te noemen — *kern* eene zoodanige sterkte heeft, dat, rekening houdende met de verschillende wacht- en andere diensten, detacheringen, verloven, zieken, enz. bij de verschillende tactische eenheden — compagnieën, eskadrons, batterijen — zóoveel geoefend personeel onder de wapenen is, dat, bij eventueele verwickelingen, voorloopig weerstand zal kunnen worden geboden aan vijandelijke afdeelingen, welke reeds het land mochten zijn binnengerukt, vóór dat de verlofgangers waren opgekomen. Die minimum-sterkte zal, in verband met de eischen van elk wapen, $\frac{1}{5}$ tot zelfs meer dan $\frac{1}{2}$ van de *oorlogssterkte* moeten bedragen.

Hetzelfde zal in acht dienen te worden genomen omtrent de *vredessterkte* der troepenafdeelingen, wier taak het is de verdedigingsliniën, stellingen en meer afzonderlijke werken (*sperforten*) te verdedigen en die, in verband daarmee, *rustingtroepen* zouden kunnen worden genoemd. Vooral geldt dit voor die verdedigingswerken, welke, zooals te Den Helder en in andere kuststellingen, alsmede de sperforten nabij de landgrenzen,

spoedig een aanval te verwachten hebben. Met het oog op hunne oefening, terreinkennis — wellicht voor hen nog meer noodig dan voor de veldtroepen — en de talrijke te verrichten werkzaamheden bij het in staat van verdediging brengen der werken en liniën, is het ook voor hen noodzakelijk in of nabij de liniën, enz. garnizoen te houden en dat de verlofgangers in de naburige gemeenten gevestigd zijn. Het eigenaardige van de door deze troepen te vervullen taak brengt voorts mede, dat zij in het bijzonder daarvoor worden voorbereid en dat dus ook de infanterie, welke daartoe behoort, eene geheel andere opleiding ontvangt dan die, welke een deel uitmaakt van de veldtroepen, daar de vesting-infanterist, behalve infanterist, ook nog eenigermate vesting-artillerist en genie-soldaat moet zijn; terwijl, door de buitengewoon krachtige uitwerking van het zware geschutvuur, dat tevens zoo juist kan worden afgegeven, van de vestingtroepen eene zoodanige mate van zelfverloochening en volharding wordt gevorderd, dat zij, wat het militair gehalte betreft, op gelijken trap als de veldtroepen, in menig opzicht zelfs op hoogerem trap dan deze, moeten staan. Hieruit volgt dus, dat voor die soort van troepen geene afdelingen *kunnen* worden gebezigd, welke zulk eene geringe militaire waarde bezitten als aan onze tegenwoordige Schutterij, helaas! moet worden toegekend.

Maar niet minder zal uit het voorgaande gebleken zijn, dat, voor het voeren van eene hardnekkige verdediging van den vaderlandschen grond, eene vrij aanzienlijke krijgsmacht gevorderd wordt, vooral wat de Landmacht betreft, daar voor de Zeemacht, wier taak is de *actieve* verdediging van de toegangen tot de vesting Holland uit zee, in samenwerking met de Landmacht, alsmede het handhaven der neutraliteit en het zoolang mogelijk open houden der communicatie over zee tusschen het buitenland en onze havens, en het daarna bemoeilijken van eene blokkade onzer kust, 1) uit den aard der zaak, bij de landsverdediging een meer beperkt arbeidsveld is weggelegd.

1) Volgens de Memorie van Toelichting op de Marinebegrooting voor het dienstjaar 1897.

Mogen de meeningen omtrent de *getalsterkte* dier krijgsmacht nog al niteenloopen, zoowel door de Staatscommissie in haar Verslag van 2 Februari 1889 als door de Regceering in haar Wetsontwerp van 22 Juni 1890 wordt eene georganiseerde troepenmacht van ongeveer 165.000 man noodig geacht. Volgens de opgaven, voorkomende in de Staten A_m^bE, behoorende tot het VIIIe Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1898, bedroeg de sterkte van ons leger op 1 Juli 1897 :

aan officieren	1.960
» kader, werklieden, enz.	7.188
» vrijwilligers	3.678
» miliciens	64.126

Totaal 76.952 of ongeveer 77.000 man.

Voegt men daarbij de 130.000 man der Schutterijen, dan zouden er 207.000 man beschikbaar zijn, waarvan echter slechts hoogstens 82.500 man geacht kunnen worden dadelijk voor de verdediging des lands bruikbaar te zijn. Dit laatste getal levert wel het overtuigendst bewijs voor de dringende noodzakelijkheid van de spoedige hervorming onzer levende strijdkrachten.

Is het thans mogelijk, met behulp der 7 lichtingen van de militie, 42.500 man voor het *veldleger*, 25.000 man als *bezettings-troepen* 1) te bestemmen, ongerckend de hoogerre staven, als het Hoofdkwartier van het Veldleger en de Hoofd- en Staf-kwartieren in de verschillende verdedigingsstellingen des lands, en is er derhalve een groot aantal beschikbaar tot aanvulling van de eventueel te lijden verliezen, zoowel door den vijand toegebracht als door ziekten, daarentegen kan die troepenmacht niet meer versterkt worden door tot *korpsen* gevormde afdeelingen. Toch kan deze den steun van dergelijke *reservetroepen* reeds onmiddellijk bij het begin van een oorlog noodig hebben, bijv. bij een eventueel conflict tusschen Nederland en eene naburige groote Mogendheid, welke reeds in vreedestijd over een sterk leger of eene sterke vloot, of over beide beschikt. Immers, het is niet onmogelijk te achten — en in elk geval is het goed

1) Daaronder begrepen de 9 bij de Depothataljons te formeeren reservebataljons.

er mede rekening te houden, ten einde eenmaal er niet door verrast te worden — dat eene zoodanige Mogendheid, gebrnik makende van hare positie, terwijl zij door hare diplomatie de onderhandelingen slepende houdt, zoodanige voorbereidende maatregelen treft, dat, te gelijk met het overhandigen der oorlogsverklaring, op verschillende plaatsen de grenzen door een gedeelte van hare troepen worden overgetrokken, of wel een of meer harer oefeningeskaders, met eene sterke bemanning aan boord, de eene of andere haven binnenloopen, voornamelijk om den gang der mobilisatie te verstoren en te trachten, door de inbezitneming van voor haar gewichtige plaatsen, zich op die wijze, als 't ware zonder slag of stoot, te verzekeren van de vereischte vereenigingspunten voor de navolgende afdeelingen en deze in te richten tot uitgangspunten voor de verdere operatiën.

Het optreden van de Duitsche en Russische eskaders in de Aziatische wateren tegenover China in 1897 wijst er op, dat ook zulke handelingen niet uit het oog mogen worden verloren, terwijl het evenzeer mogelijk is, dat, bij eventueele verwikkelingen tusschen naburige Mogendheden, deze belang hebben bij het bezit van dergelijke voor operatiesubject gunstig gelegen havens als die van den Helder en Vlissingen, alsmede van andere voor dat doel geschikte punten aan de kust of in het binnenland.

In de hiervoren bedoelde gevallen moet dadelijk aan de grens en op de kust de grootst mogelijke macht ontwikkeld kunnen worden, hetgeen niet alleen door snelle samentrekking van alle ter plaatse beschikbare krachten is te bereiken, maar waartoe deze ook op overeenkomstige wijze als het leger georganiseerd en gelocaliseerd moeten zijn en bestaan uit elementen, welk eene militaire opleiding hebben gehad. Voor de hier bedoelde *grens- en kustbewaking* eigent zich in 't bijzonder de thans bij de Schutterijen bestaande samenvoeging der beschikbare strijdkrachten in aangrenzende gemeenten tot troepeneenheden (compagnieën, bataljons), terwijl het beoogde doel des te beter zal worden bereikt, wanneer de verschillende onderdeelen te zamen komen op de plaatsen, welke zij bij den te verrichten veiligheidsdienst zullen moeten innemen. Hoofdzaak is echter, dat het personeel met zijne bestemming bekend en in staat is

dadelijk geheel uitgerust en bewapend op de verzamelplaatsen te verschijnen; hiertoe zal het jaarlijks eenige oefeningen in vorenstaanden zin moeten worden, vooral ook om met elkander bekend te blijven, kennis te maken met degenen, die in den loop van het jaar daarbij zijn ingedeeld, en het terrein, alsmede de te vervullen taak, nader te leeren kennen. Uit het vorenstaande volgt, dat het ook dezen troepen eenheden noch aan geoefendheid, noch aan degelijk kader en kundige aanvoerders, noch aan krijgstuicht mag ontbreken en dat zij de veldtroepen als het ware moeten evenaren.

Het zoude evenwel tot te groote uitgaven leiden, indien vorenbedoelde reservetroepen door het *Leger* moesten worden verstrekt; daarom zal er naar dienen te worden gestreefd deze te bekomen uit de *Reserve*, mitsdien de Schutterijen zoodanig te hervormen, dat deze in staat zijn voormelde taak, welke tevens *dekking der mobilisatie* in zich sluit, te vervullen.

Geldt het voorgaande meer in 't bijzonder de reserveafdeelingen in het gedeelte des lands nabij de grenzen en aan de kust, in het belang van de verdediging der Vesting Holland is het evenzeer noodig, dat de daarvoor bestemde vestingtroepen op dergelijke ondersteuning kunnen rekenen en dus, bij een eventuelen aanval op een bepaald gedeelte dier groote vesting, dadelijk versterking is te verwachten van de tot troepen eenheden samengevoegde strijdkrachten van dezelfde soort, aanwezig in de nabij gelegen gemeenten. Immers, bij de hedendaagsche wijze van afweer van een zoodanigen aanval, komt het voornamelijk aan op de verdediging van het kunstmatig versterkte terrein tusschen de permanente werken, welke laatste in hoofdzaak dienen, om bij den stormaanval, de flanken der aanvallers met geschutvuur te overstelpen en, zodoende, in vereeniging met het geweer- en geschutvuur van de verdedigers in de tusschenlinie, den vijand de grootst mogelijke verliezen te kunnen toebrengen. Is alzoo te verwachten, dat de aanvaller, om die verliezen zooveel mogelijk te ontgaan, trachten zal den verdediger zoolang mogelijk in het onzekere te laten omtrent het aanvalspunt en dus verrassend zal optreden, des te noodzakelijker is het voor den verdediger, zoowel ter aanvulling van de door

het zware geschutvuur te lijden verliezèn als om op het bedreigde vak der verdedigingslinie het grootst mogelijk aantal strijders te kunnen bijeen hebben, over de noodige reservetroepen te kunnen beschikken, mede om bij eene hardnekkige verdediging in eene geregelde *aflossing* te kunnen voorzien.

Aangezien dergelijke reserveafdeelingen op geen betere wijze te vormen zijn dan uit degenen, die vroeger bij de veld- en de vestingtroepen hebben gediend, en deze, met het oog op hunne taak in oorlogstijd, verkregen moeten worden uit de landstreek, waarin het eventueele gevechtsterrein gelegen zal zijn, volgt uit een en ander, dat eene overeenkomstige indeeling des lands in *recruteeringsdistricten*, in 't bijzonder voor de veld- en voor de vestingtroepen — reeds door de Staatscommissie aangegeven — noodig zal wezen.

Uit den aard der zaak volgt verder, dat die afdeelingen voornamelijk uit de wapens der infanterie en der vestingartillerie zullen bestaan en dat het overige beschikbare personeel in hoofdzaak tot versterking van de *depots* zal moeten dienen.

Zal nu onze krijgsmacht aan haar doel kunnen beantwoorden, namelijk het wettig gezag te helpen handhaven en zoodanigen eerbied in te boezemen, dat daardoor een oorlog wordt voorkomen, dan dient bij hare samenstelling vooral in 't oog te worden gehouden, dat bedoeld ontzag, zoowel binnen- als buitenslands, niet zoo zeer wordt verkregen door het *aantal*, dan wel door het *gehalte*, d. i. de *strijdvaardigheid* van de verschillende troepenafdeelingen, en dat deze slechts door *deyelijke oefening* is te bereiken. Die oefening kan alleen deugdelijk plaats hebben in het leger zelf. Hoe grooter het aantal dienstplichtigen is, dat jaarlijks wordt geoefend, hoe langer hun oefeningstijd is en hoe eerder zij tot de Reserve overgaan, des te hooger zal ook de militaire waarde van laatstgenoemd gedeelte der krijgsmacht zijn en des te meer zal die wezen, naar gelang de tijd, gedurende welken zij daartoe behooren, korter kan zijn, omdat, vooral wegens redenen van financieele aard, de oefeningen der Reserve slechts tot een zeer beperkt aantal kunnen plaats hebben. Is het vorenstaande meer in 't bijzonder van een *militair* standpunt beschouwd, de *maatschappelijke belangen* brengen

mede, den tijdduur der militaire verplichtingen zoo kort mogelijk te stellen, vooral voor het actieve gedeelte der krijgsmacht. Mij komt het voor, dat de wederzijdsche belangen voldoende behartigd zullen worden, indien de geheele duur van den dienstplicht op 10 en die voor de Reserve op 4 jaren wordt bepaald; die tijdduur komt derhalve overeen met dien, thans vastgesteld voor den te vervullen militie- en actieven schutterplicht. De verkorting van den bestaanden duur van den schutterplicht met 5 jaren leidt, wel is waar, tot verhooging van het contingent, maar nog niet tot verzwaring van den persoonlijken druk, bij de Wet op de Nationale Militie van 1861 opgelegd, indien het contingent op 16.500 man wordt gebracht, in verband met de toeneming der bevolking sedert de tienjarige volkstelling van 1859 met ruim $1\frac{1}{2}$ millioen, d. i. met 50 $\frac{1}{100}$. De *kosten*, verbonden aan de oefening van die 5.500 man meer per jaar, worden ruimschoots vergoed door de vorming der duizenden jongelingen tot flinke ontwikkelde mannen, die in de doorloopen oefenschool geleerd hebben, dat eerbied voor het gezag en plichtsbetrachting niet alleen in het leger, maar ook voor het bestaan en de ontwikkeling van de maatschappij noodig zijn. De *uitgaven* voor de iustandhouding der krijgsmacht komen bovendien weder ten bate van de bevolking, daar toch een groot gedeelte daarvan een middel van bestaan vindt in de leveringen van allerlei aard en in de te verrichten werkzaamheden, hetgeen, mijns inziens, maar al te zeer wordt over het hoofd gezien door hen, die zich tegen *elke* uitgave voor militaire doeleinden kanten.

Daarentegen behoort, evenals in elke geregelde huishouding, tegen onnoodige uitgaven te worden gewaakt, maar niet minder zorg te worden gedragen voor eene billijke verdeling van de *lasten*, zoowel financiële als persoonlijke, ten behoeve van de krijgsmacht aan de bevolking op te leggen. In dit opzicht laten de bestaande bepalingen omtrent de, aldus te noemen, *weerbelaasting* veel te wenschen over. Immers, van de thans meer dan 47.000 militieplichtigen 1) wordt aan slechts 11.000

Zie Bijlage III.

de verplichting tot het voldoen van die belasting opgelegd, d. i. alzoo aan ongeveer 24 $\frac{0}{100}$ hunner, zoodat ruim 76 $\frac{0}{100}$ geheel vrijgesteld zijn. Is het niet noodig van meer dan hoogstens $\frac{1}{4}$ der 20-jarige mannen *persoonlijke diensten*, in den vorm van militairen dienst, te vorderen, dan brengt toch de billijkheid mede, om althans het overige $\frac{3}{4}$ gedeelte op eene andere wijze in deze belasting te doen deelen, bijv. in den vorm eener *geldelijke bijdrage*, eensdeels ter bestrijding van de kosten van het verblijf onder de wapenen van voormeld $\frac{1}{4}$ gedeelte en van de vrijwillig dienenden, anderdeels tot verdere tenuitvoerlegging van het beginsel van *algemeenen weerplicht*, gehuldigd in Art. 180 der Grondwet. In verschillende landen 1) bestaat dan ook eene dergelijke weerbelasting in geld, als »taxe militaire,» »Wehrsteuer of Militärpflicht-Ersatz-steuer» waarbij als grondslag is aangenomen eene geringe vaste som, welke verhoogd wordt met een zeker percent van het vermogen, jaarlijksch inkomen of wel van de te betalen Rijksbelasting. Ditzelfde stelsel behoort, mijns inziens, ook voor ons land te worden ingevoerd, waarbij alsdan tevens zoude kunnen worden bepaald, dat onvermogenenden die belasting in persoonlijke diensten zonder wapenen, bijv. als magazijnknecht, bediende, klerk, enz. konden voldoen, met korting op de bezoldiging voor zooveel als zij in geld hebben te betalen; alleen blinden, lammen en dergelijke personen waren, uit den aard der zaak, hiervan vrij te stellen. De hoegrootheid dezer weerbelasting voor elk der 10 jaren weerplichtigheid ware daarbij te regelen in verband met den aard der verplichtingen, welke op de jaarklasse rusten, namelijk of deze behoort tot het actieve gedeelte dan wel tot de reserve der krijgsmacht, alsmede in verband met de te vervullen militaire diensten, zooals bijv. door degenen, die e. q. voor eene verkorte opleiding zijn aangewezen, daar deze anders niet een evenredig aandeel in de weerbelasting zouden hebben bij te dragen.

Het zal namelijk noodig zijn, ter vermindering van de uit

1) Frankrijk, Griekenland, Hongarij, Oostenrijk, Portugal, Rumenië, Servië, Turkijë, Zwitserland.

gaven, aan een gedeelte van het contingent geen *volledige* opleiding te geven maar eene *verkorte*, zijnde eene zoodanige, welke die dienstplichtigen in staat stelt, na eene aanvullings-oefening in oorlogstijd bij de depots, in betrekkelijken korten tijd in de gelederen der strijdende troepen plaats te nemen. Door de Staatcommissie werd een tijdvak van drie maanden voor die verkorte oefening voorgesteld en een *eerste-oefeningstijd* van 12 maanden voor de dienstplichtigen der onbereden, van 1½ jaar voor die der bereden wapens noodig geacht, benevens drie, respectievelijk twee *herhalingsoefeningen*, gemiddeld van 30 dagen. In den laatsten tijd is de meening geuit, dat die opleiding, althans wat de onbereden wapens betreft, in minder dan 12, ja zelfs in 6 maanden zoude kunnen plaats hebben. 1) Mij komt het voor, dat, waar andere Mogendheden een tijdduur van twee jaren onvoldoende achten voor de militaire vorming hunner dienstplichtigen en, zooals te voren is gezegd, onze veld- en vestingtroepen ongeveer dezelfde militaire waarde moeten hebben als die van een eventueelen aanvaller, het niet geraden is, ter besparing van kosten, tot eene zoodanige vermindering van den eerste-oefeningstijd over te gaan, vooral gelet op de vereischten van eene deugdelijke krijgsmacht, waarbij het in 't bijzonder aankomt op *individueele geschiktheid* voor de oorlogstank.

Door de hoogere eischen dan vroeger, welke thans aan den militair gesteld worden, moet ook meer de aandacht worden geschonken aan de *individueele opleiding*, zoowel van den soldaat als van het kader; hoe *grondiger* die opleiding geschiedt, des te meer vruchten zullen de daaraan bestede zorgen en moeiten dragen en de kosten daarvan loonend zijn. In het programma voor den leercursus zal mitsdien vooral de nadruk moeten worden gelegd op het *voorbereidend* onderricht, alzoo op de lichamelijke en intellectueele ontwikkeling van elken man, opdat deze in staat zij, bij het *voortygezet* onderwijs, de in zich opgenomen grondbeginselen toe te passen bij de alsdan te houden oefenin-

1) O. a. door den gepensioneerden kolonel F. H. Boogaard in zijne voordracht, gehouden in de vergadering van 27 November 1896.

gen, waarbij, evenals bij de vorige, eene stelselmatige opklimming moet voorzitten.

Aangezien laatstbedoelde oefeningen voornamelijk bestaan in zoogenaamde *practische*, te houden op verschillende terreinen, met troepen-eenheden, allengs van grootere sterkte en eindelijk samengesteld uit verschillende wapens, en voor deze onderscheidene oefeningen alleen de zomermaanden zich meer in 't bijzonder eigenen, moeten, uit den aard der zaak, de wintermaanden worden bestemd voor de oefeningen, welke de *individuele africhting* beoogen. Neemt men verder in aanmerking, dat van elke maand, ten gevolge van de zon- en feestdagen, wekelijksche en andere inspectiën, wachten, corveeën, enz. enz., voor elken man niet meer dan de helft voor het houden van oefeningen overblijft, en wel gemiddeld hoogstens 3 à 4 dagen per week, dan wordt het duidelijk, dat een tijdperk van 6 maanden voor het voortgezet onderwijs gevorderd wordt, om elken man een *roldoent aantal* malen te kunnen doen deelnemen aan de oefeningen. Aangezien, met het oog op de belangen der eigenaars van terreinen en het jaargetijde, de zoogenaamde »grootte manoeuvres», welke het slot van het oefeningstijdperk moeten vormen, niet anders dan in de maand September kunnen worden gehouden, zal voormeld tijdperk zich van ongeveer 1 April tot 1 October moeten nitstrekken.

Het voorbereidend onderricht zal dus vóór 1 April moeten worden gegeven. Gelet op de lichamelijke en intellectueele ontwikkeling van het grootste gedeelte der dienstplichtigen, zal vooral *gymnastisch* en niet minder *schoolonderwijs* moeten dienen om hen in staat te stellen het militaire practische en theoretische onderricht met vrucht te volgen. Blijkens de ondervinding bevorderen de gymnastische oefeningen niet alleen de lichamelijke ontwikkeling, maar zijn zij ook een uitstekend middel om *gehoorzaamheid* te leeren en den *moed* op te wekken, alzoo tot aankweeking van *tucht* en *vertrouwen op eigen krachten*, beide zoo hoog noodig voor den krijgsman. Hoe ruimer dus dit middel wordt aangewend, des te beter zal de militaire vorming plaats hebben, des te gunstiger resultaten zal de »training» opleveren, in 't bijzonder voor de bereden wapens, met het oog op het

onderricht in de rijkunst. Evenzoo zullen het *schermen* en de *voorbereidende schietoefeningen*, niet het minst het schieten met flobertpatronen, daartoe bijdragen; bovendien zijn beide in 't bijzonder geschikt om gedurende de wintermaanden te worden onderwezen, waardoor de zomermaanden *geheel* aan militaire oefeningen kunnen worden gewijd.

Is voor de bereden wapens het paardrijden en het voltigeeren eene practische aanvulling van het gymnastisch onderricht, voor de onbereden wapens bestaat deze voornamelijk in de oefeningen met het geweer en de karabijn, het werken aan toestellen en met gewichten en het overwinnen van terreinhindernissen in marschtenue, waardoor de been-, arm-, rug- en borstspieren en de longen worden gestaald. Gelet op den eisch, dat bij al die oefeningen eene tragsgewijze opklimming moet worden in acht genomen en dat eerst, na eene stelselmatige herhaling, gepaard met eene oordeelkundige afwisseling, de verlangde vaardigheid is te verkrijgen, vermeen ik, dat — althans vooreerst — ook bij de onbereden wapens het tijdperk van het voorbereidend onderricht even lang zal moeten zijn als dat der bereden wapens, waarbij, volgens de ondervinding, de recruten in een zestal maanden voldoende als ruiter zijn af te richten. Eerst later, wanneer het blijkt, dat, tengevolge van het vóór de inlijving, door *algemeenen oefenplicht* en *leerplicht*, genoten gymnastisch en schoolonderwijs 1), het voorbereidend militair onderricht korter dan 6 maanden kan zijn, en het mogelijk is ook den tijd voor het voortgezet onderricht te bekorten, acht ik het oogenblik angebroken om den eersten oefeningstijd te verminderen, daardoor de persoonlijke en financieele lasten tot een minimum te reduceeren en tevens zoo min mogelijk werkrachten aan de maatschappij te onttrekken. Hoe minder nadeel toch aan de maatschappelijke belangen zal behoeven te worden toegebracht, des te meer zal de bevolking bereid zijn de officers te bronger, welke van haar ten behoeve van de krijgsmacht worden gevraagd.

1) In Zwitserland ontvangen de jongelieden van het 10e tot het 20ste jaar onderwijs in de gymnastiek door de zorg der kantons en moeten zij in de beide laatste jaren vóór den weerplichtigen leeftijd aan schietoefeningen deelnemen.

Op grond van het voorgaande zal derhalve de militaire opleiding moeten aanvangen in het begin van October, opdat het voorbereidend onderricht tegen 1 April kunne zijn afge-loopen, en zullen mitsdien ook de dienstplichtigen in de eerste dagen van October tot eerste oefening onder de wapenen moeten komen, althans zij, die voor de volledige oefening zijn aangewezen. Voor de Bereden Artillerie levert dit tijdstip in 't bijzonder het voordeel op, dat de geheele afriechting te paard alsdan geregeld zal kunnen plaats hebben, de vorming als *stukrijder* met 1 April kan aanvangen en de geheele zomer aan de stelselmatige opleiding van den troep kan worden gewijd. Gedurende den winter zullen de »vrijwilligers" en het zoogenaamd »blijvend gedeelte" der vorige lichting in de verschillende diensten moeten voorzien, terwijl de recruten zoo spoedig mogelijk als *kanonnier* afgericht behooren te worden, om de batterijen weder strijdvaardig te maken. De sterkte aan vrijwilligers zal beslissen omtrent het aantal manschappen en den duur van het langere verblijf onder de wapenen van het blijvend gedeelte.

Voor de dienstplichtigen, die slechts eene verkorte opleiding behoeven te ontvangen, en wel, met het oog op hunne bestemming, bij de depots, kan een ander tijdstip worden gekozen, waarvoor wellicht begin April het meest aanbeveling verdient, omdat alsdan niet alleen de wintermaanden geheel voor de opleiding van kader bestemd kunnen worden, maar ook vorengenoemde dienstplichtigen, bij een eventueelen oefeningstijd van 3 maanden, in twee gedeelten kunnen opkomen en e. g. gebruik maken van de benoodigde gymnastiek- en schermlokalen en maneges.

Worden nu de dienstplichtigen na hunne indiensttreding, op grond van het omtrent hen ingesteld onderzoek ten opzichte van de lichamelijke en intellectueele ontwikkeling, verdeeld in drie categorieën, namelijk die der *soldaten*, der *adspirant-onderofficieren* en der *adspirant-officieren* — voor welke laatste categorie de vastgestelde eischen van bekwaamheid voor de adspirant-vaandrigs zouden kunnen worden aangenomen — dan zoude alleen voor de 1e categorie schoolonderwijs verplichtend

behoeven te worden gesteld en zouden de beide andere categorieën eene afzonderlijke opleiding kunnen ontvangen, en wel gedeeltelijk met de vrijwillig dienenden en de dienstplichtigen der vorige lichting, ten einde in den daarvoor nader te bepalen minimum-tijd tot *korporaal*, *onderofficier* of *dienstdoend officier* (vaandrig, kornet) te kunnen worden bevorderd.

Voor eene krijgsmacht als de onze, bestaande voor het grootste gedeelte uit dienstplichtigen met zeer korten oefeningstijd — namelijk 64000 op de 77000 man, d. i. 83 pct. van het leger — hangt hare innerlijke kracht voornamelijk af van het gehalte harer leden en niet het minst van hen, die tot het *kader* behoren, daar deze de personen zijn, op wie de manschappen in de ure des gevaars moeten kunnen vertrouwen. Daartegenover moeten ook de aanvoerders op hunne minderen kunnen rekenen en dit is slechts dan mogelijk, indien deze laatsten geleerd hebben te gehoorzamen en in staat zijn alles uit te voeren, wat van hen gevorderd wordt, dus goed *gedisciplineerd* en *geofend* zijn. Dezelfde eisch geldt echter ook den meerdere, wiens bevelen met des te meer ijver voor de zaak en toewijding aan zijn persoon zullen worden opgevolgd, naarmate hij, zoowel door stipte plichtsbetrachting als door zorg voor zijne ondergeschikten, ook hunne achting heeft weten te verwerven. Behalve persoonlijke eigenschappen en kunde is derhalve degelijke *voorbereiding tot de oorlogstaak* noodig, om te zijner tijd met zelfvertrouwen, ook in hachelijke oogenblikken, te kunnen optreden; die voorbereiding kan nu op geen doeltreffender wijze plaats hebben dan in de *school van het leger*, zoodat het doen doorloopen van die school door *allen*, die geroepen zullen worden, om met de wapenen in de hand de onafhankelijkheid van het Rijk te helpen handhaven en zijn grondgebied te verdedigen, het hoofddoel zal moeten zijn van de toekomstige hervorming onzer levende strijdkrachten.

Hoe meer ontwikkelde elementen zich onder die personen bovinden, des te beter zal een gegeven bevel worden uitgevoerd, des te meer stof zal er zijn voor de *vorming van kader*. In verband met de bij de Wet verleende vergunning om den mi-

litiedienst door een ander te doen waarnemen, waarvan jaarlijks door gemiddeld 19 pct. der lichting of 2000 dienstplichtigen gebruik wordt gemaakt, zijn door de Regeering sedert jaren tal van pogingen aangewend, om de persoonlijke vervulling van dien dienst te bevorderen, voornamelijk door degenen, die door ontwikkeling en beschaving voor eene opleiding tot een hooger grad dan korporaal in aanmerking zouden kunnen komen. De getroffen maatregelen, voornamelijk bestaande in verkorting van den tijd van het eerste verblijf onder de wapenen, hadden echter niet het gewenschte gevolg; zij bemoeilijkten zelfs het verkrijgen van het benoodigde kader, zoodat toekenning van premien van f 25 en f 75 1), of wel een verlof van twee maanden met of zonder behoud van soldij, noodig was om eenigermate in de behoefte van miliciens-korporaals en miliciens-sergeanten te voorzien, terwijl van de 350 gewenschte *militie-luitenants* er slechts twee aanwezig zijn geweest, namelijk één bij de cavalerie van 1886 tot en met 1890 en één bij de artillerie van 1889 tot en met 1893. Het desbetreffende K. B. van 14 December 1883, N° 36, is dan ook bij dat van 22 Februari 1897, N° 43 ingetrokken, mede in verband met het K. B. van 12 October 1896, N° 36, bepalende dat *reserveofficieren* — luitenants en kapiteins — bij de verschillende wapens en dienstvakken zullen kunnen worden benoemd, o. a. ook uit het Reservekader afkomstig.

Naar mijne meening, wordt bij de verschillende bepalingen betreffende het militie- en het Reservekader te groote voorrechten aan de betrokken personen verleend, vooral vergeleken bij de eischen, welke aan het beroepskader worden gesteld, hetgeen niet in het belang is van den goeden geest in het leger. Door de instelling van het Reservekader, hoe gewenscht ook voor de voorziening in de behoefte van reserveofficieren, is men bovendien in den lande allengs minder waarde gaan hechten aan een achtereenvolgend verblijf van verscheidene maanden onder de wapenen, juist van zoo'n groote beteekenis voor de *militaire vorming*. Eene grondige opleiding toch vordert,

1) Volgens de Begrooting voor 1898 geraamd tot een bedrag van f 26.425.
1897,98 27

dat zij gedurende een langeren tijd dan slechts 1 à 2 maanden achter elkaar plaats heeft en dus niet telkens wordt onderbroken met zulke groote tusschenruimten als, volgens de bestaande bepalingen voor het Reservekader, het geval — zoodanig niet regel — kan zijn, al wordt dan ook in die tusschenpoozen theoretisch onderricht, gedurende eenige uren per week in de 5 wintermaanden, gegeven.

De hiervoren bedoelde voorrechten, bestaande in spoediger bevordering en betere bezoldiging, terwijl de eischen van bekwaamheid geringer zijn, althans die voor den milicien-korporaal en den milicien-sergeant, alsmede het kortere verplichte verblijf onder de wapenen, zijn dan ook niet bevorderlijk voor de *vrijwillige dienstneming*. Toch is voor de verschillende wapens het bezit van een vrij groot aantal manschappen, die eenige jaren achter elkander in dienst blijven — de zoogenaamde *vrijwilligers* -- van hoog belang. Niet alleen moet uit dezen voornamelijk het *beroepskader* worden verkregen, maar zij zullen ook in oorlogstijd als kern moeten dienen voor de dienstplichtigen, die van hen de noodige aanwijzingen moeten ontvangen omtrent al die kleine zaken, welke strekken tot behoud van hunne marsch- en strijdvaardigheid, en door hen ondersteund moeten worden bij de uitvoering van hun dienst. De voorlichting van dergelijke *beroepssoldaten* hebben de dienstplichtigen des te meer noodig, naar gelang zij langeren tijd met groot verlof zijn geweest, een grooter tijdsverloop tusschen de laatste herhalingsoefening en de opkomst ligt en de tijd voor eerste oefening, alsmede die voor herhalingsoefeningen, korter is geweest. Hun aantal is bovendien afhankelijk van den aard van het wapen, namelijk of dit meer of minder technische kennis vordert, en van de eischen, welke de verzorging alsmede de africhting der paarden, de vorming van remonte-berijders en de opleiding tot kader stellen.

Voor ons land komt nog daarbij de zoo gewichtige factor van de voorziening in de behoefte van zoo mogelijk *ge oefende manschappen* en *kader* van het Leger in de koloniën en de overzeesche bezittingen. En dat die troepenmacht soms veel van het Leger in Nederland vergt, moge blijken uit het aantal van

1622 en 1061 personen, die respectievelijk in 1873 (Atjeh) en 1894 (Lombok) van de korpsen door het Koloniaal Werfdepot te Harderwijk zijn overgenomen, ongerekend de officieren, terwijl sedert 1885 bedoeld aantal gemiddeld 500 per jaar heeft bedragen. Van de hiervoren vermelde 1061 militairen waren 767 van het wapen der Infanterie, 190 van dat der Artillerie, 62 van de Cavalerie, 39 van het korps Genietroepen, 2 van de compagnieën Hospitaalsoldaten en 1 der Koninklijke Marechaussee. 1) Ook in de andere jaren was het voornamelijk de Infanterie, welke aan het Oost-Indische Leger een gedeelte van het kader en hare soldaten afstond, zoodat het niet te verwonderen is, dat dientengevolge, alsook door de voorziening in de ontstane vacatures van het kader, het aantal vrijwillig dienende soldaten telkens is verminderd en op 1 Juli 1897 niet meer dan gemiddeld 5 per compagnie aanwezig waren. Bij een eventuele mobilisatie zullen zich derhalve onder de 200 soldaten slechts 5 bevinden, met een eenigszins langeren dienstdtijd dan dien der dienstplichtigen; voegt men daarbij het beroepskader, sterk 16 man, dan wordt het totaal 21, of ongeveer $\frac{1}{9}$ der geheele sterkte. Dit verhoudingscijfer wijst, mijns inziens, reeds voldoende op de noodzakelijkheid van het treffen van maatregelen, om het aantal soldaten der hier bedoelde categorie te doen toenemen. Wellicht ware dit doel te bereiken, door den duur der dienstverbintenis van 6 op 3 jaren te brengen, de premie van f 60 te verminderen tot f 25, daarentegen de soldij te vermeerderen met ingang van het tweede dienstjaar, geen langer reëngagement dan telkens voor één jaar, hetzij met f 10 of wel zonder premie, toe te staan, en bovendien, evenals bij de andere wapens, de positie van soldaat 1e klasse, met f 0.05 meer soldij dan die der 2e klasse, in te voeren. Ten einde nog meerdere vooruitzichten op verbetering van positie te openen en tevens de bestaande onbillijkheid ter zake op te heffen, zoude het voorts gewenscht wezen de graden van *milicien-korporaal* en *milicien-sergeant* gelijk te stellen met die van korporaal en sergeant der 2e klasse en daaraan eene geëvenredigd mindere

1) Volgens opgave van het Koloniaal Werfdepot.

bezoldiging dan die van *korporaal* en *sergeant*, alsdan te noemen van de 1e klasse, toe te kennen. Eene dergelijke regeling, waaraan nog verbonden zoude kunnen worden de bepaling, dat in elke categorie gedurende een zekeren minimum-tijd, bijv. twee maanden, dienst moet zijn gedaan, alvorens te kunnen deel nemen aan het theoretisch en practisch examen voor de naast hoogere vereischt, en dat met de bevordering tot korporaal en tot sergeant der 1e klasse telkens bijv. f 10 gratificatie en acht dagen verlof gepaard gaat, zal — naar mijne meening — voor *alle* wapens geldend verklaard wordende, de vrijwillige dienstneming en de kaderaanvulling bevorderen en wellicht er toe kunnen bijdragen, om de dienstplichtigen *vrijwillig* langer onder de wapenen te doen blijven, vooral indien zij dit slechts hebben te doen tot en met ééne maand, nadat de naast hoogere graad door hen zal zijn behaald.

Hoc consequenter het beginsel van „loon naar bekwaamheid” kan worden toegepast, dus de bezoldiging en de bevordering afhankelijk worden gemaakt van de *kennis* en de *practische geschiktheid* der personen en van de *diensten*, welke zij dien-tengevolge kunnen bewijzen, des te meer ijver kan van een ieder worden verwacht, des te minder kan er sprake zijn van bevoorrechting, welke zoo licht aanleiding geeft tot mismoedigheid en ontevredenheid.

Van hoeveel belang de *kadervorming* is, moge nit het volgende blijken. Tot verzekering van de aanvoering moet bij de Infanterie minstens één officier op 40 geweren en één man kader op 6 minderen zijn en mag niet meer dan hoogstens 30 % der totale kadersterkte uit militiekader bestaan, om de innerlijke waarde der aanvoering niet te zeer te schaden. 1) Volgens dezen maatstaf zouden derhalve bij eene compagnie van \pm 200 soldaten aanwezig moeten zijn 5 officieren en 33 man kader, waarvan hoogstens 2 officieren en 10 man kader uit de dienstplichtigen gevormd; de oorlogsorganisatie geeft slechts aan 3 officieren en 23 man kader (waaronder 1 onderofficier, geschikt om de plaats

1) Zie *Leerboek der tactiek voor de cadetten van alle wapens* van de kapiteins Hoogeboom en P'op.

van een luitenant te vervullen, en zelfs meer dan 7 man militiekader) op eene sterkte van 193 soldaten. In de ontwerp-organisatie van den Minister Bergansius was, evenals in die der Staatscommissie, voor eene compagnie *veld*-infanterie aangenomen 5 officieren en 18 man kader op 210 soldaten en voor eene compagnie *vesting*-infanterie 5 officieren en 27 man kader (waaronder 1 adjudant-onderofficier) op 300 soldaten; daaronder waren 2 officieren en 9, respectievelijk 12, man kader — dus de helft — uit de dienstplichtigen. Neemt men verder in aanmerking, dat reeds door den Minister Weitzel, tot toelichting van de instelling der militie-luitenants, is gezegd, dat, bij eenig opkomend oorlogsgevaar, van het organieke getal van 3 luitenants op voet van vrede per compagnie Infanterie slechts 2, wellicht nog minder aanwezig zullen kunnen zijn en de verhouding der luitenants tot de soldaten nog ongunstiger kan worden door de verliezen, in het eerste tijdperk van een eventueelen veldtocht te lijden, en ook in het Mobilisatie-rapport van 1870 is verklaard, dat een getal van 2 luitenants per veldcompagnie onvoldoende was, dan is het onbegrijpelijk, hoe uit den boezem der Volksvertegenwoordiging aangedrongen is kunnen worden op vermindering van het aantal luitenants. Mij dunkt, dat eerder had behooren te zijn gevraagd, of, wegens het hooge belang van de voorziening in de behoefte aan luitenants in oorlogstijd, niet meerdere maatregelen te nemen zijn om reserve-officieren te verkrijgen dan alleen door het Reservekader. Ongetwijfeld zonde die vraag bevestigend zijn beantwoord, onder bijvoeging, dat die reserve-officieren op de minst kostbare wijze zullen zijn te bekomen door *afschaffing van de dienstverranging* bij de Nationale Militie. Alsdan vermeerdert, reeds bij de tegenwoordige sterkte der jaarlijksche lichting van 11.000 man, waarvan 600 bestemd voor de zeemilitie, het aantal personen, waaruit militiekader zal kunnen worden gevormd, met 2000, waarvan ongeveer 1500 bij het wapen der Infanterie, 1) d. i. ruim 8 man per compagnie. Niet onwaarschijnlijk is het, dat van deze *acht*

1) Van de lichting van 1898 zijn 7420 man bestemd voor de Infanterie; $\frac{1}{3}$ daarvan is 1484.

minstens één reserve-officier is te verkrijgen, zoodat na enkele jaren elke compagnie Infanterie hare *twee* reserve-officieren zal kunnen bezitten. Bovendien zal zij zeer zeker ook nog over meer onderofficieren en korporaals dan thans beschikken en daarenboven een aantal soldaten der 1e klasse onder de dienstplichtigen kunnen tellen.

Eveneens zullen de andere wapens, na de invoering van den persoonlijken dienstplicht, meer stof tot kadervorming bezitten in de hun toegewezen dienstplichtigen, zoodat het, met het oog op de *militaire* belangen, te hopen is, dat de bestaande bevoegdheid tot nummervervisseling en plaatsvervanging weldra zal zijn afgeschaft. Zoodra dit is geschied, worden *jaarlijks* \pm 1300 dienstplichtigen van 20 jaren meer geoefend en komen 1300 mannen van 21 jaren en onder beschikbaar voor de aanvulling van de te kort komende vrijwilligers bij de landmacht hier te lande — 6271 man op 1 Juli 1897 1) — en bij de koloniale troepen. De werving voor Oost- en West-Indië, welke zulke schatten kost en in den laatsten tijd niet de vereischte resultaten heeft opgeleverd, zoodat het niet mogelijk is geweest de verlangde contingenten van respectievelijk 1800 en 120 man voltallig uit te zenden 2), zal mitsdien mede er door worden gebaat. En welk groot *nationaal* belang daarmede gemoeid is, behoeft voorzeker niet nader te worden aangetoond!

De behoefte aan talrijk kader bij de Vestingartillerie, waarop reeds in het Mobilisatie-rapport werd gewezen, is in den laatsten tijd nog grooter geworden door den gewijzigden werkkring van dit wapen, die daarvan een bijzonder *actief* optreden in de verdedigingsliniën vordert. De Vestingartillerie moet dientengevolge eene zoodanige organisatie bezitten, dat zij als *mobiele verdedigingsartillerie* kan worden gebezigd. Hiertoe zal het — naar mijne meening — noodig zijn de compagnie te doen bestaan uit onderdeelen, welke ieder op zichzelf het vereischte personeel voor de afzonderlijke aanwending van eene *sectie* van 2 vuurmonden kunnen leveren en, door samenvoeging van twee of

1) Zie Bijlage IV.

2) Zie *Militair Weekblad* van 13 Januari 1898.

meer dezer onderdeelen, *batterijen* van 4 en 6 vuurmonden kunnen vormen. Wellicht zal daarvoor die organisatie de voorkeur verdienen, welke toelaat de bezettingen en de aflossingen te geven voor vier batterijen van 4 vuurmonden en dan nog eenig personeel beschikbaar houdt voor den dienst in de afdeelingstations, alsmede voor dien in de waarnemingsposten en bij de munitiedepots.

Volgens de beginselen van het »Reglement op den batterij-dienst 1897" zoude voor eene dergelijke *batterij voor den geschutstrijd* gevorderd worden een personeel van 2 officieren of dienstdoende officieren als batterijcommandanten, 16 onderofficieren of korporaals als sectie- en stukcommandanten en voor andere werkzaamheden, alsmede 54 kanonniërs, totaal 2 officieren en 70 minderen, dus 1 officier op 35 en 1 man kader op ruim 3 minderen, zoodat eene compagnie zoude moeten bestaan, met den commandant en het overige hiervoren bedoelde personeel, uit 9 officieren en ± 290 minderen.

Deze sterkte komt nagenoeg overeen met die van den Minister Bergansius, zijnde 8 officieren en 281 minderen, waarvan 2 officieren en 13 man kader uit de dienstplichtigen. Neemt men aan, dat bij elke compagnie de 4 officieren en het vrijwillige kader (waaronder de vuurleider en de vuurwerker, alsook de sergeant-majoor) ter sterkte van 19 hoofden aanwezig zijn, dan is met het beschikbare militiekader — gemiddeld 1 sergeant en 9 korporaals bij de 7 lichtingen — bij eene oorlogssterkte van 200 kanonniërs niet meer dan 1 man kader op 10 minderen, dus slechts $\frac{1}{3}$ van het benoodigde aantal voorhanden. Moeten derhalve reeds kanonniërs, zoo mogelijk der 1e klasse, als stukcommandanten, en korporaals en onderofficieren als sectie- en batterij-commandanten optreden, dan blijkt hieruit welke grondige opleiding aan den *kanonniër* moet worden gegeven, om in de verliezen van vorengenoemde betrekkingen te kunnen voorzien.

Die opleiding is bovendien noodig, omdat de goede bediening en nog meer het *behoud* van het zware en snelvurende geschut — men denke aan de inrichting der sluitstukken — voornamelijk van de kennis en de geoefendheid van het mindere personeel afhangt. Bedenkt men verder, dat een groot gedeelte van den

tijd moet worden afgezonderd voor de behandeling, het onderhoud en het gebruik van het geweer en voor artillerie-werkzaamheden, dan geloof ik, dat het zeer bezwaarlijk zal wezen om den eerste-oefeningstijd van den vestingartillerist op minder dan 12 maanden te stellen, vooral met het oog op de *kaderaanvulling*.

Van het Reservekader is in dit opzicht voorerst geen steun te verwachten, daar op 1 Juli 1897 nog slechts 5 vrijwilligers bij de 4 regimenten Vestingartillerie aanwezig waren; bovendien vermeen ik, dat de diensten van den vestingartillerist niet zóo aantrekkelijk zijn, om velen als aspirant-vaandrig bij de Vestingartillerie te zien in dienst treden, zoodat de stof tot aanvulling van het kader alleen gevonden kan worden in de vrijwilligers en in de dienstplichtigen. Het aanwezige aantal vrijwilligers per compagnie bedraagt echter niet meer dan hoogstens 5; het ontbrekende moet dus in hoofdzaak uit de dienstplichtigen voortkomen. Aangezien de milicien-korporaal, wat zijne militaire theoretische en practische kennis betreft, weinig hooger staat dan een kanonnier 1e klasse, lijdt het — dunkt mij — geen twijfel, dat, om als onderofficier, ja zelfs als dienstdoend-officier te kunnen optreden, de daarvoor vereischte kundigheden niet gedurende een tijdvak van 6 of 8 maanden zullen kunnen worden verkregen. Bij eventueele verkorting van den eerste-oefeningstijd zullen derhalve, rekening houdende met de omstandigheid, dat tot nog toe steeds het streven merkbaar is geweest om zoo spoedig mogelijk huiswaarts te keeren, bijzondere maatregelen dienen te worden getroffen, om de geschikte elementen ter voorziening in de behoefte aan kader van hooger en graad dan dien van korporaal te bewegen, na afloop van dien tijd onder de wapenen te blijven.

Die maatregelen zullen moeten bestaan in het verleen van bijzondere voorrechten, vermoedelijk van financieelen aard, hetgeen echter tot bevoorrechtiging en tot meerdere kosten leidt, daar eene *verplichting* om langer te blijven dienen, hetzij na den tijd voor eerste-oefening, hetzij na dien voor herhalings-oefeningen, de kadervorming nog moeilijker zoude doen worden, wegens gebrek aan lust bij de dienstplichtigen om tot een

graad te worden opgeleid. Ik durf mij nog minder te vleien met de illusie, dat, alvorens ons land eene zóó gevoelige les heeft gehad als Frankrijk, Denemarken en Griekenland, de dienstplichtigen, die door ontwikkeling en beschaving voor de officiersopleiding in aanmerking komen, zich de moeiten en inspanning, aan die opleiding verbonden, zullen willen getroosten, indien daarmede gepaard gaat een langer verblijf in dienst dan de overigen, zoodat — mijns inziens — alleen mag worden gerekend op degenen, die voor het blijvend gedeelte zijn aangewezen en geen gebruik maken van de vergunning om te ruilen met een ander, die met groot verlot mag gaan. Is daarentegen voor allen de eerste-oefeningstijd 12 maanden, dan kan ik mij voorstellen, dat juist die dienstplichtigen zich zullen beijveren den hoogst mogelijken graad te verwerven, omdat alsdan de verplichte dienstdienst zoo aangenaam en financieel zoo voordeelig mogelijk kan worden volbracht en het van henzelfen afhangt, welk gedeelte van dien tijd als soldaat, korporaal, onderofficier of dienstdoend-officier zal moeten worden doorgebracht.

In verband met het hiervoren gezegde omtrent het behalen van een graad door de vrijwilligers, zoude dan bijv. kunnen worden bepaald, dat 2 maanden na de indiensttreding de dienstplichtigen van de categorieën der aspirant-onderofficieren en aspirant-officieren tot soldaat der 1e klasse kunnen worden bevorderd, indien zij aan de daarvoor gestelde eischen voldoen, en alsdan tot de korporaalklasse overgaan, om na 2 maanden tot korporaal der 2e klasse en c. q. 1 maand later tot de 1e klasse te worden bevorderd. Zij, die daarna telkens aan de gestelde voorwaarden voldoen, worden vervolgens successievelijk na 3 maanden dienst als korporaal tot sergeant der 2e klasse, c. q. 2 maanden later sergeant der 1e klasse, en 2 maanden daarna tot dienstdoend-officier bevorderd; de anderen blijven in den laatst verkregen graad en kunnen eerst 2 maanden later nogmaals beproeven den naast hooger graad te verwerven.

Volgens bovenstaand schema zullen dus vorenbedoelde dienstplichtigen na 2 maanden dienst soldaat der 1e klasse kunnen zijn, na 4 maanden korporaal, na 7 maanden sergeant en een

gedeelte hunner na 11 maanden dienstdoend-officier. Laatstebe-
doelden doen alsdan nog gedurende ééne maand dienst, alvorens
met groot verlof te vortrekken; aan dezen zoude alsnu kunnen
worden vergund, voor 't geval zij voor het blijvend gedeelte
mochten zijn aangewezen, te ruilen met een ander van den
naast lagere graad, om zoo doende dezen aan te sporen nog
meer bevordering te maken, evenals degenen, die vrijwillig
wenschen te blijven doordienen tot en met ééne maand na het
verkrijgen van den naast hooger graad.

Aangezien het niet onwaarschijnlijk is, dat het aantal recht-
hebbenden op bevordering grooter kan zijn dan het aantal
plaatsen, dat voor elke lichting beschikbaar kan worden ge-
steld, zal het wellicht noodig zijn, evenals voor het Reservekader
is bepaald, *getuigschriften* van bekwaamheid in te voeren en de
dienstplichtigen op eene *bevorderingslijst* te plaatsen. In de
eerste jaren zal, door de behoefte aan kader, de bevordering
geleidelijk kunnen plaats hebben, maar later zal zij niet meer
zoo snel kunnen geschieden, tenzij door overplaatsing bij een
ander korps of wel bij de Reserve, of door overgang bij het
beroepskader, de gelegenheid wordt verschaft om vacatures te
doen ontstaan.

Hetzelfde zoude kunnen geschieden voor de vrijwilligers. Bij
het verlaten van den dienst kan alsdan het hun uitgereikte
getuigschrift als aanbeveling dienen voor het verkrijgen van
de eene of andere betrekking. De door mij voorgestelde ver-
korting der dienstverbintenis, zowel der eerste als van de
daarop volgende, zal vermoedelijk ook kunnen strekken tot
verbetering van de vooruitzichten op bevordering en dienen-
gevolge voorkomen, dat tal van rechthebbenden te vergeefs op
die bevordering moeten wachten gedurende den tijd van hun
nog te vervullen dienstverband.

Voor de dienstplichtigen, deel uitmakende van de categorie
der soldaten, mag intusschen geenszins de kans op bevordering
uitgesloten worden. Zoodra zij daartoe in staat zijn, moeten
ook zij zich kunnen aanmelden tot het afleggen van de ver-
cichte bewijzen van bekwaamheid, hetgeen echter op de tijd-
slippen, voor de andere aspiranten bepaald, moet plaats hebben,

dus voor hen, in den regel, eerst na een langer verblijf onder de wapenen dan voor die der beide andere categoriën mogelijk zal zijn. Onder hen zullen zich zeer waarschijnlijk tal van geschikte elementen voor soldaten der 1e klasse en voor korporaal bevinden; deze zullen, zooal niet reeds gedurende den eerste oefeningstijd dan toch daarna, tijdens het verblijf onder de wapenen als het blijvend gedeelte, tot een graad kunnen worden opgeleid.

Op grond van het vorenstaande zullen dus allen, zoowel vrijwilligers als dienstplichtigen, kunnen deelnemen aan het onderricht, dat voor de kadervorming gegeven wordt bij 4 klassen, namelijk die der soldaten 1e klasse, der korporaals, der onderofficieren en der dienstdoende officieren, zoodra zij de daarvoor vereischte theoretische en practische geschiktheid bezitten, blijkende uit een getuigschrift, verkregen na een examen, dat echter telkens eerst na minstens 2 maanden dienst in den laatsten graad mag worden afgelegd. Op deze wijze wordt, naar ik vermeen, niet alleen de thans bestaande ongelijkheid voor het kader opgeheven, maar ook eene *reserve* aan *deugdelyk gevormd* kader, ter aanvulling van eventueele vacatures, verkregen, waardoor de *militaire waarde* onzer krijgsmacht — en daarop komt het toch voornamelyk aan — aanzienlyk zal stijgen. Bovendien zal er geen bezwaar bestaan, om voor de dienstdoende officieren dezelfde bepalingen te doen gelden, volgens welke de vaandrigs van het Reservekader tot reserve-tweede-luitenant kunnen worden benoemd, dus hen eveneens na één jaar, waarvan minstens 2 maanden werkelijken dienst, als reserve-officier aan te stellen en verder te doen deelen in de aan deze categorie van officieren toegekende rechten en verplichtingen. Mij komt het zelfs voor, dat, na de invoering van den persoonlyken dienstplicht, de reserve-officieren voornamelyk uit de dienstplichtigen zullen worden verkregen, vooral nadat ook voor het Reservekader de uit een militair oogpunt noodzakelyke eisch van minstens twee (liefst achtereenvolgende) maanden practischen dienst in elken graad zal zijn vastgesteld.

In verband met het vorenstaande en tevens ter voorziening in de behoefte aan vrijwilligers en kader bij de Reserve, ware

het, mijns inziens, gewenscht te bepalen, dat elk der eerste drie jaren vrijwilligen dienst beneden den rang van officier zal gelden voor twee jaren verplichten dienst. Daardoor zullen de *weerplichtigen*, die — zooals ik mij voorstel — door het lot en de keuring zijn aangewezen tot de *dienst-* en niet tot de *betaal-*plichtigen te behooren en vrijwillig in dienst treden of reeds in dienst zijn, na afloop hunner eerste dienstverbintenis van 3 jaren, al of niet met bevordering, naar de Reserve kunnen overgaan, om daarbij de overige 4 jaren van hun dienstplicht te volbrengen. Hun zoude, desverkiezende, vergund kunnen worden langer bij de Reserve vrijwillig te blijven dienen.

Zoo zoude het ook billijk zijn, elke maand dienst bij het »blijvend gedeelte» — voor de bereeden wapens te rekenen van af het einde van den eventueel korteren eerste-oefeningstijd der onbereeden wapens — als $1\frac{1}{2}$ maand en *vrijwilligen* langeren dienst als 2 maanden in rekening te brengen. Een en ander heeft geen nadeeligen invloed op de sterkte der eerste zes lichtingen, indien de grootte van het contingent jaarlijks wordt bepaald naar de behoefte van het *actieve* gedeelte; daarentegen zal het aantal personen, die *verplicht* zullen zijn om te dienen, kleiner worden, naarmate er meer *vrijwilligers* tot de lichting behooren.

Ten einde de benoodigde officieren met veeljarige militaire ondervinding voor de Reserve te verkrijgen, zoude aan de officieren van het actieve gedeelte der krijgsmacht na 25 dienstjaren de gelegenheid moeten worden verschaft, om op verzoek bij de Reserve te kunnen overgaan. Dit zoude alsdan, al of niet gepaard met bevordering, moeten plaats hebben, doch met de helft van het activiteits-traktement en met eene toelage, bijaldien hun het bevel over een bataljon, compagnie, magazijn of inrichting wordt opgedragen. Zij zouden in de eerste plaats kunnen worden bestemd om deel uit te maken van commissiën van aankoop en levering van paarden, levensmiddelen, kleeding, uitrusting, enz. Allen zouden evenwel moeten deel nemen aan de inspectiën en oefeningen van het onderdeel der Reserve, waartoe zij behooren, en bovendien aan de veldmanoeuvres of oefeningen in den vestingoorlog van de troepen in hun district.

Op 60-jarigen leeftijd behoorden zij te worden gepensionneerd; de dienstjaren bij de Reserve zouden bijv. als halve actieve dienstjaren kunnen worden berekend.

Is het mij mogen gelukken, voornamelijk de voorstanders van het behoud der dienstvervangng, te overtuigen van de *noodzakelijkheid* der invoering van den persoonlijken dienstplicht om onze levende strijdkrachten te kunnen hervormen tot eene deugdelijke krijgsmacht en te bewijzen, dat, voornamelijk ten behoeve van de kadervorming en tot verhooging der innerlijke waarde van onze tegenwoordige krijgsmacht te land, vooreerst de tijd voor eerste oefening op niet korter dan 12 maanden kan worden gesteld, *tenzij* de voor de opleiding nadeelige omstandigheden zijn uit den weg te ruimen, 1) dan zal ook kunnen worden erkend, dat het mogelijk is, op de door mij voorgestelde wijze, tot de gewenschte krijgsmacht te geraken. Daarbij wordt door mij aangenomen, dat de eventueele verkorting van den eerste-oefeningstijd gepaard zal gaan met eene evenredige vermeerdering van het aantal, of wel verlenging van den duur, van de herhalingsoefeningen gedurende de overige jaren van den verplichten dienst bij het actieve gedeelte der krijgsmacht.

De groote vraag is nu: »Hoe sterk zal onze toekomstige krijgsmacht moeten zijn?»

Het antwoord daarop hangt voornamelijk af van het meer of minder optimistisch, of wel pessimistisch, standpunt, van waar het vraagstuk der landsverdediging wordt beschouwd. Intusschen zal, welke sterkte ook moge worden aangenomen, de krijgsmacht steeds moeten bestaan uit vrijwillig dienenden en dienstplichtigen, welke laatsten uit alle provinciën des lands, naar evenredigheid van de bevolking, worden verkregen en

1) Wellicht is eenige leering te putten uit het feit, dat de eerste-oefeningstijd bij de onbereden wapens, welke van 1863 t. m. 1868 slechts 5 maanden is geweest, in 1869 en 1870 op 10, in 1871, 1872 en 1873 op 8, in 1874 op 12 maanden is gebracht en dat deze termijn tot en met het jaar 1896, dus gedurende 23 jaren, gehandhaafd is gebleven. In 1897 werd hij weder, voor zooverre de Infanterie en de Vestingartillerie betreft, op 10 en in 1898 op 8 maanden gesteld.

dus, naar gelang van de dislocatie der troepen, al of niet allen zich zullen bevinden in de provincie, waarvan zij afkomstig zijn. Zeer zeker is dit eerste het geval met de dienstplichtigen, die niet tot eerste oefening, of wel tot het houden eener herhalingsoefening, onder de wapenen zijn. Aangezien de laatste omstandigheid slechts gedurende een korten tijd, in de toekomst wellicht niet langer dan ééne maand, vermoedelijk zelfs korter, aanwezig zal zijn, kan gezegd worden, dat bij eventueele mobilisatie alle lichten, behalve de jongste, zich in hare haardsteden zullen bevinden, evenals die, welke tot de Reserve behooren. Niet altijd zal, zooals in 1870, de gelegenheid bestaan om de verlofgangers tijdig bij hunne korpsen te doen aankomen; in elk geval zal de Reserve voorloopig in de provincie verblijven. Is bijv. Duitschland onze aanvaller, dan is het niet zoo geheel onwaarschijnlijk te achten, dat deze Staat, handelende als door mij werd verondersteld, zijne troepenafdeelingen Overijssel, Gelderland, Limburg en Noordbrabant doet binnenrukken vóór dat wij ons hebben kunnen mobiliseeren en dat dientengevolge de strijdkrachten in $\frac{2}{3}$ gedeelte van Overijssel, in $\frac{1}{2}$ van Gelderland, in $\frac{1}{3}$ van Noordbrabant en van geheel Limburg ons komen te ontvallen.

Zijn nu onze strijdkrachten, evenals thans, $3\frac{1}{2}$ pct. der bevolking — de milicie is ruim $1\frac{1}{2}$ pct. en de schutterijen moeten 2 pct. bedragen — dan zoude vorenbedoeld verlies kunnen zijn \pm 33.000 man; er blijven dus van de 172.500 1) man over 139.500 man. Neemt men verder aan, dat voor de Nieuwe Hollandsche Waterlinie en de stellingen van Den Helder en van de Monden der Maas en van het Haringvliet, welke de Stelling van Amsterdam moeten beschermen, benoodigd zijn respectievelijk 15.000, 5000 en 5000 man, of totaal 25.000 man — volgens de berekening van de Staatscommissie, met inbegrip van de bezettingstroepen voor de Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak — dan blijven voor de bezettingstroepen der reduitstelling en voor het veldleger beschikbaar 114.500 man.

1) Berekend naar de sterkte der bevolking op 1 Januari 1897, zijnde 4.928.658 zielen. Zie verder Bijlage V.

De Stelling van Amsterdam, aan de zijde van de Zuiderzee, dus tusschen Edam en Muiden, door de zeemacht beveiligd wordende, heeft voor de bewaking en in staat van verdediging brengen van haar landfront van 80 KM. lengte minstens noodig 98 compagnieën vesting-infanterie en 38 compagnieën vesting-artillerie, indien op onderlinge afstanden van 2 KM. een verdedigingswerk aanwezig was met eene bezetting van $\frac{1}{2}$ compagnie vesting-infanterie en $\frac{1}{4}$ compagnie vesting-artillerie en voor elke der 39 tusschenruimten niet meer dan 2 compagnieën vesting-infanterie en $\frac{3}{4}$ compaguie vesting-artillerie worden bestemd.

Voor elk verdedigingswerk eene frontlengte van 100 M. en voor de op iedere tusschenruimte gedachte 2 flankements-batterijen en 1 frontbatterij, elke à 4 stukken, 150 M. in rekening brengende, blijft van de 80 KM. over 70 KM. verdedigingslijn. Uitgaande van de onderstelling, dat een ernstige aanval alleen te verwachten is tegen de helft van het landfront en dat voor de verdediging van de bedoelde 35 KM. bovendien noodig zullen zijn 1000 man der verschillende wapens per KM. en 2 batterijen à 4 stukken of $\frac{1}{2}$ compagnie vesting-artillerie, totaal dus 35.000 man en 17 compagnieën vesting-artillerie, dan krijgt men — de compagnie vesting-infanterie op 250 en de compagnie vesting-artillerie op 300 man stellende, onder bijvoeging van 370 man pantserfort-artillerie voor de forten Pampus en Ymuiden en 500 man genietroepen — eene totale sterkte van \pm 77.000 man. Rekening houdende met de verliezen aan zieken (vooral door de inundatiën), gewonden en gesneuvelden — berekend op $\frac{1}{5}$ der geheele macht — zal bedoelde sterkte tot 96.250 man moeten worden verhoogd, om eene hardnekkige verdediging te kunnen voeren. Van deze sterkte behooren alsnu 52.500 man tot de vestingtroepen, zoodat van de hiervoren genoemde 114.500 man voor de veldtroepen beschikbaar blijven 62.000 man.

Bij de te voeren verdediging zal vermoedelijk van de 25.000 man bezettingstroepen der buitenliniën en de 62.000 man veldtroepen te zamen 87.000 man, slechts op de helft, d. i. 43.500 man voor de reductstelling gerekend kunnen worden, daar de andere

helpt deels aan de plaats van verdediging gebonden zal worden gebonden, deels door de verliezen daarvoor verloren zal gaan, zoodat voor de Stelling van Amsterdam beschikbaar zullen zijn $52.500 + 43.500 = 96.000$ man, d. i. alzoo 250 man minder dan was berekend.

Gaarne erkennende, dat eene andere raming ongetwijfeld tot meer of minder gunstige uitkomsten zoude leiden, vermeen ik echter te hebben doen zien, dat in het onderhavige geval, waarbij een aanval van de landzijde, gepaard met of gevolgd door eene bedreiging van de zeezijde, werd aangenomen, eene sterkte van $3\frac{1}{2}$ pct. der bevolking, of 172.500 man voor onze krijgsmacht niet te veel is te achten.

Die krijgsmacht te land, volgens de vorenstaande berekening bestaande uit 77.500 man vesting- en 95.000 man veldtroepen en waarvan $\frac{1}{5}$ of 34.500 man depottroepen zijn, vereischt een aantal van ruim 36.500 vrijwillig dienenden en ongeveer 136.000 dienstplichtigen, indien daarbij aanwezig moeten zijn 1 officier op 40 minderen, 1 man kader op 6 minderen, 1 vrijwilliger op 10 soldaten en $30\frac{0}{10}$ van het gezamenlijke kader uit dienstplichtigen bestaat. 1) Volgens de door de Staatscommissie aangegeven vermindering der lichtingen in 10 jaren, zal derhalve het contingent 15.550 man moeten zijn, om het vereischte aantal dienstplichtigen te bekomen. 2) Zijn er verder jaarlijks 500 dienstplichtigen noodig voor den dienst ter zee, dan wordt het contingent 16.050 man, dat echter in de eerste jaren op 16.500 man zal moeten worden gesteld, om in het

1) De sterkte is 172.500 man.

Hiervan $\frac{1}{40} =$	<u>4.312</u> officieren	} waarvan	1.294	dienstplichtigen.
	<u>168.188</u>	} 30%	8.409	"
$\frac{1}{6} =$	<u>28.031</u> kader			
	<u>140.157</u>			
$\frac{1}{10} =$	<u>14.015</u> vrijwilligers			
	<u>126.142</u> soldaten,		<u>126.142</u>	"
		Totaal	<u>135.845</u>	"
		of ongeveer	136.000	"

2) De sterkte van 10 lichtingen is $8,75 \times 15.550 = 136.062$ man; die der eerste 6 lichtingen $6,29 \times 15.550 = 97.810$ en van de laatste 4 lichtingen $2,46 \times 15.550 = 38.252$ man.

incompleet aan kader en vrijwilligers te voorzien. Onder voormeld aantal zijn ook begrepen degenen, die slechts eene verkorte opleiding behoeven te ontvangen, zoodat de persoonlijke drnk, wat het vorderen van militairen dienst betreft, niet wordt verzwaard, ja zelfs minder is dan die kon zijn, zooals reeds vroeger is aangegeven.

Op grond van de voorafgegane beschouwingen vermeen ik te mogen verklaren, dat onze krijgsmacht *te land* eene sterkte van 172.500 man nabij zal moeten komen en dat die *ter zee*, met behulp der in 1894 opgerichte *Koninklijke Nederlandsche Marinereserve*, niet veel meer behoeft te zijn dan zij thans is, namelijk 8.000 man op 1 Januari 1897, volgens de opgaven in de Bijlagen der Marinebegrooting voor 1898 beschikbaar voor den binnen- en buitenlandschen dienst.

De vraag is bij mij gerezen of, nu sedert 1 Juni 1889 het bevel in de Stellingen van den Helder en van de Monden der Maas en van het Haringvliet is opgedragen aan de vlagofficieren, respectievelijk directeuren en commandanten der Marine te Willemsoord en te Hellevoetsluis, en sedert 1 Mei 1890 ook aan den opperofficier, commandant der Stelling van 't Hollandsch Diep en het Volkerak, een zeeofficier is toegevoegd en door het houden van gemeenschappelijke oefeningen meerdere samenwerking tusschen de Land- en Zeemacht op het gebied der landsverdediging heeft plaats gehad dan voorheen het geval was, thans het oogenblik niet zoude zijn aangebroken, om de verdediging der beide eerstgenoemde maritieme stellingen geheel aan de Zeemacht op te dragen, zooals ook in Duitschland, Frankrijk en andere Staten plaats heeft. Mij komt het voor, dat deze maatregel alleszins overweging verdient en dat het personeel der Marine, uit den aard zijner opleiding en van het voormalig beroep van het overgrootste gedeelte daarvan, evenzeer in staat is de benoodigde infanterie-, artillerie- en versperrings-troepen te leveren als de Landmacht en dat het zelfs voor de Landmacht, althans voor de Artillerie, een voordeel zoude zijn, indien voortaan de Kust- en de Pantserfortartillerie, alsmede de Torpedisten, geen onderdeelen van haar uitmaakten. In de Mariniers bezit de Zeemacht reeds een kern van infanterie- en ook

van artillerietroepen, welke door toevoeging van dienstplichtigen uit de nabijgelegen zeeplaatsen is uit te breiden, terwijl in het overige personeel der vloot de vereischte elementen voor den torpedodienst en de bediening der pantserforten en kustbatterijen aanwezig zijn. De overdracht van de hiervoren bij de Landmacht uitgetrokken 10.000 man voor beide maritieme Stellingen aan de Zeemacht zal het bovendien aan deze laatste mogelijk maken haar personeel, na een verblijf van eenige jaren in de koloniën, eenigen tijd achtereen in Nederland te doen verblijven en aldaar op verschillende wijzen te oefenen, hetgeen — mijns inziens — een gunstigen invloed zal uitoefenen op de in diensttreding van vrijwilligers, die in den regel gesteld zijn op afwisseling, welke hun juist bij de Marine zoo ruimschoots kan worden geschonken, dit zal ons, als Koloniale Mogendheid, te stade komen, voor het geval het noodig mocht zijn onze scheepsmacht elders tijdelijk te versterken ter behartiging van onze handelsbelangen en soevereiniteitsrechten.

Met den toenmaligen kolonel van den Generalen Staf K. Eland, die in de vergadering van 22 Februari 1894 ons de ontwikkeling van de Stelling van Amsterdam tot dat tijdstip heeft medegedeeld, acht ik het verder gewenscht ook de verdediging van het Volkerak aan de Zeemacht op te dragen en in verband daarmee de Stelling van 't Hollandsch Diep en het Volkerak op te heffen, met uitzondering van het als sperfort nader in te richten fort aan de Buitensluis. De verdediging van het Zuiderfrontier der Vesting Holland, op de vleugels gesteund door de verdedigingsstellingen aan de Noordzee en aan de Merwede, moet toch hoofdzakelijk, evenals die van het Westersfrontier, alwaar nog de *militaire kustwacht*, bezet met Marinepersoneel, zich bevindt, gevoerd worden door de vloot en de veldtroepen der Landmacht, welke laatste daartoe op den rechteroever van het Hollandsch Diep dienen te worden opgesteld, zoodat de verdedigingswerken aan de overzijde van dat breede vaarwater hunne vroegere beteekenis hebben verloren.

Door de opheffing van voormelde Stelling komt tevens een generaal beschikbaar voor het bevel over de 4e Divisie, te formeeren uit de strijdkrachten, in de toekomst ten getale van

27.000 man aanwezig in de Noordelijke provinciën. Algemeen wordt de wenschelijkheid erkend van de verdeeling der veldtroepen in 4 Divisiën, waarvan ééne meer in 't bijzonder bestemd tot bescherming tegen een aanval van de zeezijde, de drie andere tot die tegen een aanval van de landzijde. Werd tot nog toe steeds gesproken van de formatie eener reserve-divisie na de mobilisatie, bij de uitbreiding, welke het Leger zal moeten ondergaan, verdient het, mijns inziens, gelet op hetgeen in het Mobilisatie-rapport omtrent de formatie van staven, enz. in oorlogstijd is gezegd, de voorkeur, die vierde Divisie reeds in vreedestijd in de organisatie onzer veldtroepen op te nemen, daar zij, bij een eventueelen aanval uit het Oosten, alsdan offensief tegen de in ons land gerukte vijandelijke troepenafdeelingen kan optreden. De Noordelijke provinciën, met name Friesland, Groningen en Drenthe, welke thans, door het onttrekken van bijna alle miliciens, niet voldoende door de aldaar aanwezige afdeelingen van het 1e Regiment Infanterie, zonder eenige artillerie, beschermd kunnen worden tegen de in bezitname door den vijand, zullen bovendien, bij het verkrijgen van die Divisie, niet langer alleen de *lasten* van de instandhouding eener krijgsmacht ondervinden, maar ook meer in de *lasten* daarvan deelen, gedachtig aan de groote voordeelen, welke aan het bezit van een garnizoen voor eene gemeente verbonden zijn, zoodat de bevolking aldaar ook meer bereid zal wezen haar aandeel in die lasten bij te dragen. Door die Divisie zal ook, ten gevolge van de meerdere localisatie der dienstplichtigen, de mobilisatie van de overige onderdeelen der krijgsmacht meer verzekerd zijn, terwijl bij handhaving onzer neutraliteit e. q. geen belangrijk troepenvervoer naar het Noorden zal behoeven plaats te hebben, omdat aldaar dan reeds eene voldoende troepenmacht aanwezig zal zijn. Het bezit van eene Divisie in voormeld gedeelte des lands zal, mijns inziens, vooral worden op prijs gesteld, zoodra de Zuiderzee tot een IJsselmeer zal zijn ingekrompen en dus de Zeemacht niet meer in staat is, de Stelling van Amsterdam aan de Oost- en Noordoostzijde te beschermen.

In verband met de aangewezen taak der veldtroepen zoude

het, naar mijne meening, overweging verdienen elke Divisie te doen bestaan uit den Divisiestaf en 3 Brigades, elke van 4 bataljons Infanterie à 4 compagnieën van 250 man, 1 à 2 eskadrons Huzaren van ongeveer 140 paarden, 2 à 3 batterijen Veldartillerie en $\frac{1}{3}$ compagnie Genietroepen, c. q. te versterken met 2 bataljons uit de Reserve. Ontvangt nu de Divisie op de kust (tegenwoordig 1e) hare dienstplichtigen uit Noordholland, Zuidholland en Utrecht, die in het Zuiden (thans 3e) uit Zeeland, Noordbrabant en Limburg en die in het Oosten (thans 2e) uit Gelderland en Overijssel, dan wordt zoowel het Westelijk als het Zuidelijk en het Oostelijk frontier der Vesting Holland, door 2 Brigades, elke van ongeveer 6.500 man, beschermd, terwijl bovendien de toekomstige 4e Divisie in het Noorden eene actieve verdediging mogelijk maakt, den aanvaller noodzaakt met meer behoudzaamheid te werk te gaan en hem dwingt afdeelingen tegen eene bedreiging van zijne rechterflank af te zonderen.

Aanvankelijk zal men wel verplicht wezen de 4e Divisie uit slechts 2 Brigades te doen bestaan. De daarvoor benoedigde 8 bataljons waren te formeeren met het kader der thans aanwezige 9 depotbataljons; de 3 eskadrons zijn te verkrijgen uit de 3 regimenten Huzaren, door deze uit slechts 4 eskadrons te doen bestaan. De 4 veldbatterijen en de $\frac{2}{3}$ compagnie Genietroepen zullen echter moeten worden opgericht.

Uitbreiding van de bereden artillerie is evenwel noodzakelijk, hetgeen reeds de ondervinding in 1870 heeft aangetoond, evenals de bewapening met snelvurend geschut. Zoodra zij hiervan is voorzien en de batterijen alsdan uit 4, in plaats van 6 stukken kunnen bestaan, zijn de 18 batterijen veldartillerie in 27 batterijen te vervormen, waarvan alsdan 9 bij de 1e, 8 bij de 3e, 4 bij de 4e en 6 bij de 2e Divisie zijn in te deelen. Worden bij deze laatste Divisie nog de 3 rijdende batterijen à 4 stukken gevoegd, dan beschikt deze, evenals de 1e, over 9 batterijen, zoodat nog slechts 3 (later nog 3) nieuwe batterijen noodig zijn, om per brigade 3 batterijen te kunnen hebben, d. i. 3 (of wel 2) stukken per 1000 man.

Evenzeer zal uitbreiding van het Korps Genietroepen, ook uit anderen hoofde dan ten behoeve van de 4e Divisie, noodig

zijn. In de toekomst toch zullen de pontonniers van de artillerie naar de genietroepen moeten overgaan, daar het slaan van bruggen meer tot het vak van den ingenieur dan van den artillerist behoort.

Ten einde den artillerist in staat te stellen zich geheel aan zijn wapen te kunnen wijden, dient hij ontheven te worden van alles, wat hem hierin hinderlijk kan zijn. Op grond van deze overweging, acht ik het gewenscht, dat de vesting-artillerie, welke thans evenzeer voor hare oorlogstaak te zwak is, en de bereden artillerie *afzonderlijke* deelen van het wapen der artillerie uitmaken, opdat elk voor zich, evenals de infanterie en de cavalerie, in staat zij zich te ontwikkelen en voor te bereiden voor de oorlogstaak, welke, gelet op onze dienstplichtigen met korten oefeningstijd, ten gevolge van de vorderingen der techniek, steeds grooter inspanning, langduriger voorbereiding en niet minder veel ondervinding eischt.

Ongetwijfeld zullen aan een en ander meerdere kosten verbonden zijn. Hieraan kan echter op verschillende wijzen worden tegemoet gekomen. In de eerste plaats door de geldelijke bijdragen van de weerplichtigen, die geen militairen dienst hebben te vervullen, en waarvan het totale bedrag reeds op 1 millioen gulden te schatten is, indien een jaarlijksch hoofdgeld van f 2.50 en een opgeld van 50 pct. van het verschuldigde volgens de vermogens- en de bedrijfsbelasting wordt aangenomen 1); verder, door het aantal gehuwden aanzienlijk te beperken, hetgeen de kosten van woninghuur, nachtlegers en geneeskundige verpleging belangrijk zal doen dalen; door bij de verschillende magazijnen zooveel mogelijk personeel van de Reserve in dienst te stellen; door de vrijwillige oefeningen in den wapenhandel over te brengen naar de Reserve en de kosten daarvan 2) te

1) Zie het opstel „Krijgsbelasting” in *den Militairen Spectator* van 1896, 6e aflevering.

2) De reis- en verblijfkosten der officieren en instructeurs, de bijslag op de traktementen, de belooningen, de kosten voor de huur, de verlichting en de verwarming der benoedigde lokalen, alsmede die der verzendingen en van het onderhoud der geweren zullen het totale bedrag van f 25.000 vermoedelijk zeer nabij komen.

doen dragen door de deelnemers; ditzelfde toe te passen op de leden van het Reservekader, voor zooverre deze niet onder de wapenen zijn; wat de kazerneering enz. betreft, door aan de gemeenten opgave te vragen van hetgeen zij in dit opzicht zouden wenschen bij te dragen in geld, gebouwen of terreinen, en, wat de aanschaffing van materialen en den aanmaak van materieel, wapenen en geschut aangaat, door vereeniging van alle werkplaatsen voor de zee- en landmacht in ééne groote fabriek — à la Krupp — te Amsterdam.

Wellicht ware ook besparing te verkrijgen in de kleeding en de wijze van oplegging van die der verlofgangers; door eene meer bescheiden toedeeling van treinvoertuigen; zoo noodig, door alléen aan majoors het bevel over een bataljon of eene afdeeling op te dragen, luitenant-kolonels als regiments-commandanten te doen optreden, de kolonels o. a. als brigade- of groepscommandanten te bestemmen, deze op grond daarvan, evenals de generaals, uit alle wapens te trekken en hen te belasten met het bevel over het personeel in het recruteerings-district hunner troepen, daarin bijgestaan wordende door een majoor of luitenant-kolonel der Reserve, die de militie-commissarissen en de provinciale adjudanten vervangt. Eveneens zullen gelden vrijkomen door de opheffing van het Algemeen Depot van Discipline — waardoor meer dan f 20.000 ten bate van de krijgsmacht kunnen worden aangewend — en van de Stelling van 't Hollandsch Diep en het Volkerak; voorts, door voortaan alléen meer in 't bijzonder de aandacht te wijden aan het ten Noorden van de Lek gelegen gedeelte der Nieuwe Hollandsche Waterlinie, en wel voornamelijk wat betreft de middelen en wegen van aanvoer van het water uit die rivier voor de inundatiën tusschen Utrecht en de Zuiderzee, ter bescherming van de Stelling van Amsterdam aan de zuid-oostzijde, en aan de verdedigingslinie op het Oosterfrontier der Vesting Holland slechts het karakter te geven van eene zoodanige versterking van het terrein, dat de verdedigers eerst met behulp van zwaar belegeringsgeschut daaruit zijn te verdrijven.

Vergelijkt men de tegenwoordige organisatie en dislocatie

onzer levende strijdkrachten met die in het jaar 1870, dan is in menig opzicht eene verbetering aan te wijzen en moet worden erkend, dat sedert getracht is met de beschikbare middelen zooveel mogelijk te voorzien in de leemten, welke bij de laatste mobilisatie van ons leger en van een gedeelte der vloot zijn aan den dag gekomen. Veel is er gedaan om eene eventueele mobilisatie te bespœdigen; in de laatste jaren o. a. door de keuring van voor den krijgsveld dienst geschikte paarden en door de aanwijzing van commissiën tot overneming van de, in tijd van oorlog of van oorlogsgevaar en ingeval van vordering, te leveren paarden, alsmede door de beschikbaarstelling van personeel van den Rijkswaterstaat, om behulpzaam te zijn bij het voorbereiden en het stellen van militaire inundatiën; verder door vermeerdering van het aantal paarden bij de veld- en de rijdende batterijen, door organisatie der verschillende treinen en regeling van de oplegging van het daarvoor benoodigde materieel, enz. enz.

Intusschen mag niet worden voorbijgezien, dat de tegenwoordige organisatie der cavalerie, der artillerie en van het Korps Genietroepen, verkregen is moeten worden door opheffing van 42 compagnieën infanterie, d. i. 10½ bataljon, één regiment cavalerie en 2 batterijen rijdende artillerie en dat de reeds in 1881 verlangde compagnie werklieden thans nog niet is opgericht, terwijl de Schutterijen onveranderd zijn gebleven. Hoewel de verschillende korpsen en onderdeelen van het veldleger en de bezettingstroepen zijn aangewezen, voeren de Divisie-, Stelling- en Liniecommandanten echter nog niet het bevel over dat personeel en het materieel in het gebied van hun commandement, zoodat zij en hun staf zich nog niet geheel vertrouwd kunnen maken met de onderdeelen en den gang van het raderwerk in oorlogstijd, terwijl bovendien evenmin de organisatie van de afdelingen, behoorende tot de bezettingstroepen, en het beheer van het voor de verdedigingsliniën bestemde materieel overeenkomstig de oorlogsbestemming zijn geregeld, hetgeen vooral in de eerste dagen na de mobilisatie tot bezwaren aanleiding kan geven. Het hooge belang van de aanvulling der te verwachten verliezen brengt mede, dat het personeel, dat daarin

heeft te voorzien, geheel op de hoogte moet zijn van de wijze van africhting der manschappen en paarden en vorming van kader, opdat een en ander met den gewenschten spoed kunne geschieden. Toch hebben de infanterie en de vesting-artillerie nog niet hare depots in vreedestijd; daarentegen behoeven deze, mijns inziens, niet per regiment te bestaan, doch zoude, naar mate van de behoefte, één of meer per Divisie, Linie of Stelling voldoende zijn.

Is reeds door de aanschaffing van het geweer en de karabijn M. 95, van beter geschut en van moderne schepen, alsmede door de verbetering van bestaande en den aanleg van nieuwe verdedigingswerken, vooral in de laatste jaren in de Stelling van Amsterdam, de *passieve* weerkracht van ons land, aanzienlijk verhoogd, thans komt het er op aan de levende strijdkrachten zoodanig te hervormen, dat zij, gesteund door de verdedigingsliniën — zoo ongeëvenaard sterk te maken bij doelmatig gebruik van de gesteldheid van onzen bodem en van onze waterstaats-toestanden — in staat zijn het aanvalsvermogen der vijandelijke troepen te breken en, zooal niet den vijand tot den terugtocht te dwingen, dan toch een voor ons gunstig en eervol einde van den strijd te bewerken.

Hiertoe zal het noodig zijn ons krijgswezen zoodanig in te richten, dat een aanval, zoowel van de land- als van de zeezijde, met groote bezwaren gepaard gaat, omdat eerst dan het doel kan worden bereikt, namelijk een dergelijken aanval te *voorkomen* en ons land te *vrijwaren* van de jammeren van een oorlog.

Is namelijk in het buitenland bekend, dat op het bevel van »mobiliseeren», behalve de vloot, een goed georganiseerd leger van 100.000 deugdelijk geoefende soldaten, zoo noodig door de Reserve versterkt tot 138.000 man, als het ware binnen enkele uren gereed staat om de indertijd zoo duur gekochte vrijheid en onafhankelijkheid hardnekkig te verdedigen, dat 34.500 meer of min geoefende manschappen de eerste verliezen kunnen aanvullen en dat aan die verdediging reeds dadelijk zullen deelnemen alle overige mannen van 20 tot en met 29 jaren, d. i. meer dan 240.000 man, een ieder op de wijze,

waartoe hij door zijn beroep of bedrijf in staat is, dan geloof ik, dat elke mogendheid overtuigd zal wezen van onze kracht en er meer prijs op zal stellen Nederland als vriend dan als vijand tegenover zich te zien. Dan zal ook, bij een oorlog tusschen naburige bevriende mogendheden, elke dezer de verklaring kunnen eerbiedigen, dat Nederland eene strikte neutraliteit wenscht in acht te nemen en die zal handhaven, omdat wij de middelen *bezitten*, dat gegeven »eerewoord" gestand te doen.

Uit het heden avond door mij behandelde zal U gebleken zijn, dat ons thans nog in menig opzicht die middelen *ontbreken* en dat de herhaalde pogingen om onze levende strijdkrachten te hervormen, schipbreuk hebben geleden op de rotsen van »verzet tegen de afschaffing van de dienstvervanging" en van »uitstel der behandeling van het militaire vraagstuk". Opnieuw wordt door de Regeering beproefd het eerstgenoemde beletsel voor eene deugdelijke hervorming onzer krijgsmacht op te ruimen. Niettegenstaande 25 jaren sedert 1873 zijn voorbijgegaan, schijnt die granietmassa evenwel nog slechts weinig geleden te hebben door al hetgeen daartegen is verricht, om ze te ondermijnen en in elkaar te doen storten. Wellicht is de zelfstandigheid, ontstaan door de innige verbinding der samenstellende deelen »eigen belang", »partijbelang", »vooroordeel" en »onbekendheid met de verschillende bij de zaak betrokken belangen" — tot nog toe bijna onaangetast gebleven door het gebezigde middel »overreding" — minder bestand tegen de »bewijzen", bestaande in *cijfers*, ontleend aan het verleden en het heden, en in de *uiteenzetting der eischen*, waaraan moet worden voldaan.

Het is mijn streven geweest eenige dier bewijzen bijeen te brengen, om als vernielingsmiddel te kunnen dienen en zoodoende mede te werken, dat de regeering van H. M. de Koningin-Weduwe Regentes kunne worden besloten met de bekrachtiging van de in gemeen overleg met de Volksvertegenwoordiging opgestelde Wet, volgens welke van af 1 September 1898, d. i. den aanvang van de regeering H.D. Dochter, Koningin Wilhelmina, een ieder, die tot den dienst bij de militie verplicht is, gehouden is zijn dienst in persoon te vervullen.

Moge tevens aan mijne beschouwingen, als gevolg van de vereerende opdracht van het Bestuur onzer Vereeniging in deze vergadering medegedeeld, eene waardeerende beoordeeling ten deel vallen, opdat zij mede kunnen strekken tot bereiking van het reeds zoo lang beoogde doel, namelijk eene krijgsmacht te verkrijgen, »geheel ingericht en berekend naar de behoeften »van Neerland's verdediging; door sterkte, samenstelling en »gehalte alleszins in staat, om aan het volk het vaste vertrouwen in te boezemen op het welslagen van den strijd, óók »wanneer die tegen aanzienlijke overmacht zoude moeten worden ondernomen." 1) (*Toejuichingen.*)

De VOORZITTER. De door den geachten spreker van heden avond geleverde belangwekkende beschouwingen waren zoo omvangrijk, dat, als het u, M. H., gegaan is als mij, er veel aan uw oor zal zijn voorbijgegaan, dat ge niet onmiddellijk geheel hebt kunnen opnemen en verwerken. In verband hiermede komt het mij voor, dat een grondige discussie over het door den majoor De Waal ontworpen legerstelsel thans niet wel mogelijk mag geacht worden. Trouwens ook het reeds ver gevorderde nur zou hiertegen een beletsel zijn. Doch mag een vruchtbaar debat over het stelsel in zijn geheel al moeilijk of onuitvoerbaar zijn. dit sluit niet uit, dat wellicht enkelen uwer over sommige onderdeelen een opmerking hebben te maken, of naar aanleiding van het gesprokene enkele vragen wenschen te doen. Mocht dit het geval zijn, dan wil ik daartoe gaarne de gelegenheid geven, en wel niet alleen aan de leden der Vereeniging, doch eventueel ook aan de geïntroduceerden.

De heer A. N. J. FABIUS. Wegens den beperkten tijd, zal ik niet te lang aarzelen en dan ook maar dadelijk het woord vragen.

De noodige beperking in 't oog houdende, acht ik mij toch wel een weinig verplicht in de eerste plaats op te komen tegen

1) Memorie van toelichting op het in 1890 ingediende ontwerp van wet tot regeling van den krijgsmacht.

de geschiedkundige beschouwingen van den geachten spreker.

Tamelijk duidelijk is door hem gezegd, dat de treurige toestand van ons leger in 1870 een gevolg was van den tegenstand der volksvertegenwoordiging.

Dit oordeel kan ik geenszins onderschrijven. Steeds werden door de Kamers de aangevraagde gelden toegestaan en die bedroegen ook toen al millioenen 's jaars. Maar men kwam op tegen een legerbestuur, dat ondanks die millioenen, jaarlijks voor het leger besteed, de zaak der landsverdediging geen schrede verder bracht en alles bij het oude liet. En na het rapport over de mobilisatie is het duidelijk, waarom men aarzelde een man als generaal Van Mulken nog langer aan het bewind te laten.

Ik herinner er hier slechts aan, dat niet voorzien was in de waterbehoefte in de forten. De minister Van Mulken zeide, dat daarvoor wel was gezorgd, doch dat het water onbruikbaar was geweest! Het bleek alzoo dat zelfs niet de noodige zorg voor de eerste behoefte van het leger was gedragen, en van daar dat de Kamer meende niet langer met hem te kunnen medegaan.

Meer wensch ik thans naar aanleiding van het rapport niet te zeggen.

Alvorens evenwel van dit punt af te stappen, wensch ik er toch nog op te wijzen, dat de geachte spreker bij zijne beschouwingen omtrent de verschillende ministers wel herdacht heeft de hervormingen van den minister Reuther, maar geenerlei melding heeft gemaakt van wat de heer De Roo van Alderwerelt heeft gedaan.

En of nu de hervormingen van den minister Reuther zoo zeer te bewonderen en te prijzen zijn, meen ik verder te mogen betwijfelen, waar de geachte spreker zelf geweest is op de vermindering van het leger. Ik wil hier slechts terloops herinneren aan de philippica van den overste Brunings omtrent de vermindering van de cavalerie met een regiment.

De minister Reuther heeft het weinige, wat De Roo heeft kunnen doen, weer omvergehaald en o. a. eene rationeële indeeling van de vesting-artillerie vernietigd, waarvoor wij weer de oude regiments-indeeling terug kregen.

Dit wat betreft het geschiedkundig overzicht.

En wat nu betreft de door den geachten spreker verdedigde reorganisatie van het leger, wensch ik eenige opmerkingen te maken omtrent die reorganisatie in het algemeen.

Terecht is door den spreker gewezen op de noodzakelijkheid van een snelle mobilisatie, zóó dat het noodig is in de oostelijke provinciën bepaalde rayons aan te wijzen voor de opkomst der militia.

Doch nu bevreemdt het mij, van hem het voorstel te hooren om al dadelijk vijftig duizend man vast te leggen in de stelling van Amsterdam. Naar mijne meening hebben wij voor de Stelling van Amsterdam — althans in de eerste oogenblikken — te minder noodig, naarmate wij *tijdig* op de grenzen over een grootere macht kunnen beschikken.

Al de details zijn thans zeker niet te bespreken, doch het zij mij vergund op een paar punten nog te wijzen.

De geachte spreker heeft ook een woord gezegd over het vraagstuk van den dienstdienst gedurende de eerste oefening.

Een eerste oefeningstijd van slechts zes maanden wordt door hem ten sterkste veroordeeld, alhoewel ik daaromtrent voor hetgeen althans de infanterie betreft weinig argumenten heb gehoord.

Is nu die dienstdienst van zes maanden — ik zeg hier zes maanden naar het voorbeeld van den geachten spreker, doch hij heeft waarschijnlijk bedoeld op een eerste oefeningstijd van 8 maanden — is deze werkelijk te kort? Wanneer ik mijne ervaring van ongeveer een kwart eeuw raadpleeg, dan geloof ik dat een oefeningstijd van zes maanden nog niet zóó te veroordeelen is als de geachte spreker heeft gedaan, waarbij ik acte neem van zijne opmerking, dat de helft van den tijd verloren gaat door wachtdiensten, corveeën en andere zaken, waarvoor de miliciens zeker niet onder de wapenen worden geroepen.

Zij moeten opkomen om te leeren de wapens te hanteeren ter verdediging van het vaderland. Maar dan moeten zij zeker niet gebezigd worden voor particuliere diensten. Ik wijs hier bijv. op de Nederlandsche Bank. Wanneer deze bewaking noodig heeft, laat zij dan particulieren daarvoor aanstellen, maar de soldaten behoeven daarvoor zeker geen dienst te doen.

Wanneer de oefeningstijd werkelijk besteed wordt voor oefeningen, dan zijn acht maanden genoeg.

Wat voor de infanterie geldt, geldt ook voor de artillerie. Dagelijks ziet men miliciens van de artillerie werkzaamheden verrichten, die voor de eigenlijke oefeningen al zeer weinig waarde hebben.

Ik erken gaarne dat ook voor vele bijzaken oefening noodig is, dat bij name sommige artilleriewerkzaamheden — nl. die ook in oorlogstijd veelvuldig zullen voorkomen — mits zij als oefening worden opgevat, zeer nuttig als oefening kunnen zijn. Maar zeker is het toch, dat men vele diensten kan overlaten aan burgerpersonen of aan vrijwilligers.

Ik ben het overigens ook niet eens met het weinig geloof, dat de spreker blijkbaar hecht aan het nut van het reservekader. Mij wil het voorkomen, dat de spreker niet inzielt, dat het reservekader ons zal en moet brengen tot een geheel gewijzigden toestand.

Wanneer de toeloop blijft als thans, dan zal ook door het reserve-eskader voldaan worden aan een der idealen voor de landsverdediging gelijk de vader van dit reservekader zich zulks voorstelde nl. dat de militaire oefeningen zullen vormen een sport voor de Nederlandsche jongelingschap.

Voorts is door den geachten spreker gezegd, dat Indië velen van onze vrijwilligers vergt. Doch het komt mij voor, dat niet voldoende wordt gedaan om steeds vrijwilligers te krijgen. Vele omstandigheden werken er thans toe mede om de vrijwillige dienstneming niet in de gunst des volks te doen deelen.

Wanneer men bijv., in plaats van de vrijwilligers te verplichten zich dadelijk voor een bepaald aantal jaren te verbinden, genoegzaam nam met een proeftijd van een jaar, met de bevoegdheid om, wanneer men daartoe geen roeping gevoelt, het leger te kunnen verlaten, dan zouden zeker vele van de bestaande vooroordeelen worden weggenomen.

En ik vraag verder of door de regeering wel genoeg is gedaan om de vrijwillige dienstneming te bevorderen o. a. door de gepasporteerden eene betrekking in de burgermaatschappij zoo al niet te verzekeren dan toch zeer gemakkelijk te doen ver-

krijgen. Ik wijs hier o. a. op de spoorwegovereenkomsten van 1890. Toen heeft men gelegenheid te over gehad om te zorgen dat personen, die uit het leger kwamen, konden overgaan in dienst van de spoorwegmaatschappijen.

Die aansluiting ware ook een der voornaamste middelen om ons te ontlasten van het groot aantal gehuwde onderofficieren en m. i. zou men van elk aspirant rijks-ambtenaar kunnen vergen, dat hij een zekeren tijd in het leger hadde gediend.

Ziedaar enkele opmerkingen waartoe het gesprokene mij aanleiding heeft gegeven. Waar u, Mijnheer de Voorzitter, zijt voorgegaan om te wijzen, op het vele goede in de rede van den geachten spreker, wensch ik daarbij ook mijnerzijds mijn hartelijken dank te voegen voor de gehouden voordracht en met den spreker hoop ik dat eerlang het wetsontwerp-Eland als wet in het Staatsblad zal verschijnen, waardoor het vraagstuk van de reorganisatie der levende strijdkrachten een groote stap nader tot hare oplossing zal zijn gebracht. *(Toejuichingen).*

De heer VAN DER HOOG :

Mijnheer de Voorzitter! Met belangstelling hebben wij zeker allen de voordracht van heden avond aangehoord, te meer omdat het een onderwerp betrof van zoo groot actueel belang.

Doch we hebben tevens zooveel vernomen, dat het, zooals reeds door u is opgemerkt, onmogelijk is, daarover thans reeds een geregeld debat te voeren. En toch is het mijns inziens hoogst wenschelijk, dat voordrachten, die *in den tegenwoordigen tijd* in de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap worden gehouden omtrent eene hervorming der levende strijdkrachten in den boezem onzer vereeniging in bijzonderheden worden besproken en overwogen.

Het is op grond hiervan, dat ik het bestuur in overweging wensch te geven een afzonderlijken avond beschikbaar te stellen om in verband met de voordracht van heden avond nader van gedachten te wisselen omtrent het vraagstuk betreffende de hervorming onzer levende strijdkrachten.

De VOORZITTER. Aangezien het Bestuur hier door slechts

vier zijner leden vertegenwoordigd is, terwijl het Reglement voor het nemen eener beslissing een getal van minstens vijf leden eischt, moet ik mij ten aanzien van het voorstel van den heer Van der Hoog bepalen tot de toezegging, dat ik het in de eerstvolgende Bestuursvergadering ter tafel zal brengen. Ik meen er echter al dadelijk op te mogen wijzen, dat het tegenwoordige leesjaar reeds te ver is gevorderd, om daarin nog een afzonderlijken avond voor een bespreking van het thans behandelde onderwerp te kunnen bestemmen. Wellicht zou zulks echter mogelijk blijken in den aanvang van het volgende leesjaar.

De heer WEURINGH. De belangrijke kaderquaestie is door den geachten spreker vrij uitvoerig behandeld. Hij verwacht dat bij invoering van den persoonlijken dienstplicht, o. a. in *elf* maanden tijds reserve-officieren uit de dienstplichtigen zullen kunnen worden getrokken.

Evenwel heeft de spreker daarbij niet in het licht gesteld of, naar zijne meening, het reservékader al dan niet behouden moet blijven als het beginsel van persoonlijken dienst wordt aangenomen.

Gaarne had ik hieromtrent een en ander vernomen, omdat deze aangelegenheid m. i. van groote beteekenis is. Onze militiewet kent geen vervroeging of uitstel van inlijving zooals in andere Rijken onder bepaalde omstandigheden wordt toegestaan. Wanneer nu de jongelieden uit de categorieën welke zich thans plegen te doen vervangen, zelf moeten dienen, kan verwacht worden dat zij de onderbreking van hunne studiën of van hunne opleiding in beroep of bedrijf zoo kort mogelijk zullen doen duren door zoo spoedig mogelijk met groot-verlof te vertrekken; dat is dus bij den tegenwoordigen duur van den eerste-oefeningstijd, na *acht* maanden; en wanneer sommige wenschen in vervulling mochten komen, reeds na *zes* maanden. Wel blijft van elke lichting een gedeelte langer onder de wapenen, maar van de bevoegdheid om dien verderen dienst door een ander te doen waarnemen zal door bedoelde dienstplichtigen, die hoofdzakelijk de stof voor kadervorming zouden moeten leveren, om vermelde redenen vermoedelijk gretig ge-

bruik worden gemaakt. Onder die omstandigheden zullen, naar ik vrees, van kadervorming en vooral van het vormen van reserve-officieren binnen den wettelijken diensttijd geen groote verwachtingen mogen worden gekoesterd. De redenen welke tot de instelling van het reservekader hebben geleid, gelden m. i. bij invoering van den persoonlijken dienstplicht nog sterker dan thans. Tal van jongelieden die onder de tegenwoordige wet zich van alle militaire diensten middels plaatsvervangende ontdoen, kunnen bij het opheffen van de bevoegdheid tot vervanging, hunne belangen behartigen door toetreding tot het reservekader. Wijders dient ook in het oog te worden gehouden het voordeel, dat de vrijwilligers bij het reservekader *naast* de militie worden verkregen, m. a. w. *eene bate* buiten en behalve het jaarlijksch contingent.

Ik zou er daarom prijs op stellen het gevoelen van den geachten spreker te mogen vernemen nopens de vraag, of niet verwacht mag worden dat juist bij aanneming van het thans aanhangig wetsvoorstel, de instelling van het reservekader tot haar volle recht zal komen.

De heer SERRET. Het is niet dan met eenigen schroom dat ik in „*diesen heiligen Hallen*” deelneem aan het debat, waar ik reeds sedert lang niet meer behoor tot de actief dienende, ja, zelfs niet meer tot de op non-activiteit gestelde, maar reeds ben bijgezet bij de gepensioneerde officieren.

Wanneer ik desniettemin een enkel woord in het midden wensch te brengen, dan doe ik dat hoofdzakelijk om een bewijs te geven van mijne warme belangstelling in het onderwerp, dat heden avond aan de orde is.

Gaarne begin ik met ook mijnerzijds hulde te brengen aan den geachten inleider voor zijne belangwekkende, doorwrochte rede, die zoo geruimen tijd onze aandacht geboeid hield.

Met U, mijnheer de Voorzitter, ben ik het geheel eens, dat het voor het oogenblik onmogelijk is alles te verwerken, wat de inleider ons heeft medegedeeld, en ik denk er dan ook niet aan in eene beoordeeling te treden van het stelsel van legerorganisatie, dat door hem in zoo breede trekken werd geschetst.

Evenals de vorige geachte sprekers, zal ook ik mij bepalen tot slechts enkele punten zijner rede.

Wat de geachte inleider gezegd heeft omtrent den toestand onzer defensie in het jaar 1870, beaam ik ten volle. Met hem ben ik van oordeel, dat die toestand veel, zeer veel te wenschen overliet.

Geen deskundige zal dat trouwens ontkennen.

Wij zijn toen, zooals een onzer schrijvers van naam op militair gebied terecht gezegd heeft, *„door de mazen van het net heengekomen”*.

Regeering en Volksvertegenwoordiging, zeide de geachte inleider, beseften toen niet wat voor 's lands defensie noodig was en, zoo ging hij voort, de Tweede Kamer verklaarde, dat wij slechts behoefte hadden aan een *politie-leger*.

Met alle bescheidenheid veroorloof ik mij de opmerking, dat dit laatste niet juist is.

Te loochenen valt het niet, dat in 1870 en ook later *enkele* leden der Tweede Kamer zich in bovenbedoelden geest hebben uitgelaten, doch de *Kamer* legde nimmer eene dergelijke verklaring af.

Ik heb de eer gedurende bijna 18 jaren lid der Tweede Kamer te zijn en ik durf zeggen, dat zij veeleer het tegendeel deed door èn in 1870 èn ook in later jaren herhaaldelijk groote sommen voor de defensie te voteeren, wat zeker wel het beste bewijs is, dat zij een *politie-leger* niet voldoende achtte.

Met den heer Fabius meen ik, dat op het historisch overzicht van den geachten inleider wel een en ander valt aan te merken.

Na het gesprokene door den heer Fabius zal ik daarover niet in het breede nitweiden, maar een enkel woord wil ik er toch over zeggen.

Ik ken den geachten inleider volstrekt niet als een diplomaat, maar daarentegen als iemand, die rond en open voor zijne meening uitkomt.

En toch mag ik niet ontveinzen, dat enkele passages uit zijne historische beschouwingen op mij den indruk maakten alsof er een diplomaat aan het woord was.

Zoo trof het mij dat hij, sprekende over het indertijd door

den minister van Limburg Stirum ingediende wetsontwerp tot invoering van den persoonlijken dienstplicht, zeide, dat het geen steun vond bij de Volksvertegenwoordiging.

Onjuist is dit wel niet, maar het komt mij voor, dat de inleider zich correcter en minder diplomatiek zou hebben uitgedrukt, indien hij gezegd had, dat bedoeld ontwerp verworpen werd door eene meerderheid van 43 stemmen en dat van de toenmalige *liberale* meerderheid 25 leden tegen het ontwerp hebben gestemd.

De geachte inleider liet daarop volgen, dat het aan *politieke omstandigheden* te danken was — hij bedoelde zeker te *wijzen* — dat de hervorming onzer levende strijdkrachten nog niet is tot stand gebracht.

Ook dit klonk mij als diplomatieke taal in de ooren.

»Politieke omstandigheden» toch is eene uitdrukking van zoo vage beteekenis, dat men er schier *alles* onder begrijpen kan.

Ook te dien aanzien had ik wel gewenscht, dat de puntjes wat scherper op de i's waren gezet, en de inleider ons eens had medegedeeld, wat hij met die »politieke omstandigheden» op het oog had.

Daarvoor zal hij heden avond wellicht geen gelegenheid meer kunnen vinden en ook daarom hoop ik, dat het Bestuur dezer Vereeniging zal ingaan op het voorstel van den heer Van der Hoog, om aan de bespreking van het onderwerp, dat ons thans bezighoudt, een afzonderlijken avond te wijden. De inleider zal dan nader kunnen uiteenzetten, wat hij met die »politieke omstandigheden» bedoelde, en ik zal dan daarover, zoo noodig, gaarne met hem van gedachten wisselen.

Met den geachten inleider ben ik het geheel eens, dat zoo-wel moet gelet worden op eene krachtige verdediging van het centrum des lands als op die der grenzen.

De heer Fabius schijnt daaromtrent een ander gevoelen toegedaan te zijn.

Hij wil, zoo ik hem althans goed begrepen heb, de verdediging der grenzen op den voorgrond gesteld zien, en eerst in de tweede plaats het oog gericht houden op de verdediging binnenslands.

Het komt mij voor, dat de heer Fabius te veel uit het oog verliest, dat de handhaving onzer neutraliteit zeer licht kan leiden tot een *casus-belli*, in welk geval wij al zeer spoedig gedwongen kunnen worden tot verdediging van het hart des lands.

Op deze eventualiteit heb ik in de Tweede Kamer meermalen gewezen, wanneer daar, evenals de heer Fabius thans deed, de wenschelijkheid werd betoogd om de handhaving onzer neutraliteit, of wil men, de verdediging onzer grenzen, als het hoofddoel te beschouwen bij de organisatie onzer levende strijdkrachten. Mijn inziens bestaat er tusschen de handhaving onzer neutraliteit en de verdediging binnenslands een te nauw verband, dan dat men die als 't ware van elkaar mag afscheiden.

Ook bij de bespreking van dit punt bezigde de geachte inleider meermalen de uitdrukking: »Vesting Holland.» Ik had liever gezien, dat hij gesproken had van de verdediging binnenslands of van het centrum van ons land, waar die naam »Vesting Holland» in de laatste jaren sterk in discrediet is geraakt, en oorzaak was dat wantrouwen werd gewekt ten aanzien van onze defensie en aarzeling bij sommige leden der Volksvertegenwoordiging om gelden toe te staan voor militaire doeleinden.

Ik voor mij zou daarom wel wenschen, dat dat woord maar uit het militaire woordenboek geschrapt werd.

Zeer terecht heeft de geachte inleider gezegd, dat het gehalte der vestingtroepen minstens even deugdelijk moet zijn als dat der veldtroepen, maar hij heeft ons niet medegedeeld op welke wijze het mogelijk zal zijn zulke deugdelijke vestingtroepen te krijgen.

Gaarne zou ik dit alsnog van hem vernemen.

Met het heffen eener weerbelasting, zooals die door den inleider geschetst werd, stem ik in beginsel in. Bij een stelsel van legerorganisatie, dat de loting huldigt en waarbij de een tot den dienst wordt verplicht, terwijl de ander daarvan geheel wordt vrijgesteld, pleit reeds de billijkheid voor zulk eene belasting.

Op die quaestie zal ik thans niet verder ingaan, wijl zij, naar het zich laat aanzien, vooreerst nog wel niet aan de orde zal komen.

Thans nog eene opmerking aan het adres van den heer Fabius.

Die geachte spoker maakte er den inleider een verwijt van, dat hij wel gesproken had over de hervormingen, door den Minister Reuther tot stand gebracht, doch dat hij den Minister de Roo van Alderwerelt niet had genoemd.

Ik had wel gewenscht Mijnheer de Voorzitter, dat de heer Fabius de dooden maar had laten rusten. Doch nu hij dat niet deed, wil ik een enkel woord zeggen naar aanleiding van het door hem gesprokene.

Den heer Fabius geef ik gaarne toe, dat de legerorganisatie van den Minister Reuther groote gebreken had. Ik heb daarop in de Tweede Kamer meermalen gewezen en het met bewijzen gestaafd, en ook door den geachten inleider werd dat niet *outkend*, maar *erkend*.

Doch dat ontnemt aan den inleider niet het recht, om te wijzen op de verdiensten van den Minister Reuther ter zake van de door hem tot stand gebrachte hervormingen, en het mocht, naar mijn bescheiden meening, den heer Fabius er niet toeleiden den eisch te stellen, dat de inleider den Minister de Roo van Alderwerelt in één adem zou noemen met den Minister Reuther. De heer de Roo van Alderwerelt was ontegenzeggelijk een hoogst bekwaam man, een vaardig schrijver en een goed redenaar, maar *als Minister* heeft hij, wat hervormingen betreft, zoo goed als niets van beteekenis gedaan.

Of zou de *artillerist* Fabius als eene hervorming van beteekenis wenschen aangemerkt te zien het vervormen van de vier regimenten vestingartillerie in acht afdeelingen?

Ik kan het niet gelooven, Mijnheer de Voorzitter, waar die maatregel zóó weinig aan het doel schijnt beantwoord te hebben, dat men er spoedig weder, zoo ik mij niet bedrieg, na 2 of 3 jaren, op terugkwam.

Andere hervormingen van den Minister de Roo zijn *mij* niet bekend.

Laat mij ten slotte u, Mijnheer de Voorzitter, mijnen dank betuigen voor de gelegenheid, die gij mij in zoo ruime mate geschonken hebt om aan dit debat deel te nemen, en met den geachten inleider den wensch uitspreken, dat het wetsontwerp

op den persoonlijken dienstplicht spoedig in het Staatsblad moge verschijnen. (*Toejuichingen.*)

De heer DE WAAL. Met een enkel woord wensch ik eenige der gemaakte opmerkingen te beantwoorden.

Vooraf mijn welgemeende dank aan den heer Seret voor de woorden van instemming met een deel mijner beschouwingen en voor zijne gedeeltelijke beantwoording van het gesprokene door den heer Fabius.

Door den heer Seret is de vraag gedaan, op welke wijze het mogelijk zal zijn deugdelijke vestingtroepen te krijgen.

Als antwoord daarop moge dienen, dat ik uitga van de onderstelling, dat alle personen die vrijwillig in dienst treden of, dienstplichtig zijnde, ingedeeld worden bij de veld- of vestingtroepen, een even deugdelijke opleiding zullen ontvangen en wel een zoodanige, als voor hunne militaire vorming noodig is.

In hoe korter tijd die opleiding nu kan plaats hebben, des te minder bezwarend zullen de offers zijn, welke aan de bevolking worden opgelegd, des te gemakkelijker zullen deze dan ook zijn te dragen.

Wat ik in 't bijzonder heb willen doen uitkomen, is dat onze *Schutterij* niet kan worden gebezigd tot versterking van het leger met georganiseerde troepenafdelingen, en dat de toekomstige *Reserve* daartoe moet voortkomen uit het zoogenaamd *actieve gedeelte* der krijgsmacht. Heeft nu dit gedeelte, het *Leger*, een deugdelijke opleiding genoten, dan kunnen daarnit zeker ook de door mij bedoelde *reservetroepen*, zoowel veld- als vestingtroepen, worden gevormd.

Op de vraag van den heer Weuringh, wat mijn gevoelen is omtrent de toekomst van het Reservekader, na de invoering van den persoonlijken dienstplicht, is mijn antwoord, dat ik mij geplaatst heb op het volgende standpunt. Wanneer bij de wet zal zijn bepaald, dat aan de verplichting om te dienen door een ieder persoonlijk moet worden voldaan, dan is het ook gewenscht de gelegenheid te verschaffen dien plicht te kunnen vervullen op zoodanig tijdstip, als het best strookt met de maatschappelijke belangen, bijv. studie voor de eene

of andere betrekking, en dat zij, die niet in staat zijn op een ander tijdstip aan hunne militaire verplichting te voldoen, dezelfde bevordering kunnen maken als bij het Reservekader, dus ook reserve-officier kunnen worden. Uit een militair oogpunt zoude ik echter wenschen, dat de bevordering bij het Reservekader niet zóó snel kon geschieden, als nu wel eens het geval is. Zoo weet ik o. a., dat iemand reeds 17 dagen na zijne indienst-treding tot reserve-korporaal werd aangesteld. Wat weet nu zoo'n persoon van den dienst af! Zal hij zich voldoende tegenover de soldaten kunnen doen gelden?

Ik heb volstrekt niets tegen het Reservekader; het beste bewijs hiervoor zal wel zijn, dat een zoon van mij er ook in is opgenomen. Deze heeft ten minste nog vóór de benoeming tot reserve-korporaal zes weken dienst gedaan als soldaat en als zoodanig manoeuvres medegemaakt.

Het zou, dunkt mij, in het belang van het Reservekader zelf wezen, indien telkens twee maanden, liefst achtereenvolgend, dienst moest zijn gedaan, om tot een hooger grad te kunnen worden bevorderd; op die wijze zal dat kader beter bekend worden met hetgeen aan de betrekking verbonden is en, door de meerdere zaakkennis, ook meer prestige tegenover den troep kunnen hebben.

Ik zoude dus het Reservekader wenschen te behouden, doch daarvoor de bepaling willen gemaakt zien, dat een behoorlijke tijd van practischen dienst noodig is voor het verkrijgen van den eersten, en voor de bevordering tot een hooger grad.

De heer WEURINGH: Het aangehaalde voorbeeld van bevordering is m. i. meer een quaestie van de wijze van toepassing der voorschriften tot regeling van de instelling van het Reservekader, dan van die instelling zelve.

De heer DE WAAL: Juist, omdat thans in de voorschriften geen tijd genoemd is, kunnen zich gevallen, als waarop ik gewezen heb, voordoen.

Wat betreft de opmerking van den heer Fabius omtrent de aansluiting van vrijwilligen dienst aan burger-betrekkingen,

vermeen ik, dat hij zich daarvan te veel illusiën maakt, evenals ik misschien op andere punten. Door den heer Fabius is gesproken van het opnemen van bepalingen hieromtrent in de spoorwegovereenkomsten, doch men vergete niet, dat de spoorwegondernemingen zijn particuliere lichamen, die dus zelf de hun meest gewenschte personen kunnen kiezen. Hierbij komt nog dat, al zou men de macht hebben over alle vacante burger-betrekkingen te beschikken, deze toch ook op een gegeven oogenblik vervuld zullen zijn. De voorzichtigheid gebiedt dus hiermede rekening te houden en niet te veel verwachtingen te koesteren van bedoelde aansluiting van den militairen dienst aan burgerbetrekkingen, hoe gewenscht zij ook moge zijn.

Het aangegeven middel tot bevordering van de vrijwillige dienstneming, namelijk een proeftijd van één jaar, zal, naar ik vrees, nog al kostbaar zijn voor het Rijk, indien niet tevens daaraan verbonden werd restitutie van de kosten der kleeding. Men weet toch, dat de vrijwilligers in drie jaren in staat zijn hun schuld af te doen; verlaten zij nu vóór dien tijd den dienst, dan wordt de post van nagelaten schuld nog hooger dan hij nu reeds is.

De heer Fabius heeft gezegd, dat de eerste oefeningstijd kan worden bekort, o. a. door de bewaking van particuliere inrichtingen niet aan soldaten op te dragen. In 't algemeen moge dit waar zijn, doch men moet ook ten opzichte van het verminderen van wachtdiensten, corveeën, enz. niet te ver gaan. Men bedenke toch, dat deze ook in oorlogstijd door de soldaten zullen moeten worden verricht en dat vooral op de forten, in de kantonnementen, kampen en op de bivaks de grootst mogelijke orde en zindelijkheid noodig zijn, terwijl alsdan voor de bereiding van het eten het bezit van bekwame koks zeer gewenscht, zool niet noodzakelijk is. Door de zorg voor een en ander in vreedstijd niet aan de soldaten op te dragen, zullen zij daarmede niet bekend worden en hunne handen in oorlogstijd verkeerd staan; daargelaten nog, dat van de al of niet behoorlijke vervulling van den wachtdienst het behoud of de val van onze verdedigingsliniën afhangt, en dus beoefening van dien dienst zeker niet zonder gewicht is te achten.

Ik heb alleen de legerorganisatie van den minister Reuther gereleveerd, omdat eerst daarna stelselmatige verbeteringen in het leger aangebracht zijn kunnen worden.

Wat betreft de grensverdediging, ben ik het eens met den heer Seret, dat wij niet in staat zijn zoover te gaan als de heer Fabius zou wenschen. Naar mijne meening zullen wij voornamelijk onze krachten moeten blijven aanwenden, om Noord- en Zuidholland en Utrecht te kunnen behouden.

De heer FABIUS: Wat betreft de spoorwegovereenkomsten, wensch ik nog te zeggen, dat men in '90, toen de quaestie meer over millioenen dan over de aanstelling van ambtenaren liep, blijkbaar geheel vergeten heeft, dat toen op gemakkelijke wijze de aanstelling van gewezen militairen bij die maatschappijen ware te verkrijgen geweest.

Wat de vrijwilligers voor één jaar betreft, deze vervullen toch dezelfde plaats als de miliciens. En wanneer men nu de miliciens dwingt tot den dienst van één jaar, waarom zou men het dan ook niet de vrijwilligers kunnen doen? De kosten daarvan kunnen voor het Rijk niet zoo bijzonder groot zijn.

De VOORZITTER: Als thans niemand meer het woord verlangt, zij het mij vergund nog voor een enkel oogenblik uwe welwillende aandacht te vragen.

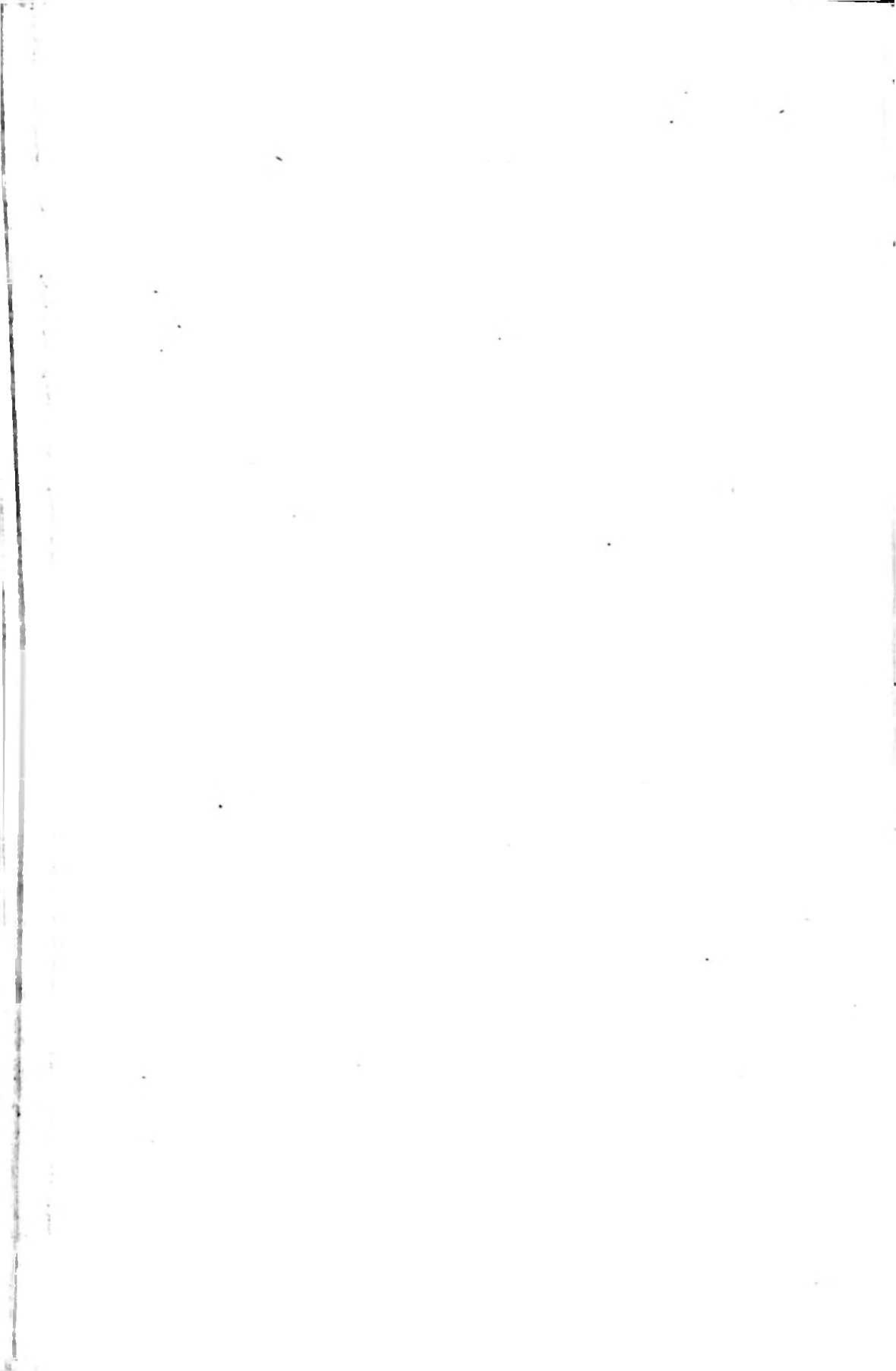
De geschiedenis der hervorming onzer levende strijdkrachten in de laatste 25 jaren is een ware lijdensgeschiedenis geweest. Over de oorzaken, die daartoe geleid hebben, moge verschil van opvatting bestaan, het feit zelf wordt door niemand ontkend. Reeds bij de mobilisatie in 1870 kwam, zooals de geachte spreker ons heden avond heeft herinnerd, ten duidelijkste aan het licht, dat aan onze militaire organisatie tal van gebreken kleefden. Al spoedig na dien vestigde zich dan ook vrij algemeen de overtuiging, dat afdoende verbetering alleen mogelijk zou zijn, door een ingrijpende herziening van nagenoeg onze geheele militaire wetgeving. Alle pogingen van opvolgende Kabinetten om daartoe te geraken, hebben evenwel, althans wat de hoofdzaak, de hervorming der levende strijdkrachten,

betreft, schipbreuk geleden. De heden avond van verschillende zijden geuite wensch, dat de tegenwoordige regeering, die het legervraagstuk weder krachtig op den voorgrond heeft geschoven, met hare militaire wetsontwerpen gelukkiger moge zijn dan hare voorgangers, is, dunkt mij, dan ook alleszins verklaarbaar. De quaestie moet eindelijk eens tot oplossing worden gebracht. Zij is in de hoogste mate urgent. Niet alleen omdat de onzekerheid, waarin wij omtrent de toekomstige regeling onzer krijgsmacht verkeeren, reeds veel te lang in verschillende richtingen een verlammenenden invloed heeft doen gevoelen, doch ook, omdat, als morgen een nieuwe wet op de legervorming in het Staatsblad wordt afgekondigd, er nog ettelijke jaren zullen verloopen, eer zij ten volle in werking zal zijn gebracht. En niemand kan zeggen, hoeveel tijd ons daarvoor nog zal worden gegund.

En hiermede, Mijne Heeren, zou ik kunnen eindigen, zoo nog niet de aangename taak op mij rustte, den majoor De Waal ook uit uwen naam hartelijk dank te zeggen voor zijne belangrijke rede. Hij houde zich overtuigd, dat we verlangend uitzien naar het oogenblik, waarop het ons vergund zal zijn, het heden avond door hem gesprokene nog eens te herlezen en met zorg te overwegen. Ook aan de heeren, die aan het debat deelnamen, breng ik een woord van dank.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

Overzicht van de indeeling en de opstelling der troepen
in 1870.

a. Mobiele Leger.

<i>Groot Hoofdkwartier</i>	Utrecht.
<i>1e Divisie.</i>	
Hoofdkwartier	Haarlem.
1e Brigade. {	's Gravenhage.
Hoofdkwartier	's Gravenhage (één bataljon gekam-
4 veldbats. Regt. Grenadiers en Jagers . . .	peerd op de vlakte van Waalsdorp).
1e, 2e, 3e en 4e eskn. 1e Regt. Huzaren	's Gravenhage.
7e en 9e veldbatterij	's Gravenhage.
3e Rijd. batterij	's Gravenhage.
2e Brigade. {	Alkmaar.
Hoofdkwartier	Alkmaar, Bergen, Legerplaats bij Ber-
4 veldbats. 4e Regt. Inf.	gen, Beverwijk, Haarlem, Schagen,
1e, 2e, 3e en 4e eskn. 3e Regt. Huzaren	Schagerbrug, St. Maarten.
8e en 10e veldbatterij	Castricum, Egmond, Haarlem, Schoorl.
4e Rijd. batterij	Alkmaar.
	Heilo.
<i>2e Divisie.</i>	
Hoofdkwartier	Utrecht.
1e Brigade. {	Utrecht.
Hoofdkwartier	Utrecht, de forten Nieuwersluis, Tien-
4 veldbats. 7e Regt. Inf.	hoven, de Klop, de Gagel, Ruigen-
	boeksehe dijk, Blauwkapel, Voor-
	dorpsche dijk, Biltstraat, Vossegat,
	Vechten en de Houtensche Luuetten.
2e Brigade. {	Utrecht.
Hoofdkwartier	Legerplaats op de Houtensche vlakte
4 veldbats. 6e Regt. Inf.	(later bij de Bilt).
2e, 4e en 5e veldbatterij	de Bilt, Utrecht.
<i>3e Divisie.</i>	
Hoofdkwartier	Arnhem.
1e Brigade. {	Arnhem.
Hoofdkwartier	Arnhem, Angeren, Brummen, Dieren,
4 veldbats. 2e Regt. Inf.	Velp, Huissen.
1e en 6e veldbatterij	Arnhem, Elst.

	Hoofdkwartier	Arnhem.
	4 veldbats. 8e Regt. Inf.	Arnhem, Doesborgh, fort bij Westervoort, Nijmegen en omliggende forten.
2e Brigade.	1e, 2e, 3e en 4e eskn. 4e Regt. Huzaren	Arnhem, Doesborgh, Velp, Bemmel.
	11e veldbatterij	Arnhem.
	1e Rijd. batterij	Rozendaal.
	5e compagnie Mineurs	Arnhem en Zutphen.
	Hoofdkwartier	's Hertogenbosch.
	4 veldbats. 5e Regt. Inf.	's Hertogenbosch, kamp bij Vught, Bostel, Oisterwijk, Heusden en Geertuidenberg.
Eerste afzonderlijke brigade.	1e, 3e en 4e eskn. 2e Regt. Huzaren	Bostel, Haaren en St. Michielsgestel.
	13e veldbatterij	Vught.
	2e Rijd. batterij	Bostel.
	4e compagnie Mineurs	's Hertogenbosch.
	Hoofdkwartier	Hellevoetsluis
	4 veldbats. 3e Regt. Inf.	Brielle, Oostvoorne, Rockanje, Nieuwenhoorn, Oudenhoorn, Abbenbroek, Heenvliet, Geervliet, Zwartewaal, Willemstad, Zevenbergen en Roosendaal.
Tweede afzonderlijke brigade.	2e eskn. 2e Regt. Huz.	Oudenbosch.
	3e en 12e veldbatterij	Oostvoorne, Nieuw-Hellevoet en Zevenbergen.
	Hoofdkwartier	Groningen.
	1e, 3e en 4e veldbatn.	Groningen, Haren, Glimmen, Zuidlaren, Vries, Delfzijl, Farmsum, Oterdum, Holwierda, Bierum en Losdorp.
	1e Regt. Inf.	?
Derde afzonderlijke brigade.	1 peloton 4e Regt. Huz.	Zuidlaren.
	14e veldbatterij	

b. Bezettingen.

Regt. Gren. en Jagers.	Depot	Maassluis en Delft.
1e Regt. Infanterie.	2e veldbataljon	Zutphen en Voorst.
	Depot	Groningen en Leeuwarden.
2e " "	Depot	Grave.
3e " "	Depot	Brielle, Hellevoetsluis en Middelburg.
4e " "	Depot	Gouda, Jutphaas, Honswijk en Everdingen.
5e " "	Depot	's Hertogenbosch.
6e " "	Depot	Gorinchem, Asperen, Vuren, Loevestein, Woudrichem en Altena.
7e " "	Depot	Amsterdam, Naarden en Leiden.
8e " "	Depot	Utrecht en Zwolle.
Instructie-Bataillon		Deventer en Katerveer.

Algemeen Depot van Discipline.		Den Helder.
Koloniaal Werkdepot.		Leiden.
1e Regt. Huzaren.	Reserve- en depot-eskadron.	Amersfoort.
2e " "	" " "	Haarlem.
3e " "	" " "	Zutphen.
4e " "	" " "	
Regt. Veldartillerie.	} Depot, 2 compagnieën ar- tillerie-transporttrein en transporttrein.	Utrecht en Arnhem.
Regt. Rijd. Artillerie.		Depot
1e Regt. Vestingart.	1e—14e compagnie. . .	Helder, Amsterdam, Delft, Brielle, Hellevoetsluis, Willemstad en Geer- truidenberg.
2e " "	} 1e—13e compagnie. . . } Instructie-compagnie . .	Muiden, Naarden, Nieuwersluis, Utrecht, Vossegat, Gorinchem, Heus- den, 's Bosch en Willemstad.
3e " "		1e—14e compagnie. . .
Korps Pontonniers.	1e en 2e compagnie . .	Delfzijl, Groningen, Deventer, Zutphen, Doesborgh, fort bij Westervoort, Nij- megen, Grave, Woudrichem.
Batn. Mineurs en Sappers.	1e, 2e en 3e compagnie .	Dordrecht, Woudrichem, Loevestein, Hedel en Nijmegen.
		Amsterdam en Utrecht.

BIJLAGE II.

Overzicht van de organieke en van de effectieve

PROVINCIEËN.	ORGANIEKE STERKTE DER SCHUTTERIJEN.				DIENSTDOENDE SCHUTTERIJEN.					
	Volgens de volkstelling van 1859.			2% der bevolking op 31 Dec. 1889. (Zevende 10-jarige volkstelling.)	Effectieve sterkte (de 3 bans, de reserve inbegrepen).	Waarvan vroeger gediend bij de Zee- en de Landmacht, als:				
	Dienstdoende.	Rustende.	Totaal.			Officier.	Onder-officier.	Korporaal.	Soldaat.	Totaal.
Friesland	1.375	4.066	4.441	6.711	2.549	1	11	44	597	653
Groningen	1.267	2.807	4.074	5.456	2.384	—	11	18	312	341
Drenthe	421	1.451	1.872	2.614	840	—	2	4	90	96
	3.063	8.324	11.387	14.781	5.773	1	24	66	999	1.090
Overijsscl.	1.427	3.236	4.663	5.909	2.850	4	15	57	561	637
Gelderland	1.879	6.108	7.987	10.244	3.637	1	57	67	889	1.014
	3.306	9.344	12.650	16.153	6.487	5	72	124	1.450	1.651
Utrecht	1.404	1.756	3.160	4.420	2.344	2	41	76	460	579
Noordholland . . .	6.862	3.369	10.231	16.590	13.977	3	122	266	1.815	2.206
Zuidholland . . .	8.322	5.157	13.479	18.993	16.799	7	180	361	3.236	3.784
	16.588	10.282	26.870	40.003	33.120	12	343	703	5.511	6.569
Zeeland	794	2.464	3.258	3.985	1.506	—	16	31	301	351
Noordbrabant . . .	1.974	6.066	8.040	10.192	3.579	1	55	98	735	889
Limburg	943	3.287	4.230	5.114	1.588	—	21	30	452	503
	3.711	11.817	15.528	19.291	6.673	1	92	162	1.488	1.743
Totalen	26.668	39.767	66.435	90.228	52.053	19	531	1.056	9.448	11.053

Sterkte der Schutterijen op 1 November 1896.

RUSTENDE SCHUTTERIJEN.						STERKTE VAN DEN EERSTEN BAN.	
Effectieve sterkte (de 3 bans, de reserve inbegrepen).	Waarvan vroeger gediend bij de Zee- en de Landmacht, als:					Dienstdoende Schutterijen.	Rustende Schutterijen.
	Officier.	Onder-officier.	Kor-pornal.	Soldaat.	Totaal		
8.154	—	7	53	1.447	1.507	2.056	7.324
5.145	—	4	19	721	744	2.203	4.767
2.698	—	—	6	343	349	784	2.551
15.997	—	11	78	2.511	2.600	5.043	14.642
6.391	1	16	18	1.064	1.099	2.451	6.391
12.157	17	21	60	1.865	1.963	3.058	11.723
18.548	18	37	78	2.929	3.062	5.509	18.114
3.326	1	7	8	468	484	1.985	3.184
6.913	1	6	27	954	988	12.293	6.507
10.443	4	13	47	1.340	1.404	12.513	10.140
20.682	6	26	82	2.762	2.876	26.791	19.831
4.598	1	10	24	714	749	1.110	4.072
12.080	3	10	51	2.200	2.264	3.282	11.970
6.257	1	6	36	1.525	1.568	1.371	6.257
22.935	5	26	111	4.439	4.581	5.763	22.299
78.162	29	100	349	12.641	13.119	43.106	74.886

BIJLAGE III.

Overzicht van het aantal militie- en dienstplichtigen

JAAR.	Militie- plichtigen.	CON- TINGENT.		VRIJGESTELDEN.							Uitgeslotenen.	Overledenen na de loting tot aan de eerste zitting van den militieraad.	TOTALEN.	
		Te land.	Ter zee.	Kleiner dan 1.55 M.	Ziekelijke gesteldheid en gebreken.	Eenige wettige zoons.	In hetzelfde jaar geboren broeders.	Eigen militaire dienst.	Militaire dienst van broeders of hunne plaatsvervangers.	Vrijgestelden, uitgeslotenen en overledenen.			Overgebleven militieplichtigen.	
1887	39.800	10.400	600	874	2.856	5.010	66	1.680	9.690	62	18	20.286	19.514	
1888	39.124	id.	id.	874	2.957	4.776	71	1.689	9.464	51	20	19.902	19.222	
1889	39.043	id.	id.	907	2.923	4.678	51	1.560	9.391	51	10	19.571	19.472	
1890	40.275	id.	id.	879	2.916	4.757	74	1.609	9.598	56	20	19.909	20.366	
1891	39.705	id.	id.	818	3.210	4.814	58	1.424	9.448	62	24	19.853	19.852	
1892	42.472	id.	id.	822	3.514	5.136	58	1.382	9.983	64	15	20.974	21.498	
1893	43.851	id.	id.	967	3.695	5.138	69	1.522	10.026	66	29	21.511	22.343	
1894	44.461	id.	id.	879	3.774	5.239	71	1.467	9.833	72	25	21.360	23.101	
1895	44.792	id.	id.	886	3.912	5.006	70	1.469	9.764	73	22	21.202	23.590	
1896	46.503	id.	id.	918	4.351	5.224	66	1.740	10.053	70	31	22.453	24.050	
1897	47.175	id.	id.	832	4.288	5.384	61	1.743	9.864	79	44	22.298	24.877	

De kolom Vrijgestelden, wegens *eigen militairen dienst*, bevat het totaal der vrijstellingen,
 » » » » *militairen dienst van broeders of hunne plaatsvervangers*

in de jaren 1887 tot en met 1897.

AFGELEVERDE MANSCHAPPEN.											Van de tot het Contingent behoorende manschappen hebben:						
Vrijwilligers voor de milittle.		Reeds als vrijwilliger in dienst.			Plaatsvervangers.	Nummervwisselaars.	Lotelingen.			Totaal.	Te kort aan de leiding.	Persoonlijk hun dienst-plicht vervuld.		Zich doen vervangen:			
Te land.	Ter zee.	Bij de zeemacht.	Bij het leger hier te lande.	Bij het leger in de koloniën.			Milite te land.	Zeemilite.	Zonder loting ingeschieden en achtergebleven van een ontslagen leiding.			Totaal.	Totaal.	°/o	Totaal.	°/o	Door een nummer-verwisselaar.
2	—	40	131	60	1.662	791	7.683	600	6	10,978	22	8,525	78	2,453	22	7	15
6	—	26	154	47	1.358	653	8,089	599	11	10,943	57	8,932	82	2,011	18	6	12
3	—	28	129	30	1,389	650	8,023	589	7	10,958	42	8,819	80	2,139	20	6	14
2	—	30	127	32	1,317	698	8,134	600	5	10,975	25	8,930	81	2,045	19	6	13
2	—	42	75	37	1,288	689	8,230	600	13	10,976	24	8,999	82	1,977	18	6	12
4	—	31	105	76	1,159	658	8,316	600	16	10,965	35	9,148	83	1,817	17	6	11
1	—	39	101	78	1,141	599	8,405	600	19	10,983	17	9,243	84	1,740	16	5	11
—	—	17	90	81	1,214	635	8,325	600	18	10,980	20	9,131	83	1,849	17	6	11
6	—	17	106	112	1,269	711	8,151	601	17	10,981	19	9,010	82	1,971	18	7	11
2	—	22	82	49	1,341	705	8,169	598	26	10,985	15	8,939	81	2,046	19	7	12
2	—	24	61	53	1,308	774	8,149	599	15	10,985	15	8,993	81	2,082	19	7	12

op grond van §§ 4, 5, 6 en 7 van Art. 47 der Militiewet.
 dat, volgens §§ 1, 2, 3, 4, 5, 6 en 7 van Art. 50 dier Wet.

BIJLAGE IV.
Overzicht van de verdeeling der dienstplichtigen in de verschillende
alsmede van die der vrijwilligers

KORPSEN.	GARNIZOENEN.	FRIESLAND.	GRONINGEN.	DRENTHE.	OVERIJSEL.	GELDERLAND.	UTRECHT.	NOORDHOLLAND.
Reg. Gren. en Jagers.	's Gravenhage.	490	—	—	480	365	380	929
1e Reg. Inf.	Assen, Groningen, Leeuwarden, den Helder.	1.385	3.650	750	—	—	—	570
2e " "	's Hertogenbosch, Nijmegen, Venlo, Roermond, Maastricht.	—	—	—	—	515	—	—
3e " "	Bergen op Zoom, Middelburg, Vlissingen.	—	—	—	—	—	—	—
4e " "	Leiden, Haarlem, Delft, Gouda.	—	—	—	70	—	305	1.955
5e " "	Amersfoort, Utrecht.	660	—	1.260	2.135	1.230	435	180
6e " "	Breda, Geertruidenberg.	—	—	—	—	—	—	—
7e " "	Amsterdam, Hoorn, Naarden.	1.660	550	—	—	70	25	4.910
8e " "	Arnhem, Doesburg, Deventer, Utrecht.	—	—	—	1.155	4.532	463	—
1e Reg. Huzaren.	Deventer, Zutphen, Amersfoort.	30	—	80	130	100	55	20
2e " "	Venlo, Roermond, Haarlem.	100	110	—	—	—	—	130
3e " "	's Gravenhage, Amsterdam, Leiden.	—	—	—	—	—	15	30
1e Reg. Veld-art.	Utrecht, Amersfoort.	335	10	180	490	375	340	460
2e " "	's Gravenhage, Leiden.	360	315	—	—	—	—	380
3e " "	Breda, 's Hertogenbosch, Bergen op Zoom.	150	145	30	—	30	45	135
Korps Rijd. Art.	Arnhem.	—	—	5	80	400	—	—
" Pontonniers.	Dordrecht.	115	—	—	19	76	57	105
1e Reg. Vest.-art.	Utrecht, Zwolle.	50	—	—	505	160	230	28
2e " "	Amsterdam, Naarden.	250	—	—	—	—	—	2.080
3e " "	Gorinchem, Arnhem.	—	—	—	—	914	—	—
4e " "	Den Helder, 's Gravenhage, Hellevoetsluis, Willemstad.	366	—	—	—	—	—	843
Korps Pantserfort-art.	Haarlem, den Helder, Muiden, 's Gravenhage.	—	—	—	—	—	—	476
" Torpedisten.	Brielle.	25	—	—	—	12	—	113
" Genietroepen.	Utrecht.	92	63	46	115	161	155	214
TOTALEN . . .		6.069	4.873	2.351	5.179	8.940	3.505	13.568
ZEEMILITIE . . .		404	465	103	244	381	109	1.294

Een en ander is ontleend aan het *Recueil Militair*, den staat B der Oorlogsbegrooting voor

provinciën over de Korpsen der Landmacht en van hunne sterkte, (soldaten), op 1 Juli 1897.

ZUIDHOLLAND.	ZEELAND.	NOORDBRABANT.	LIMBURG.	TOTAAL.	Op 1 Juli 1897 AANWEZIG.	VRIJ- WILLIGERS.		TOELICHTINGEN.															
						Organieke sterkte.	Effectieve sterkte.																
2.676	—	—	—	5.320	4.930	700	150	<p>De getallen in de kolommen der verschillende provinciën geven aan het voor elk korps <i>bestemde</i> aantal miliciens bij de indeeling der lichting van de jaren 1891 t. m. 1897. Zij moeten, wat de 8 regimenten Infanterie betreft, worden verminderd met het aantal bij de zeemilitie ingelijfd, dat niet uit de beschikbare gegevens was af te leiden. Van de totale sterkte aan miliciens bij het wapen der Infanterie moet nog worden afgetrokken 80 man, die bij de 3 compagnieën Hospitaalsoldaten zijn overgeplaatst.</p> <p>De ingedeelde miliciens bij de Cavalerie waren oorspronkelijk grooter, die bij de regimenten Veld-artillerie kleiner, doordat de miliciens der lichtingen 1891 t. m. 1894, zijnde 615, 640 en 500 van het 1e, 2e en 3e Reg. Huzaren, respectievelijk bij de trainafdeeling van het 1e, 3e en 2e Reg. Veld-art. zijn overgeplaatst.</p> <p>1) Hierbij gevoegd de 500 miliciens bij de compagnieën Hospitaalsoldaten, wordt het totale aantal 64.126.</p> <p>2) Bovendien:</p> <table style="margin-left: 20px;"> <tr> <td></td> <td>a)</td> <td>b)</td> </tr> <tr> <td>bij de Normaal-Schietsschool</td> <td>6</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>bij het eskadron ordonnansen</td> <td>100</td> <td>89</td> </tr> <tr> <td>bij de Rij- en Hoër-midschool</td> <td>5</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>bij de compagnieën Hospitaalsoldaten</td> <td>30</td> <td>19</td> </tr> </table> <p style="text-align: right;">Te zamen 111 118</p> <p>De totale cijfers worden dus 9.949 en 3.678</p> <p>In 1870 waren deze totalen 13.503 en 6.025 en wel: bij de Infanterie 8.080 „ 2.623 „ „ Cavalerie 1.872 „ 1.513 „ „ Artillerie 2.281 „ 1.501 „ „ Genie 375 „ 388</p>		a)	b)	bij de Normaal-Schietsschool	6	5	bij het eskadron ordonnansen	100	89	bij de Rij- en Hoër-midschool	5	5	bij de compagnieën Hospitaalsoldaten	30	19
	a)	b)																					
bij de Normaal-Schietsschool	6	5																					
bij het eskadron ordonnansen	100	89																					
bij de Rij- en Hoër-midschool	5	5																					
bij de compagnieën Hospitaalsoldaten	30	19																					
—	—	—	—	6.385	4.968	700	131																
—	—	1.130	4.055	5.700	5.114	700	108																
2.400	3.215	785	—	6.400	4.964	700	80																
4.695	—	—	—	7.025	4.924	700	110																
—	—	—	—	5.900	5.073	700	100																
1.420	—	4.705	40	6.165	4.939	700	117																
—	—	—	—	7.215	5.030	700	115																
—	—	—	—	6.150	5.040	700	93																
—	—	—	—	415	380	517	461																
20	—	15	45	420	398	517	436																
310	—	20	—	375	347	517	507																
—	—	—	—	2.190	1.825	179	151																
1.020	—	—	—	2.075	1.745	179	141																
200	255	915	310	2.215	1.582	179	139																
—	—	5	—	490	380	236	165																
186	36	71	—	665	587	50	17																
347	—	—	—	2.330	2.213	120	42																
—	—	—	—	2.330	2.163	120	52																
983	—	453	—	2.350	2.204	120	52																
814	—	366	—	2.389	2.162	120	36																
165	—	—	—	641	599	160	61																
205	52	83	—	490	437	48	27																
265	42	164	48	1.365	1.322	446	269																
115.706	3.600	8.712	4.498	77.000	63.326	9.808	3.560																
					1)	2a)	2b)																
817	260	112	11	4.200	onbekend.	—	—																

1898, de Marinebegrotingen voor 1892 t. m. 1898 en het Mobilisatie-rapport.

BILAGE V.

Enige gegevens betreffende de bevolking.

PROVINCIEËN.	STERKTE DER BEVOLKING.				MANNELIJKE BEVOLKING.	
	op 31 December 1859 (vierde tienjarige volkstelling).	Op 1 Januari 1897.		Totale.	20 tot en met 29 jaren. (± 15,6 ‰)	
		Totale.	3 1/2 ‰.			
Friesland	274.305	339.425	11.880	169.182	26.392	
Groningen	207.688	292.834	10.249	144.629	22.562	
Drenthe	95.231	143.028	5.006	75.106	11.717	
Overijssel	235.155	319.494	11.182	162.597	25.365	
Gelderland	403.640	548.748	19.206	277.985	43.366	
Utrecht	160.106	241.178	8.441	119.055	18.573	
Noordholland	523.876	933.692	32.679	451.973	70.508	
Zuidholland	619.380	1.082.678	37.894	522.943	81.579	
Zeeland	166.112	211.617	7.407	104.809	16.350	
Noordbrabant	407.794	539.725	18.890	270.487	42.196	
Limburg	215.682	276.239	9.669	140.209	21.873	
TOTALEN	3.309.128	4.928.658	172.503	2.438.975	380.480	